خاطري:

د يــوي دورې لنــډ تاريخ

(1881_1869)

ليکوال
محمود طرزي

پښتو ژباړن
پوهاند ډاکتر محمد حسن کاکړ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

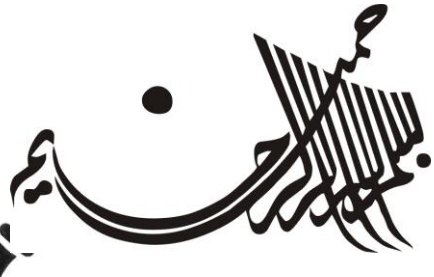

د کتاب ځانګړنې

د کتاب نوم :: خاطرې: د يوې دورې لنډه تاريخ (1869_1881)
ليکوال :: محمود طرزي
پښتو ژباړن :: پوهاند ډاکتر محمد حسن کاکړ
خپرندوی :: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه_ جرمني
چاپ کال :: 1386ل (2007ع)
چاپ شمير :: 1000 ټوکه
د خپرونو لړ :: (99)
کمپوز :: ذبيح شفق

چاپ او کمپيوتر حی

د دانش خپرندويي ټولني تخنيکي خانګه _ پيښور

Tel:+92-91-2564513/Email:danish2k2000@yahoo.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرندويې ټولنې يادښت :

د محمود طرزي د خاطراتو يوه
په زړه پورې ځنډه

د افغانستان په معاصر تاريخ کې د محمود طرزي د کارنامو او تاريخي نقش په اړه بيلابيلې ليکنې او څېړنې شوې دي . هغه د نوي افغانستان د تاريخ په مهم پړاو کې نه يوازې يو نوميالی ژورناليست ، ليکوال او شاعر و ، يو هيوادپال مبارز هم و .

دغه اثر چې اوس يې تاسو لولئ ، د محمود طرزي د ژوند د لومړي پړاو ځينې په زړه پورې پيښې په خپله څولی کې رانغاړي او ليکوال د خپل ژوند په اواخرو کې په ترکيه کې پيل کړی او څرنګه چې په همدغه وخت کې ناروغه شوی او بيا وفات شوی دی ، د ژوند خاطرې يې نيمګړې پاتې شوې دي . څه وخت مخکې دغه کتاب له دري ژبې ښاغلي حميد طرزي انګريزي کړی اوخپور کړی دی . سره له دې چې د دري متن د خپرېدو ژمنه يې هم شوې ده ، خو موږ ته يې لا د هغه متن د خپرېدو معلومات نشته .

نوميالي افغان مورخ پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ دغه اثر له انګليسي ژبې څخه پښتو کړی او دا دی د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا خپرېږي.

موږ خوشحاله يو چې دغه اثر د نوي افغانستان د جوړېدو د ۲۶۰ کليزې د نړيوال جشن په وياړ خپروو او د افغانستان د تاريخ مينه والو ته يې وړاندې کوو .

په درنښت
د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې د مشرتابه جرګه
د ۲۰۰۷ ع . د سيپتمبر څلورمه
د ۱۳۸٦ ل . د وږي ۱۳
جرمني ، د کولن ښار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ژباړن سريزه

محمود طرزي)1864_1934(د فکر، ادب او شعر په ډګر کې د معاصر افغانستان يو ځلانده ستورى دى. دده د ژوند کيسه افغانانو ته الهام ښونکي او سرمشق کيدلى شي، خو دغه خاطري د هغه د ټول ژوند پيښو په اړه نه دي.

دا د طرزي د لومړنۍ ځوانۍ خاطري دي، چې له 1869 نه پيل کيږي او په 1881 کې پاى ته رسيږي، ياني په هغه کال کې چې امير عبدالرحمن دى له خپلې ټولي کورنۍ سره له وطن نه بيرون کوي او په پاى کې دوى ټول په عثماني سوريي کې هستوګن کيږي. طرزي بيا د شلمي پيړۍ په سر کې چې امير حبيب الله په بهر کې افغان مهاجران بيرته وطن ته بولي، خپل هيواد ته ستنيږي. په دغه وخت کې 47 کلن طرزي د امير حبيب الله په اجازه په کال 1911 کې د سراج الاخبار په چلولو پيل کوي.

طرزي د سراج الاخبار له لاري کوم هغه عصري فکرونه، چې په جلاوطنۍ کې يې له اسلامي او اروپايي سوچ والانو نه خپل کړي، خپروي. په تيره چې د ازادۍ او وطنپالني په پلوي او د امپرياليزم په مخالفت دي. د طرزي ليکنې په تحول منونکو افغانانو باندي په خاص ډول اثر کوي. طرزي وروسته د پاچا امان الله په واکمنۍ کې لوړو دولتي مقامونو ته رسيږي او په دغه ډول د پاچا امان الله د سمون غوښتونکي او ژوند ښه کوونکي حکومت په چلولو کي هم برخه اخلي، ترڅو چې د 1930 کال په سر کې د ملايانو او پيرانو په لمسونو د ساتنپالو افغانانو په فشار له پاچا امان الله سره يوځاى د دويم ځل لپاره له خپل هيواد نه ايستل کيږي. په دغې تراجيکي پيښې سره د افغان لومړنى اوشتون پال، ژوند پال او خپلواکي پال غورځنګ ځپل کيږي او د حکومت واکې د يوې لنډي مودي لپاره د په شا تلونکيو او تر زياتي اندازي د نالوستو په لاس ورځي، افغانستان د عصريت او تمدن له کاروان نه کلونه کلونه بيرته غورزول کيږي او په دي ډول د وطن، ازادۍ او پرمختګ لپاره د پاچا امان الله او محمود طرزي ارمانونه وچ کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاطرې: د يوې دورې لنډيز

لکه چې دمخه ويل شوي دغه خاطري د محمود طرزي له لومړي مهاجرت او د پاچا امان الله په واکمنۀ کي د هغه له ونډي او د دويم مهاجرت دوري نه، نه غږيږي که څه هم له ملي، مدني او سياسي نظر نه دا د هغه د ژوند ډير مهم وختونه دي.

حميد طرزی په خپلي سريزي کي وايي، چي ارواښاد عبدالوهاب طرزي تر 1911 پوري د خپل پلار ژوند پيښي څيړلي او د قلم کوتو ته سپارلي. دغه برخه به له دي لامله مهمه وي، چي طرزي څنګه د مهاجرت په دوره کي له اسلامي او اروپايي متفکرانو نه متاثر شوی او کوښښ يي کړی، چي د وطنپالني، ملت پالني او ازادۀ په اړه د هغو او خپل فکرونه خپلو تحول منونکو وطنوالو ته ورسوي او په ژوندانه کي يي پلي کړي.

د طرزي له دغي خاطري نه دغه هيله کيدلی نه شي. دا د هغه د اولي ځوانۀ خاطري دي، په دغه وخت کي پيښو په ده اثر کړی، نه ده پر پيښو. په هغه سربيره د خاطرو يوه برخه يي د نورو په تيره د خپل پلار غلام محمد طرزي روايتونه دي. البته غته برخه يي د هغه د خپلو ليدنو کتنو محصول دی. بله دا چي ده دغه ټوله ليکنه د ژوند په ورستي کال)1933(کي له خپلي حافظي نه کړي، نه د ليکل شويو يادښتونو له مخي. په هغه وخت کي دی ناروغ هم و او دغه ناروغي بيا دومره سخته شوه، چي له ليکلو نه يي وغورزاوه او ژوند يي ورختم کړ. دده د زوی په روايت ده غوښتل، چي دغه خاطري دده د ټول ژوند په اړه وي[1]. هغه دغه خاطري هم په پنسل ليکي وي، چي ښاغلی حميد طرزي هغه بيا تنظيم او ايډيت کړي دي. په دغه حال کي لکه چي حميد طرزی هم وايي، د متن په رقمونو کي شايد مبالغه هم وي. له هغه نه پرته ددغي خاطري د متن ځيني برخي د وخت له پيښو سره سر نه خوري. له دي لامله ما په لمن ليك کي دغه تيروتني لږ څه په اوږده ډول سمي کړي او ځای ځای مي تبصري هم پري کړي دي، خو په دي کي شك نه شته، چي محمود طرزي ددغو خاطرو په ليکلو کي له ربښتين توب نه کار اخيستی دی. څنګه چي محمود طرزي يو ماهر او پوخ ليکوال و، دده دغه خاطري په زړه پوري او تبصري او نظرونه يي روزونکي دي. "د طرزي د ربښتين توب څرګند ثبوت د هغه دغه وينا ده: له وطن نه ووتلو "...په دغه کاروان کي هيڅ يوه زما په ګډون د هيواد لپاره احساسونه، نه لرل."

طرزی دا هم وايي، چي "د برتانيي د نفوذ او قدرت په هسکيدو او په افغانستان کي د هغو په خوريدلو سره د هيواد پالني، ازادۀ او خپلواکۀ ايډيالونه د خلکو له ذهنونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نــــه ورو ورو وتلـــــي وو. دا ډيــــر وروســــته و، چــــي هغــــه بيرتــــه ژوندي شول."

پــــه دي كــــي شــــك نــــه شــــته، چــــي د هيــــواد پــــالني، ازادۍ او خپلواكــــۍ د ايــــډيالونو پــــه بيرتــــه ژونــــدي كولــــو كــــي د محمــــود طــــرزي ونــــډه دومــــره غتــــه وه، چــــي ســــارى يــــي نــــه ليــــدل كيــــږي. پــــه مجمــــوع كــــي محمــــود طــــرزي د خپلواكــــۍ، ازادۍ، عصــــريت او پرمختــــك پــــه اړه پــــه عمــــومي ډول د بــــدلون پــــالو او پــــه خــــاص ډول د مشــــروطه غوښــــتونكيو افغانــــانو پــــه رونولــــو او عمــــل تــــه د هغــــوى پــــه هڅولــــو كــــي غــــت رول لوبــــولى دى. لــــه بــــده مرغــــه پــــه حاضــــر مهــــال كــــي دغــــه روحيــــه يــــو ځــــل بيــــا خفيفــــه شــــوي، اوس يــــوه بــــل محمــــود طــــرزي تــــه ضــــرورت دى، چــــي د هغــــي د بيرتــــه ژونــــدي كولــــو او پيــــاوړي كولــــو لپــــاره يــــو نــــوى پيــــاوړى غورځنګ په پښو ودروي.

پــــه پــــاى كــــي لــــه محتــــرم پوهانــــد ډاكتــــر ابــــراهيم مجيــــد ســــراج نــــه مننــــه كــــوم، چــــي ددغــــي رســــالي انګريــــزي مــــتن يــــي ماتــــه ښنــــلى او خــــوښ يــــم پــــه دي، چــــي هغــــه مــــا د لوســــتونكيو لپــــاره پــــه پښــــتو اړولــــي او د ليكــــوال زريــــن انځــــور پــــه مشــــرۀ د كلتــــوري ودي ټولني خپره كړي ده.

په درناوي

پوهاند محمد حسن كاكړ

اګست **2007**_ كليفورنيا

يادښت:

1_ ښــــاغلى عبــــدالغفور روان فرهــــادي، شخصــــي مفاهمــــه، اســــتانبول، جولاى **2007**.

✲ ✲ ✲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انګريزي ژباړن سريزه

د محمود طرزي په هکله ډير څه ليکل شوي، په تيره د شلمي پيړۍ په لومړيو لسيزو کې د افغان ملت پالني، خپلواکۍ او عصري کيدو په موضوع ګانو باندي د هغه د ليکنو په اړه. ددغو په پرتله، د هغه د وروستيو څلورو کلونو په اړه لږ څه معلوم دي، چې په دوم مهاجرت کې يې تير شوي دي. دغه دوره د سمون پال پاچا امان الله له لويدلو نه وروسته وه، چې حبيب اله چې خلکو د "سقاو زوی" په نامه يادوه، ورته د پاې تکې کيښود. دغې پيښې د طرزي هغه ارمان په سين کې لاهو کړ، چې د خپل هيواد د ځلاندي راتلونکي لپاره يي لاره.

سره له دي هم دغو کلونو ورته موقع ورکړه، چې خپلې لومړنۍ مينې)شعر(ته ځير شي. دی چې د خپل محبوب استانبول په ښکلا او کلتور هڅول شوی و، د شعرونو دوه ټولکي يې د "غم لړلي" او "مړاوي" په نومونو وليکلي، چې په کال **1934** کې خپري شوي. په هغو کې د ورځې د مهمو ټولنيزو، سياسي او فلسفي مسئلو په اړه د هغه اندونه او احساسونه ځای شوي دي. لومړنۍ ټولکه د ليکونکي هغه کړاو او اغفال نه تښتيدلو ته په تينګه متوجه ده، چې د هغه د سمون او پرمختګ ارمان د ناپوهۍ او تعصب په شا تلونکيو قوتونو په خپګۍ بدل کړی و. دی چې په قومي او فيوډالي ټولني باندي په تينګه انتقادي و، ملايان يې په خاص ډول د بيرته پاتي توب د حال مسؤل کنل.

ددغو کلونو په بهير کې د هغه مشر زوی عبدالوهاب طرزي په پرله پسي، څو په نابريالي ډول ورنه هيله کوله، چې خپلې خاطري د قلم کوټو ته وسپاري. بيا نو په پای کې په کال **1933** کې يوه ورځ هغه د خپلو خاطرو په ليکلو پيل وکړ. له بده مرغه د همدغه کال په نومبر کې په **68** کلنۍ کې مرګ ددي خنډ شو، چې هغه د خپل ژوندانه له لومړۍ برخې څخه چې **1869** نه تر **1881** پوري رسيږي، زيات څه وليکي.)د هغه د ژوند کيسه تر **1911** پوري چې په هغه کال کې د سراج الاخبار دوه_اونيز اخبار چلول پيل کړل، د عبدالوهاب طرزي له خوا څيړله شوي او ليکلي شوي ده، چې زر به خپره شي.(

د طرزي د اولو وختو يادونه، چې د امير شير علي، امير محمد يعقوب او امير عبدالرحمن له واکمنيو سره سر خوري، تر **16** کلنۍ پوري وده کوي. دی د خپلي شي حافظي په ډاډيني د خپل ژوند هغه پيښې په زړه کوي، چې د هيواد له تاريخ سره اوبدلي شوي دي.

د محمود طرزي لومړنۍ ځواني په ډيره اندازه د هغه د پلار غلام محمد طرزي په عقلاني او هنري غوندو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغيزمنه شوي ده. پلار يې له تينګو دموکراتيکو فکرونو سره يو وتلی شاعر، اديب او ارستوکرات و. په وروستيو کلونو کې د عثماني فيلسوف او مولف احمد مدهت، څخه په ژور ډول اغيزمن شوی، بې له دې چې يې ورسره ليدلي وي. ده دغه وتلی ښوونکی يواځې د هغه له ليکنو نه پيژنده. دی چې څومره ډير وګرځيد او لوستل يې وکړل او له ځوانو ترکانو، عقليانو او سياست کوونکيو سره يې د حکومت، ساينس او کلتور په موضوع کانو بحثونه وکړل، په همدغه اندازه د خپل هيواد، خپلواکۍ او پرمختګ ته ليوال شو. پوهني او سمون ته د هغه تينګې عقيدې دی په پای کې وهڅاوه، چې خپل هيواد ته ستون شي او د خپلو وطنوالو د مانوي او اخلاقي لوړتيا لپاره کوښښ وکړي.

محمود طرزي نه درباري او نه سياس و، قدرت يې هيڅکله ونه غوښته، د استبداد او امپرياليزم مخالف و، په دغسې روښانه شوي اسلام معتقد و، چې سمون او ډيموکراسۍ ته اوړي او په دغه فکر و چې ختيځ له لويديځ نه ډير څه زده کولی شي، په تيره په ساينس او تکنالوجۀ کې.

ما دغه خاطرې[1] ژباړلي او ايډيټ کړي دي، نه يواځې ددې لپاره چې دا د ليکوونکي او د هغه د زوی هيله وه، چې د يوه بيوګرافيک او تاريخي اثر په شان چاپ شي، بلکې ددې لپاره هم چې هغه له اوسني په غم لړلي بحران سره په څرګند ډول نسبت لري، چې افغانان ورسره مخامخ دي. زه هم په دغه فکر کې ځان شريک ګڼم، چې که يو ملت په خپلې تيري ستړګي پټې کړي او په خپل تاريخ کې د حقيقت په څيړلو کې پاتې راشي، له راتلونکي سره په باوري ډول مخامخ کيدلی نه شي.

د زړه له کومې نه هيله کوم، چې دغه ليکنه ددغه اريانونکي او په ظاهر کې نه پای ته رسيدونکي بدمرغۀ ته د شي پوهاوي لپاره مرسته وکړي.

وحيد طرزی
جينوا، **1997**

يادښت:

1_ ايډيټ کول ددې لپاره ضروري وو، چې يواځې د متن له سره متوافق توب ښه کړي. په ياد دې وي، چې ليکوونکی څه وخت چې دغه خاطرې کښلې، په ځان روغ نه و. دا هم بايد وويل شي، چې ځينې رقمونه چې يواځې د ياد له مخې ليکل شوي، ممکن د مبالغې په خوا روان وي. غواړم خپل وطنوال خبر کړم، چې هغوی چې انګريزي لوستلی نه شي، ددغه متن فارسي نسخه د چاپيدو لپاره د تياري په حال کې ده. ❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرندویې ټولنې یادښت :

د محمود طرزي د خاطراتو یوه په زړه پورې ټنده

د افغانستان په معاصر تاریخ کې د محمود طرزي د کارنامو او تاریخي نقش په اړه بیلابیلې لیکنې او څیړنې شوې دي . هغه د نوي افغانستان د تاریخ په مهم پړاو کې نه یوازې یو نومیالی ژورنالیست ، لیکوال او شاعر و ، یو هیوادپال مبارز هم و .
دغه اثر چې اوس یې تاسو لولئ ، د محمود طرزي د ژوند د لومړي پړاو ځینې په زړه پورې پیښې په خپله څولې کې رانغاړي او لیکوال د خپل ژوند په اواخرو کې په ترکیه کې پیل کړې او څرنګه چې په همدغه وخت کې ناروغه شوې او بیا وفات شوی دی ، د ژوند خاطرې یې نیمګړې پاتې شوې دي . څه وخت مخکې دغه کتاب له دري ژبې ښاغلي حمید طرزي انګریزي کړې اوخپور کړی دی . سره له دې چې د دري متن د خپریدو ژمنه یې هم شوې ده ، خو موږ ته یې لا د هغه متن د خپریدو معلومات نشته .
نومیالي افغان مؤرخ پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ دغه اثر له انګلیسي ژبې څخه پښتو کړی او دا دی د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا خپریږي .
موږ خوشاله یو چې دغه اثر د نوي افغانستان د جوړیدو د ۲٦۰ کلیزې د نړیوال جشن په ویاړ خپروو او د افغانستان د تاریخ مینه والو ته یې وړاندې کوو .
په درنښت

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې د مشرتابه جرګه
د ۲۰۰۷ ع . د سیپتمبر څلورمه
د ۱۳۸٦ ل . د وږي ۱۳
جرمني ، د کولن ښار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوی او ښښونکي خدای په نامه

پيلامه

ددي لېاره چې په هغې کيسي ښه پوه شئ، چې زه يې دلته کوم يوه لنډه ليکنه به د خپل محمدزيي قوم په اړه وړاندې کړم، چې له **1826** نه يې تر **1979** پوري پر افغانستان حکومت کړی دی(1). دغه ليکنه چې له تاريخ او ژوند ليك څخه غړيړي په زياته اندازه زما له خپلو يادونو او د هغو روايتونو له مخي برابره شوي، چې له خپل پلار نه مي اوريدلي دي.

د محمدزي قوم لنډ تاريخ او غوره شوی ژوندليك

سردار پاينده محمد هغه نيکه دی، چې زامنو يې پر افغانستان حکومت کړی دی. له بيلو بيلوښځونه د هغه له يوويشت زامنو نه يو څو زما په ياد پاتي دي.

وزير فتح د شاه محمود د وزير په توګه په پته کوښښ کاوه، چې واك خپل قوم ته وليږدوي. له خپل مقام نه په استفادي سره يې خپل ځيني ورونه په ټولي امپراتورۍ کې واليان وګومارل. سردار محمد عظيم د کشمير والي و.

امير دوست محمد وروسته له هغه چې د سدوزي امير واکمني پای ته رسيدلي او کابل او جلال اباد د انګريزانو له خوا نيول شوي وو، د هغو له خوا په لوديانه کې بندي شو، خو د انګريزانو پوځ په کابل کې د وزير محمد اکبر، د نورو سردارانو او قومي مشرانو په کوښښ سره پوپناه شو او يو شمير نظامي افسران او ښځې يې يرغملي شوي(2). انګريزانو موافقه وکړه، چې امير دوست محمد به د افغانستان د امير په توګه د يرغملو د ازادولو په بدل کې خوشي کړي.

هغه پينځه کندهاري سرداران، چې يو په بل پسي په کندهار کې په واك شول دا دي:

سردار پردل تر ټولو مشر و.

سردار شهر دل په ځوانۍ کې مړ شو.

سردار کهندل په کندهار کې کلونه کلونه واکمني وکړه.

سردار رحمدل يو نوميالی شاعر و.

له ادبياتو، په خاص ډول له شعر سره زما د پلار لومړنۍ پيژندګلوي د هغه د غونډو له برکته و. سردار رحمدل يوازي د شيړو مياشتو لپاره واکمني وکړه. د هغه او د هغه د وريرو ترمينځ (د کهندل زامن) پرله پسي شخړو ديته اړ کړ، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورور امير دوست محمد د مينځکړي په توګه راوبولي. امير کندهار ته په چټکۀ سره روان شو او پياوړي زامن يې ورسره ملګري شول، خو هغه ددي پرځای چې د تره او وريرو ترمينځ روغه وکړي، کندهار يې په کابل پورې وتاړه. رحمدل فارس ته وتښتيد او وروسته په تهران کې مړ شو. د هغه زوی، زما پلار غلام محمد طرزي له امير سره کابل ته لاړ، هلته يې په درنښت او شتمنۀ سره ژوند وکړ، تر هغو چې امير په هرات کې مړ شو او زوی يې شير علي چې د پلار پرځای امير شو، دی بندي کړ)3(.

سردار سلطان محمد او سردار يار محمد)د پېښوري سردارانو دوه تنه(

لومړنی په "طلايي سردار" ياديده له دې امله چې هم ښکلی و او هم يې په سرو زرو ښکلي شوي جامي په تن کولي. د اټکل له مخې سل ښځې او تر خپل پلار او امير ورور څخه ډېر زامن او لوڼي لرې.

د هرات محاصره او د لوی امير مړينه

امير دوست محمد چې د "لوی امير" په لقب ياديده، له هرات پرته چې له کابل نه خپلواك و، ټول ولايتونه ترلاسه کړل او خپل زامن يې واليان وټاکل)4(. د بېلګې په ډول ترکستان يې يوه زوی سردار محمد افضل او کندهار يې بل زوی سردار محمد امين ته په لاس ورغی.

د هغه د واکمنۀ په وروستيو کلونو کې په هرات کې د کورنيو شخړو له امله د هغه وراره او زوم سردار سلطان احمد د فارس په ملاتړ هرات ونيوه. دغه نه فکر کيدونکي انکشاف امير ته سخت ټکان ورکړ او خپه يې کړ. سمدلاسه يې په پوځي کړو لاس پورې کړ او هري خوا ته يې فرمانونه واستول. د خپلو زامنو، د شير علي او وريرو په ګډون)چې زه غلام محمد هم پکې وم(د يوه لوی پوځ په قوماندانۀ د هرات په لور په چټکۀ سره روان شوو. پر هغه سربيره د هغه زامن، واليان له خپلو ايالتي پوځونو سره هم ورسره ملګري شول.

دا چې دغه تيری د فارس له خوا شوی و او حکومت يې ملاتړ کړی و، دغي سياسي مانا ورکوله چې امير يې د ځپلو په هوډ کې ښه ټينګ کړ. برتانويانو هم دغه انکشاف د خپلو ګټو پرخلاف ګڼه.

هرات نهه مياشتي کلابند و او نشتي به هره ورځ وي بيا د سلطان احمد ماينه مړه شوه، ورپسي يې ميړه هم مړ شو. زامن يې تسليم شول او هرات ونيول شو. له بده مرغه لږ وروسته امير هم مړ شو. امير د مړيني په ورځ)1863(چې سرداران او لويان هم ورسره وو، په شير علي باندي غږ کړ چې خواته يې ورشي. په لړزيدونکو لاسونو يې خپله توره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شير علي تر ملا وتړله او په خپل نري اواز يي پاچا اعلام کړ، ښه يي ونازاوه او د بريالیتوب لپاره يي ورته دعاگاني وکړي، خو همدا چي د جنازي او فاتحي مراسم پای ته ورسيدل، هر زوی يي له خپل پوځ سره د خپل ولايت په لور روان شو او د حيرانۀ ځای دی، چي هر يوه يي ځان امير وباله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر شیر علي خان دوهمه دوره
(1879_1868)

ددغې لسیزې لومړنی یاد مې له هغې پیښې نه پیل کیږي، چې زه نږدې پینځه کلن وم او امیر امبالې ته د هند په لور روان و. لږ مې یادیږي، چې یوه ورځ نابېره یو درجن شډل او ږیره ور سرتیري او افسران زموږ په کور ننوتل او د بامونو او ورونو لارې یې ونیولې. زما خویندې، وینزې او د کور ښځې له یوې کوټې نه بلې ته استولې کېدلې، ددې لپاره چې د ټول کور چور کیدل اسان شي. زه د خپلې دایې په غیږ کې وم او په پرله پسې ډول مې پوښتله، چې "سردار پلار مې چیرې دی؟" او "دوی ولې زموږ څیزونه ټولوي؟". هغې ویل چې پلار دې د امیر دلیدلو لپاره تللی او دوی دغه څیزونه زموږ نوي کور ته وړي. هغې یوازې کوښښ کاوه، چې ارام مې کړي.

په واقع کې دا د امیر په امر و، چې پلار مې بندي شوی او زموږ کور او اټکل سل اسونه ضبط شوي وو. له وړوکتوب نه ما له خپل پلار سره ژوره مینه پیدا کړې وه، په واقع کې زه د خپلې مور تر غیږې نه د خپل پلار په غیږ کې ډیر لوی شوی یم. لکه هسې چې هیله کیده مور مې په سبا د خپل لالا په غیږ کې د پلار د لیدلو لپاره بندي خانې ته واستولم. اقچان یو اوږد، نری او تور ږیری کندهاری و، چې کلونه کلونه له موږ سره و، نو ددې پرځای چې زه پر خپل ښکلي، ځلیدونکي، برك تبتي اس سپور اوسم د خپل لالا اقچان په اوږو باندې د بالاحصار بندي خانې ته د امیر هستوګنځي او د حکومت مرکز ته یووړل شوم. هلته مې خپل پلار ولید او ډاډه شوم.

دغه ورځنۍ لیدنې له سهار نه تر ماښامه پورې درې میاشتې روانې وې. دغه بندي خانه مې ښه یادیږي چې د امیر هستوګنځي ته نږدې یوه پراخه کوټه وه، ځینې نور لویان هم په دغې کوټې کې د پلار ملګری وو. دوی خپل وخت د کتابونو او شعرونو په لوستلو او ویلو تیراوه. د ملګرو او خپلوانو د سخې توب له برکته په کوټه کې پلاوونه او شیر چای پریمانه وو. د هغو چرګ پلوونو مزه به مې هیڅکله هیره نه شي، چې پلار به مې له مخکې شپې نه ماته ساتل او زما په راتك سره به یې د منقل دپاسه تودول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امير شير علي له امبالي نه له بيرته راتك نه وروسته زما پلار ازاد كړ او د مياشتي يو نيم زر روپۍ يې ورته معاش وټاكه. يوه شيبه وروسته به د هغه د بندي كيدلو دليل ووايم، اوس به د امير د ورونو د سرايله توب په اړه څه ووايم.

امير شير علي وروسته له هغه، چې په هرات كې نظم خوندي كړ، زما له پلار سره كابل ته ستون شو. په دې ډول د امير دوست محمد د زامنو او لمسيانو ترمينځ د شخړو او نشتو اور بل شو. د امير شير علي او د هغه د ورونو محمد افضل، محمد اعظم او محمد امين او د هغه د وراره سردار عبدالرحمن)د محمد افضل زوى(ترمينځ په پرله پسې ډول كلونه جنګونه وشول. كله سوبمن او كله مغلوب، امير په پاى كې په ټولو غالب شو، ولايتونه يې په كابل پورې وتړل او د هيواد د اداره كولو چارې يې په لاس كې ونيولې. دددغو خونړيو كورنيو او تر هغو دمخه جنګونو كې چې له سدوزيانو سره وشول، په زرګونو خلك ووژل شول او هيواد وران شو. په هغه سربيره په خلكو كې دښمني او ژوره بدبيني پيدا شوه. د بې اتفاقۀ دغې بدمرغۀ تر نن ورځې پورې دوام وكړ او زما د پلار بندي توب د همدغه حال نتيجه وه. په لا مشخص ډول په **1866** كې چې امير شير علي په هرات كې و او سردار محمد افضل او زوى يې عبدالرحمن كابل نيولى وو، طبيعي وه چې زما پلار د هغوى د دوستي ليكونو ته ځواب وركړى و. څو كاله وروسته)په **1868** كې(چې شير علي كابل بيرته ونيوه، ځينو خبرلوخو دغه ليكونه هغه ته وركړل او نتيجه يې هغه شوه، چې دمخه بيان شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير شير علي په دوره کي "وړوکتوب او ځواني"

ددغــو يوولســو کلونــو پــه بهيــر کـــي چـــي زمـــا پـــلار د دربـــارد درانـــده مســـوؤليت لـــه بـــار نـــه ازاد و، خپـــل وخـــت د چـــاردهي پـــه بنـــو او د کابـــل پـــه کورونـــو کـــي لـــه شـــاعرانو او پوهـــانو ســـره تيـــر کـــړ او د ښـــکلو صـــنايعو پـــه نـــړۀ کـــي مجـــذوب و. مـــا او زمـــا ورونـــو د اخونـــد محمـــد اکـــرم پـــه نامـــه يـــو کـــورنی ښـــوونکی لاره، چـــي ښـــه متقـــي او د پـــوهي او مروجـــه علومـــو خاونـــد و، خـــو زمـــا د پـــوهني رښـــتيني ســـرچينه زمـــا د نوميـــالي پـــلار غونـــډي وي، چـــي زه بـــه تل پکي وم او په ځير به مي غوږ نيوه.

پـــلار مـــي دغســـي يـــو ښـــه شـــتمن کتـــابتون لاره، چـــي پـــه هغـــه کـــي داســـي اثرونـــه وو، چـــي ځينـــي يـــي پـــه ســـرو زرو ښـــکلي شـــوي وو، ځينـــي يـــي زاړه او ځينـــي يـــي نـــوي وو. پـــلار بـــه وړ کاتبـــان اســـتخدامول او ځـــارل، چـــي اولـــه درجـــه پخـــواني کتابونـــه نقـــل کـــړي. ماتـــه اجـــازه وه، چـــي دغـــه کتابونـــه واړوم راواړوم او پخوانيـــو اولـــه درجـــه اثرونـــو تـــه لکـــه د عبـــدالرحمن جـــامي، يوســـف زليخا او د فردوسي شاهنامه يا پاچا ليك ته ښه ځير شم.

د کجباز يا د غلزي کلات جنګ

دغـــه جنـــګ هـــم زه د خپـــل پـــلار لـــه قـــول نـــه بيـــانوم. د **1863** کـــال پـــه پـــای کـــي امیـــر شـــير علـــي لـــه کابـــل نـــه د کـــلات پـــه نيـــت لـــه نـــږدي ديـــرش زريـــز پـــوځ ســـره روان شـــو، چـــي خپـــل کشـــر ورور ســـردار محمـــد امـــين تـــه جـــزا ورکـــړي، چـــي غوښـــتل يـــي د کنـــدهار د والـــي پـــه څيـــر کنـــدهار لـــه کابـــل نـــه پـــه خپلـــواك ډول اداره کـــړي(4الـــف). د پـــوځ قومانـــداني د اميـــر د زوی محمـــد علـــي، چـــي يـــو ښـــکلی ځـــوان و، په غاړه وه.

د جنـــګ ميـــدان د دوو غونـــډيو تـــرمينځ و، د توپخـــاني ځينـــي واحدونـــه د يـــوه بـــي تجربـــه افســـر لـــه خـــوا پـــه ډډه کـــي پـــه ناســـم او خطرنـــاك ډول ځـــای پرځـــای شـــوي وو. محمـــد امـــين د اميـــر پـــه ځـــايونو ناڅاپـــه حملـــه وکـــړه، د اميـــر زوی پـــه متقـــابلي حملـــي لاس پـــوري کـــړ، خـــو پـــه بـــي پروايـــی او زړه نـــازړه تـــوب ســـره د هغـــه بدقســـمته اس د دوو غونـــډيو تـــرمينځ پـــه منـــډو شـــو. متقابـــل پوځونـــه لا پـــوره ســـره نشـــتي نـــه وو، چـــي د دري پـــه دواړو غـــاړو کـــي لـــه ځـــای پرځـــای شـــويو توپونـــو نـــه ډزي وشـــوي. پـــه دغـــه حـــال کـــي طبيعـــي وه، چـــي محمـــد امـــين او محمـــد علـــي دواړه لـــه ډيـــرو افسرانو سره مړه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار ونیول شو، خو امیر ته په ډېر تاوان سره. د زوی او ورور مرګ ورته دغومره دردناك شو چې د څه وخت لپاره یې فکر له لاسه ورکړ. دري میاشتې په کندهار کې تم شو، بې له دې چې حکومتي چارو ته توجه وکړي. د شپې به په لوڅو پښو د حویلۍ په ویالو کې روان شو، ژړل به یې چې "محمد علي څه شو؟" ده د لیونتوب نوري نښې هم ښوولې.

د ولیعهدۍ جشن

امیر ټول ملت ته د نهه کلن پاچا زوی عبدالله جان دولیعهدتوب د مراسمو پرځای کول اعلام کړل. دا یوه ډېره غټه پېښه وه، چې په ذهن کې مې پاتې ده.

د مرنجان غونډۍ او تر هغې نه اخوا ډګر چې د بالاحصار لاندې ده، ددغه جشن لپاره غوره شوې وه. په سپاوون کې د سرنیو، ډهلونو او شپېلیو اوازونه سره په سیالۍ شول او جشن پیل شو. قومي خلکو د غونډۍ سر او ډډې نیولې وې او دوی په ښکلونو او ژبو کې سره متفاوت وو. د عسکرو کنډکونه په رنګه یونیفورمونو کې په ټول حضوري چمن کې تر بازارونو او سړکونو پورې خواره وو. سرداران او میرمنې یې او نور مشران په پاچایي لویي خیمې یا څرګاه کې په ضیق ډول ټول شوي وو. په یوه ټاکلې وخت کې د عسکري موسیقۍ د سلامونو او د توپونو له ډزو او د ننداړچیانو له حرکتونو نه ښکاره وه، چې د امیر د راتللو وخت دی. امیر چې ولیعهد ورسره ملګری و، د ګڼو خلکو د خوښۍ په مینځ کې په عالي شان ډول ښکاره شو. سیخ خپل تخت ته لاړ او زوی یې ترڅنګه ودرید. بیا نو ټول خلك یا له احترام نه او یا ددې لپاره چې ښه ولیدلی شي، جګ شول او هماغسې ولاړ پاتې شول، که څه هم امیر غوښتل چې خپله وینا واوروي. خلکو ته یې ویل، چې کینې او د دربار مامورانو کوښښ کاوه، چې خلك د امیر حکم پرځای کړي. سره له دې هم دی اړ شو چې اټکل د پینځلسو دقیقو دپاره ولاړ پاتې شي. وروستی کس چې کیناست، هغه زما پلار و او د هغه خبره مې پوره یه یاد ده، چې ویل یې:"په دې کې شك نه شته، چې تر ولاړې نه په ناسته کې ارامي ډیره ده، خو سره له دې هم د لوړ حضرت امر په دغسې مشکل سره ومنل شو، چې شك پیدا کوي چې دغه ولیعهدتوب به په اسانۍ سره ومنل شي."

امیر په فصاحت سره وینا وکړه او خپل نهه کلن زوی سردار عبدالله جان یې خلکو ته وپیژندده. د مبارکۍ او خوښۍ اوازونو هوا ډکه کړه، عسکري موسیقي په خاص ډول امیر او د هغه ولیعهد ته سلامونه استول او مراسم د توپونو په ډزو سره پای ته ورسیدل.

په پاچایي فرمان سره دري ورځې د ټولو لپاره د جشن سات تیري، تنګ تکور او څراغې روښانتیا نه یواځې په کابل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې په ټولو ولايتونو کې اعلام شوی و، خو په هرات کې چې د امير مشر زوی سردار محمد يعقوب چې د هغه ولايت والي و، د خپل پلار په مقابل کې د جنګ اعلام وکړ. امير په چل او غولوونکو وعدو او د قران مجيد په لوړې کولو سره خپل زوی قانع کړ، چې کابل ته راشي. هغه همدا چې کابل ته ورسيد، په بندي خانه کې واچول شو. په هر حال، قسمت داسې و چې هغه به تر ډيرې مودې ژوندی وي. امير يو څو کاله وروسته مړ شو.

د ډيرو ماينو د لرلو مصيبت

دلته زه له دينه ډډه کولی نه شم چې د افغان د اميرانو او پاچايانو په منځ کې د خو ښځو لرلو پر موضوع باندې بحث ونه کړم، چې د هيواد د بربادۀ لوی علت شوی دی. که دا د شريعت او رواج له مخې د څلوروښځوموضوع وای مهم به نه وای. له بده مرغه دوی له شلو نه تر سلو پورې ښځې کړې او کنيزې لرلې دې او دوی ټولو بې شميره زامن او لوڼې لرلې دې. هر نوې زوکړې زوی ته سردار ويل کيده، چې وينځې، مريان، ناظران او حتی شخصي ساتونکي يې په خدمت کې وو. په دې ډول هغه د نالوستو او ناپوهو نوکرانو تر اثر لاندې لوييده.

څرګنده ده، چې په دغسې چاپيريال کې ماينو به تل د يوې او بلې په برابر کې کينه، رخه او بدګوماني شووله. سيالي ګاني او کرکې په عادي ډول له مريو او ناظرانو نه پيل کيدلې او په بې بې يانو به ختميدلې او بيا به يې سردارانو او وړو اشرافو ته سرايت وکړ، چې نتيجه به يې د قدرت او ميراث په سر زياتيدونکې بدې او دښمنۀ شوې. تاريخ په دې اړه د تيمور شاه سدوزي او محمدزي اولادونو ترمينځ د شخړو ډير شواهد په ګوته کوي، چې دوی په پرله پسې ډول يو بل ړانده کړي او وژلي دي.

د روسي استازي د رارسيدلو مراسم

1878 کې د روسي استازي جنرال ستاليتوف رارسيدل زما د ځوانۀ بله غته پيښه وه. په دغه مناسبت عسکرو ته نوې دريشې ګاني ورکړل شوې او سړکونه ترميم او هوار شوي وو.

يوه غرمه زه له خپل پلار او د هغه له دوستانو سره ملګری شوم، دوی روان وو چې دغه مراسم ووينې او هم د اسه مايي غره په ډډه کې په باغونو کې توت وخوري. نوکر او د چايو ناظر د توت د يوې ونې او سپيدار لاندې يو ډير ښه ځای غوره کړی و، له هغه ځای نه هغه سړک په ښه ډول ليده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېده، چې دغه استازی به پرې روان وي. په چاينکو کې شيرچای او په پتنوسونو کې بې دانه او ابراهيم خاني توت د خوړلو لپاره تيار وو. خلك له هرې خوا نه راتلل او په باغونو، د اسه مايي په ډېو او د سړکونو په خواوو کې يې ځايونه نيول. دوی د توتانو له خوړلو او د رباب او سندرو له اورېدلو نه خوند اخيسته. د خوړو، کباب، ماهي او وچو ميوو د غرفو د ګټې او سوداګرۍ توده ورځ وه، ځينو ډلو د شو خوړو، نڅاګرو هلکانو او نجونو او د يو خه ښځو باتې وهلې[5].

خاشت و، چې د ترم اواز جګ شو او عسکرو او خلکو د مخې ليکونو ته د رسېدلو کوښښونه پيل کړل. د ډهلونو اواز او د دوی د خاصو لنډو ترمونو ښه ايسېدونکو اوازونو د سورو د رسېدلو نښې وي. د هر واحد ځانګړي جامې او وسلې د هغه د قوم يا سمت نښه وه. يوه شيبه وروسته استازی ښکاره شو، چې په يوه لوی پيل سپور و او هره خوا يې په ښه يونيفورم کې د پليو عسکرو يو ټولی روان وو. دی په يوه لوی نقره يي رنګه کجاوه کې د امير د يوه ورور ترڅنګه ناست و. د دواړو يونيفورمونه ډېر ښکلي وو. نورو سردارانو او په پيلانو سورو قومندانانو او سورو مشرانو[6] دغه ننداره پای ته ورسوله.

په هغه وخت کې زه ددغه سفر په سياسي اهميت نه پوهېدلم، سره له دي هم له هغو بحثونو نه چې زما د پلار او د هغه د ملګرو ترمينځ وشول او اوس چې زه هغه له خپلې اوسنۍ پوهاوي سره پرتله کوم، زه يوې موقتي نتيجې ته رسيدلی وم.

ما زده کړه چې لوی پيتر خپلو ځای ناستو ته وصيت کړی و، چې د روس حکومت چې څومره کولی شي بايد هند ته ځان ورسوي، چې د نړۍ خزانه ګڼله کيږي، چې بيا په مناسب وخت کې د هند ټوله نيمه وچه ونيوله شي او په دي ډول د نړۍ د لاندي کولو لپاره بيرغ جك کړي. له دغه وصيت نه وروسته روسانو له پيترزبرګ او مسکو نه ورو ورو ځانونه د امو سين غاړي ته رسولي دي[7]. له بلې خوا برتانويانو حتی تر روسانو نه دمخه چې د پيتر وصيت عملي کړي ټول هند نيولی او د نورو ملکونو په لاندي کولو پسي وو. په هغه سربيره دوی له شاه شجاع او امير دوست محمد سره د تړونونو په کولو سره افغانستان په تيره په باندنيو اړيکو کې تر خپل نفوذ لاندي راوستی و. افغانستان له نورو ملکونو په تيره له روسيې، فارس او عثماني ترکيې سره په نيغه اړيکي لرلی نه شول، نو هغه نيمه خپلواك دولت و، داخلي خپلواکي يې لرله خو په باندنيو اړيکو کي د برتانيي تر حفاظت لاندي و[8].

داسې ښکاري، چې زموږ امير د وضعي په درك سره د کوټي، بلوچستان، خيبر او چترال په لور د انګريزانو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختکونـــو نـــه پـــه ويـــره کـــي وو[9]. دی لـــه روســـانو ســـره شـــايد کـــومي پوهـــاوي تـــه رســـيدلی و. دا چـــي امیـــر پـــه جـــديت او چتـــك تـــوب ســـره دايمـــي پـــوځ تنظـــيم کـــړ، شـــايد د جنـــګ د حتمـــي تـــوب مانا ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له انګريزانو سره جنګ
(نومبر 1878)

کابل له اوازو او پرګهارې نه په جوش کې و، خلک وارخطا او انديښمن شوي وو، هرې خوا ته روان وو، سرتيري د ميريانو په شان کرځيدل، د توپ کارخانه شپه او ورځ چالانه وه او د عسکرو ټولي ټولي د سرحد په لور په حرکت وو. برتانويانو جنګ اعلان کړی او په څو جبهو کې رادمخه کيدل. په ټول ملک کې خلک ددغه سپيڅلي جنګ پايلي ته سترګي په لار وو. بيا نو يوه ورځ ښار په واويلا او ژړا کې ډوب شو. د جنګ له جبهو نه ناوړې خبرونه راتلل، د امير پوځونه يو په بل پسې مات شوي وو. ځينې يې لا دمخه کابل ته بيرته راتلل، هيښتناک خبرونه د انضباط په نه شته والي سره پوځونه له کنترول نه ووتل، خلک ووهل شول او دکانونه چور شول. په ټول ښار کې قحطي پيدا شوه، د نرخونو له لوړيدلو او د مالي بحران له بديو سره د څلورو روپيو مالیي له امله)د شيرپور په ودانيدلو سره د ډيريدونکي پوځ او دولتي ادارو لپاره(چې دوه کاله دمخه حواله شوي وه، خلکو کيلي او ماني کولي او سختي پرې راغلي وه. اوس چې له لوتيدلو نه ويريدل خپلي شتمنۍ او کالي يې په انګړونو کې خښول.

خلک هره ورځ د امير قصر په مخ کې غونډيدل او چيغې يې وهلې، چې "زمری ځوان خوشې کړه." د دوی مطلب سردار محمد يعقوب و، چې په بالاحصار کې بندي و.

برتانويان وار په وار رادمخه کيدلو جلال اباد يې ونيوه او ګندمک ته ورسيدل. بيا د کندهار د سقوط خبر ورسيد. امير نه پوهيده چې د حل لار به کومه وي؟ ده نور وسايل نه لرل، چې مقاومت وکړي. عسکر وارخطا او سرايله وو، خلک اريان دريان وو، اعتراضونه يې کول او خزانه هم خالي وه. هغه بله لاره نه درلوده، خو دا چې ترکستان ته لاړ شي. لومړی يې کورنۍ، سامانونه او ډير عسکر هغې خوا ته واستول، بيا يې يو سبا لوی دربار جوړ کړ او يعقوب يې د وليعهد په توکه په پاچايي جامه کې ورانديز کړ. يوه اوږده وينا يې واوروله، چې د هغې يو تکی مې هم په ياد کې نه دی پاتې. بيا په دغسې کجاوه کې ننوت، چې څلورو کسانو کشوله او په ډير غضب سره روان شو.

کابل ښار ته په لار کې دلته او هلته خلکو ته، چې د لارو په غاړو کې د خدا بپه امانۍ لپاره ولاړ وو، وويل چې "تاسې زمری ځوان غواړئ، ښه ده هغه لرلی شئ خو په دې کې زما شک دی چې تاسې به هغه په هغه ډول وپيژنئ، چې زه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيـــژنم." هغـــه دا هـــم وويـــل چـــي "انګريزانـــو زمـــوږ د ازادۍ او خپلواکـــۍ حـــق نـــه دی منلـــی او پـــه مريـــي تـــوب کـــي مـــو غـــواړي. زه هـــم ددې لپـــاره چـــي لـــه روســـانو ســـره يـــو شـــم چـــي مـــالي او نظـــامي مرسته تر لاسه کړم، چي بيا راوکرځم او خپل انتقام واخلم."

کلـــه بـــه يـــي ژبـــه دغـــومره زيـــږه شـــوه، چـــي ويـــل بـــه يـــي "مـــا د تاســـي څلـــور بولـــو ځنـــاورو د ازادۍ لپـــاره لـــه دښـــمن ســـره جنـــګ کـــړی، چـــي تاســـي، دغـــه او هغـــه د خپـــل وطـــن لايـــق نـــه يـــي او د عـــزت پـــه مانـــا نـــه پـــوهيږئ؟ لـــه مـــا ســـره مـــو پـــه خپلـــي شـــتمنۍ او ژوند سره له همکارۍ نه ډډه کړي ده."

پـــه هـــر حـــال، امیـــر شـــیر علـــي، د هغـــه ملکـــه)د اروابنـــاد وليعهـــد عبدالله جـــان مـــور(او د ســـفر نـــور ملګـــري مـــزار شـــريف تـــه پـــه ترکســـتان کـــي ورســـيدل. څـــه وخـــت وروســـته د هغـــه اوږدي ناروغـــۍ کـــاني توبرکلـــوز او نقـــرس چـــي کلونـــه يـــي اړ کـــړی و، پـــه کجـــاوه کـــي د کـــرزي سمدلاســـه پـــه دغســـي زور ســـره فعـــال شـــول، چـــي پـــه څـــو ورځـــو کـــي يـــي لـــه ژونـــد نـــه بـــي برخـــي کـــړ.)فبـــروري ، 21 ،1879(

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير شير علي واکمنۀ ته يو نظر

اوريدلي مې دي چې امير يو مدبر واکمن او د پرمختګ او تمدن په لور متمايل و. د خپلې واکمنۀ په يوولسو کلونو کې يې مهم کارونه ترسره کړل. د بېلګې په ډول په بالاحصار کې يې د پاچازيو او د هغو تربورانو لپاره د عصري هنر ښوونځي پرانيستلي وو. داسې يې هم د لويانو يوه شورا جوړه کړه چې په حکومتي چارو کې ورته مشوره ورکړي.

د منشي عبدالکريم په مشرۍ يې د وسلو ماشين خانه جوړه کړه، چې پکې توپونه، ټوپکونه، نيزې، توري، جنګې يا فلزي خولۀ او لاسي بمونه)Grenades(جوړيدل. په زياترو خلکو کې يې د عسکري جلب طرز رواج کړ او د پوځ اتيا کنډکونه يې تيار کړل. هر کنډك له اته سوه عسکرو نه جوړ وو. د هغو يونيفورم د اروپا د ځينو هيوادونو د يونيفورم په تقليد و. ځنګه چې د افغانستان د نظامي مهارتونو لومړنۍ سرچينه د هغه ختيځ ګاونډی)هند(و، نظامي روزنه د برتانيې د نويو معيارونو له مخې وه. افغان عسکر په هغه سويه نه وو، چې برتانوي عسکر وو او نه يې هم د هغو په شان وسلې لرلې. د هغه روزنې عملي ماهيت درلوده او له نظامي ساينس نه خبر نه وو. له بده مرغه د پوځ اداره او ساتنه د سورو د امر احمد په لاس وه، چې يو بدمزاجه سړی و او په اداري چارو نه پوهيده. د امير سياست دا و، چې د ملکي او نظامي مامورانو زياتره يې د غلزيو له خيلونو څخه وي. له محمدزيو سره يې چندان جوړه نه وه. کابل په دغو ورځو کې يو نظامي ښار و، هر چيري اوازونه، مارشونه او ترمونه اوريدل کيدل.

امير که څه هم پوره ليوال او د ننګ خاوند و، بدمزاجه هم و، سپکي سپورې يې ويلې او ملنډې يې وهلې. له اسونو سره يې ډير شوق لاره. په دې اړه به خلکو پس پسکي کولې چې "هغه نه يوازې بدمزاجه دی، خوشايي سړی هم دی. که داسې نه وی ولې په غوجل کې ژوند کوي؟" په واقع کې امير شير علي د يوه پراخ ډګر په مينځ کې چې شاوخوا يې د لوړ نسبه اسونو لپاره غوجلې وې، يوه وړه څپرۀ درولې وه، چې مخې ته يې يوه کوټه وه. له هغې نه نه يوازې د دفتر په توګه بلکې د واين او تنګ تکور په ملګرتيا د ميلمستياوو لپاره هر کار اخيستل کيده.

دا خو ځرګنده وه، چې د امير د سقوط دليل د انګريزي امپرېلزم د وړاندې تك سياست و، خو په دې کې شك نه شته چې د هغه د پوځ د پياوړي کولو پروګرام، چې د سنګرو نيول پکې و، د ځلورو روپيو محصول او د عسکرو له خوا نه د خلکو ځپل وضع لا خرابه کړې وه. د يادولو وړ ده، چې د امير نظامي قوت د هيڅ چا له خوا په تيره زما د ملګرو له خوا جدي نه نيول کيده. د هغو د يوه په وينا "د امير دغه پوځونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنګ کولو لپاره روزل شوي نه دي. د هغه پرخلاف هغوی دتصور تمثيل کوي او يواځي د ننداري لپاره دي. هغوی په ښکلو يونيفورمونو کي د امير په انګړ کي د موسيقۀ ښکلو اوازونو ته يواځي د ميرمنو د خوښۀ لپاره تمرين کوي."

د امير محمد يعقوب واکمني

په داسي حال کي چي برتانوي پوځ پر وطن راننوتلی او خلك په غم لړلي او پاريدلي وو، محمد يعقوب سمدلاسه له بندي خاني نه وايستل شو او امير شو. دغه بيچاره انسان هك او پك، حيران او سودايي و. ويل شوي چي د زندان امر حاجي چايي، چي شير علي ته د اعتماد وړ او زيړ ظالم انسان و، له دينه منع کړی و چي له بل چا سره وغږيږي او حتی وهل يي هم ورته ورکړي وو، نو دلته دغه پوښتنه رامينځ ته کيږي، چي هغه چا چي شپږ کاله په زندان کي په يواځي ځان په يوي کوتي کي تير کړي وي او عذابونه ليدلي وي، په کافي اندازه به ورته عقل پاتي وي، چي په دغسي بحراني حال د ترتل شوي هيواد لپاره د حل معقوله لار ولتوي(10).

دی په تخت کيناست او هغسي چي د سر زورو واکمنو خاصه ده، شاوخوا يي غوړه مالان ټول شوي وو. د هغه نږدي ملګري چي ځيني يي په پټه انګريز پلوه وو، ورته ويل چي "هرڅه تمام شول، ته بايد انګريزانو ته تسليم شي چي د هغوی د امير په توګه لږ تر لږه په بريالي او ښه حال سره ژوند وکړي." دغه مشوره دغه کمزوري انسان ته نرمه او زړه راکښوونکي ښکاره شوه. وروسته له هغه چي د اروابښاد پلار د فاتحي مراسم يي پای ته ورسيدل، له يوي ډلي ځانګړو اشرافو سره (د هغه د خسر سردار يحيی په ګډون) کندمك ته لاړ، چي هلته د برتانوي پوځ جنرال سام براون په قوماندانۀ ديره و. يو تړون يي لاسليك کړ او راستون شو. ويل شوي چي په يوه دربار کي يي باتي وهلي وي، چي "ما له انګريزانو سره دغسي تړون کړی چي دغه دسمال به له ما وروسته که وارث هم ونه لرم، واکمنۀ ته دوام ورکړي."

دا به په زړه پوري وي، چي دغه وينا د برتانيي د يرغل او په کابل کي د هغه د استازي کوکناري د ټاکل کيدلو په اړوند تر بحث لاندي ونيوله شي. افغانستان په رسمي ډول د برتانيي تر حفاظت لاندي په تللو سره له کرمي، پشين، سبي نه تير شو او په خيبر او مچني کوتلونو باندي يي کنترول له لاسه ورکړ(11).

دغه تړون له هغو تړونونو سره ډير ورته دی، چي د هندوستان مستعمري له لويو راجاکانو او نوابانو سره شوی وو.

ميجر لويي کوکناري له خپلو ملګرو او يوي ډلي نظاميانو سره د بالاحصار په پخوانيو حکومتي کورونو کي واړول(12).

انګريزانو په عين حال کي په دي پيل وکړ، چي خپل پوځونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له افغانستان نه وباسي. امير خوښ و او د زندان د ترخو ورځو د جبران لپاره يې له خپلو ملګرو سره تر سهاره پورې په عيش تيراوه او د سوبې په نامه د يوې نڅاکرې له نڅا او له سندرو نه يې خوند اخيسته.

د هغه پرخلاف افغان قومونه دغومره سرايله شوي او پاريدلي وو، چې د بدل اخيستلو ته يې هڅول. په ټول ملک په تيره د سرتيرو په بې نظمه سلوک کې د تشدد ناک سرايله توب نښې ښکاره کيدلې. بيا نو د هيلې پرخلاف، يوه ورځ په بالاحصار کې د ډزو اوازونه واوريدل شول، دکانونه وتړل شول او پاريدلي او بې نظمه شوي خلک په هغه لور وخوځيدل. دوستانو خبر راوړ، چې افغان سرتيري جک شوي او د کوکناري په کور يې يرغل وړی او تينګ جنګ روان دی.

نشته ان تر لومړي ماسپښين پورې روانه وه، بيا ارامې شوه. د کوکناري له کور نه د اور د لمبو په شان لوخړې جګيدلې. دغه لمبې زمونږ له بام څخه ليدل کيدلې. لوی کمشنر [کوکناری[، د هغه ماموران او ساتونکي يا ووژل شول يا د اور په لمبو کې خاورې ايرې شول. وروسته په هماغه ماسپښين کې خلک په بازار کې وليدل شول، چې د برتانوي سرتيرو واسکټونه، بوتونه او فلزي خولۍ يې په ځان وې، چې بې له شکه له اور نه يې په ولجه نيولي وو.

پوښتنه دا ده، چې دا ټول څنګه پيښ شول. واقعيت دا دی، چې په پورته بيان شوې نا ارامې فضا کې د سرتيرو درې قطعې بالاحصار ته د معاش اخيستلو لپاره ورغلې. د معمول په شان دوی د حکومتي دفترونو په انګړ کې غونډې شوې، دوی بې وسلې وې. دوی د دريو مياشتو معاش غوښته، خو هلته د يوې مياشتې معاش موجود و. سرتيرو شور ماشور جوړ کړ، ميرزايانو او افسرانو کوښښ وکړ، چې ارام يې کړي، خو ګټه يې ونکړه. شورماشور نور هم جک شو او سپکې سپورې وويلې شوې. وضع هغه وخت لا خرابه شوه، چې دوی پاسنۍ کوټه په تيږو وويشته چې هلته د ميرزايانو او محاسبانو دفترونه وو. بيچاره ميرزايان څوک وتښتيدل او څوک تعقيب شول او ووهل شول. په دغه وخت کې يوه واړه لانجه پيدا کوونکي افسر چيغې کړې، چې "ورونو! دغه دوستان زمونږ حق نه راکوي، څنګه چې مونږ يوبل بادار کوکناري د دوی دښځوميره لرو، ورنه به پوښتنه وکوو."

دغو خبرو سرتيرو ته ټکان ورکړ او دوی د کوکناري د کور په لور منډه کړه. کوکناري چې دوی د ورتګ په حال کې وليدل، لوی ور يې وتاړه او خپل ساتونکي يې په بام کې ودرول. افغان سرتيري همدا، چې ور ته ورسيدل کوکناري بې له کوم کړ و بړ نه په خپلو ساتونکيو د ډزو امر وکړ او عسکر ولګيدل. دغې پيښې د توقع پرخلاف افغانان په غضب کړل، خپلو بارکونو ته لاړل، وسلې يې ترلاسه کړې او بيرته راغلل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ډزو یې پیل وکړ. له دواړو خواوو نه سختې ډزې شوې لکه هسې چې په سل کونو نندارچیان هم چې فکر یې کاوه جهاد دی، په جنګ کې داخل شول. انګرېز ته د اور خپریدلو تهدید څرګند شو او د خو کړیو په بهیر کې نه له کوکناري، نه د هغه له هستوګنځي او نه د هغه له ملګرو نه څه پاتې شول.

دا وه د کوکناري تراجیکه قصه لکه هسې چې دغه خاوري لیکوال یې ننداره کړې وه. ددغې تراجیدې په ارزونه کې زما خپل نظر دا دی، چې کوکناري د نه بښنې غټه خطا وکړه. سرتیري هلته د معاش ترلاسه کولو لپاره لاړل، نه د جنګ لپاره. د تدبیر خاوند به له هغو سره پوهاوي ته رسیدلی او لازمې معاش به یې ورکړی وای[13]. په واقع کې دا یوه ښه موقع وه، چې د سرتیرو روغ نیتې ترلاسه شوې او د حکومت خواخوږي شووله شوې وای، چې د بې نظمۀ اور غلی شوی وای او وروسته یې باید د اوږدې مودې د لارې په اړه فکر کړی وای.

امیر محمد یعقوب په مانۀ کې د بلوا دمخه شپه په معمولي ډول تر سهاره پورې په عیش کې تیره کړې وه. سهار په ژور خوب کې ډوب لاړ، لوړ حضرت ولې اندیښنه ولري او ځان وربېړوي او خپله سات تیرې او ارامې کډه وډه کړې. هغه خو د ډاډ وړ دغسې ترون لاسلیك کړی و، چې له هغه وروسته به یو دسمال هم حکومت وکولی شي. هغه د برتانیي ساتندويي په رسمي ډول منلې وه. ولې ددې غمه وکړې چې هیواد یې د دښمن په لاس لویدلی دی. امیر د نږدې ډزو له امله له خواږه خوب نه ویش شو، وارخطا شو او د خطر احساس یې وکړ، ویې ویل چې "دا څه خبره ده؟ څه پیښ شوي دي؟" د هغه نږدې ملګرو او غوړه مالانو وضع ورته بیان کړه. هغوی چې له خطرونو نه ویریدل، امیر ته مشوره ورکړه، چې له ځایه ونه شوریږي[14].

جنرال رابرتس چې په کرمې کې دغه خبر واورید، د کابل په لور په بیړه روان شو. په کابل کې د هغه لومړی کار دا شو چې د کوکناري د سوځیدلي کور په کنډوالو باندې دارونه وځړوي، چې په دغې پیښې کې ګډون کوونکي غرغره کړي. په اصل کې خلك هلته د ننداره کولو او چور کولو لپاره غونډ شوي وو. ځینې د جهاد کولو لپاره ورغلي وو. بې وجدانو مخالفانو چې زړونه یې له کرکې نه ډك وو او د چنډول شیعه ګانو چې هغوی د جاسوسي په بدل کې انعام غوښته، له دغې موقع نه د ځان لپاره ګټه وکړه او بې ګناه خلك یې په ګیر کې ورکړل. نورو هم حتی د یو څه ګټې لپاره همدغسې وکړل. په دې ډول هره ورځ له لسو نه تر شلو پورې کسان غرغره کیدل[15]. زما مشر ورور ګل محمد او عبدالخاق د غرغره کیدو له ویرې نه تښتیدلو ته اړ شول. لومړنی په هرات کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سردار محمد ايوب له پوځ او وروستی په کندهار کي د سردار شير علي له پوځ سره يوځای شو.

امير وروسته له دي چي له خپلو درباريانو سره مشوره وکړه،له کابل نه په بيړه ووت او انګريزانو ته تسليم شو. دی د بندي په توګه د هندوستان دره دون ښار ته واستول شو، چي هلته د مرګ تر ورځي پوري تر څارني لاندي و.

د کرکي وړ او د ګندمك دغه شرمناك تړون، چي د انګريزانو له خوا په امير محمد يعقوب وتپل شو، د هغه خسر په هڅوني سره شوی و. په واقع کي سردار يحيى او د هغه کورنۍ افغانستان د برتانوي مستعمرو ډومينيون د يوي برخي په شان محاصره کړ(16). يعقوب ته د انګريزانو غولوونکي وعدي په ځرګند ډول ښيي، چي دغه ناوړي انسان د ملت پروا نه کوله، غوښتل يي چي خپل ځان او خپل تابع حکومت خوندي کړي.

د کوکناري له پيښي نه وروسته سرتيري خپلو کورونو ته ستانه شول، خو د امير ورور سردار محمد ايوب له هرات نه د کندهار په لور روان و. له ده سره دلايقو جنرالانو په قوماندانۍ يو پوځ او خزانه وه او په هرات کي يي دريځ تينك و. که يعقوب چاريکارو ته تللی وای لبړ تر لبړه خواره شوي عسکر او خلك به سره ټول شوي او په دي قادر شوي وای، چي د ايوب له پوځ سره يوځای شي(17). خو افسوس چي له خپل ورور سره د هغه رقابت دغومره تينګ و، چي بي له شکه يي غوره ګڼله چي د باندنيو له خوا پري حکومت وشي، نه دا چي له خپل ورور سره قدرت شريك کړي.

د انګريزانو له خوا د کابل نيول

د امير محمد يعقوب د ګوښه کيدلو او بندي کيدلو خبر په کابل کي د هغه تره سردار نيك محمد خپور کړ. دی چي په يوه جك اس سپور و او ځلور سواره يي تر شا روان وو، د شاه شهيد په وره ننوت، ناري يي کړي چي "اوه خلکو! ستاسو امير د پرنګيانو له خوا بندي شوی دی، جك شئ، کوښښ وکړئ، خپل ننك پرځای کړئ. د خپل هيواد او دين له دښمن سره جهاد وکړئ." دی په دغسي خبرو سره په ټول ښار کي وکرځيده، خلك يي د جهاد لپاره هڅول او پارول. د هغه پرخلاف، له ټول پوځ نه چي امير په ځومره کړاو سره کلونه کلونه روزلی و، هيڅ يو هم نه په ښار کي او نه په چاونيو کي ليدل کيده.

ددغو ټولو نارامیو په وخت کي زموږ کورنۍ د امير دوست محمد د کراني لور بي بي فاطمي کره اوسيدله، چي په دغه وخت کي له دغو کسانو نه جوړه وه:)زما مور او پلار، زما دري خويندي، دوه مشران ورونه)چي هغوی زر له کابل نه ووتل(زه او زموږ اخوند يا ښوونکی چي له پلار نه مي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیڅ بیل نه شو او یو څو نوکران بي بي فاطمي په خپلې مهربانۀ سره موږ خپل کور ته بللي وو.(

پلار د معمول په شان ځان له دربار نه لیري ساته. لیکل، لوستل او رسم کشل به یې کول، شعر به یې وایه او ناسته ولاړه به یې له ملګرو سره کوله. یوائې د امیر شیر علي فاتحي ته لاړ، چې زوی یې امیر محمد یعقوب د هغه په بڼ کې اخیستله. پلار مې نیغ د عامه خلکو برخې ته لاړ او د دعا لپاره یې لاسونه جګ کړل. د دربار مامور د امیر په اشاره ترینه وغوښتل، چې "صاحبه! دا ستا ځای نه دی، موږ هغه ځای ته په ورتګ سره وویاړو چې هلته امیر، سرداران او لویان ناست دي." پلار مې ورته توجه ونکړه. بل وخت پخوا له دې چې امیر انګریزانو ته تسلیم شي، پلار مې ورسره ولیدل او ورته یې وویل چې "څه چې پیښ شول قسمت و، ایمان او وجدان مې حکم کوي چې دغه مشوره درکړم: انګریزانو ته د تسلمیدلو پرځای کوهستان یا پنجشیر ته لاړ شه، له ترکستان او هرات سره ارتباط ټینګ کړه او جهاد اعلان کړه. په دې نیتونو او ټینګ زیار سره ممکن بریالی شي او نوم به دې تر ابده پورې پاتې وي."

زموږ مالي وضع بد حال ته رسیدلي وه، یو کال شوی و چې دولتي معاش نه و رارسیدلی، خواړه کم شوي او ګراني ډیره شوي وه. څنګه چې بي بي فاطمي خپل کور ته اړه لرله، موږ اړ شو چې یوه واړه، زاړه، وراسته ځای ته کوچ وکړو او د خوارۀ په حال کې ژوند وکړو. له نوکرانو څخه یوائې دوه تنه پاتي شوي وو. بیرغ وړونکي چې له پلار سره مې د پاچا زویتوب له وخت نه و او رامان چې د پیرلو، پخلي او بو راوړلو ناظر و.

یوه ورځ رامان پلار ته وویل، چې د سبا لپاره نه په تحویلخانه کې او نه په جیب کې دینار شته او د سیمي هتۀ وال چې موږ نه پیژني، پور نه راکوي. د پلار غبرګون هیڅ هیرولی نه شم: "ته پوهیږې چې غوري د پلاو خوړلو لپاره وي، څو چې پلاو نه وي هغه ارزښت نه لري. له غوریو نه یو څو خرڅ کړه او له پیسو نه یې د سبا لپاره ډوډۀ برابره کړه." په بله ورځ چې پلاو په میز باندې ایښودل شوی و او ټوله کورنۀ ترینه چارپیره وه، پلار وپوښتل چې تاسي پوهیږئ ددغه پلاو نوم به څه وي؟ ښه! دغه ته غوري پلاو وایي." نو په راتلونکو ورځو کې موږ د یوه سماوار، قالیني او کلیم پلاو خاوندان شو.

د کابل د خلکو جنګ

د سردار نیک محمد خبرو خلک پارولي وو، دوی په هر ځای کې غونډې کولې، په چارسوکانو کې، بازارونو او سړکونو کې، ځینو ملایانو د جهاد تبلیغ کاوه[18]. خلکو پریکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړه، چې يا په وسلو او يا په تشو لاسونو وي له انګريزانو سره به جنګيږي او په دغه ډول به خپله ديني دنده ترسره کوي. د کابل د خلکو دغه جنګ هم عجيبه او د خندا وړ منظره وه. څنګه چې موږ پوهيږو د اطراف خلك د ښار ترو اوسېدونکيو نه ډير تينګ او ډير زړور دي، نو کابليانو لاپې ډيرې وهلې او په جنګ خبر نه وو، په تيره له توپکو او توپونو سره. په هغه سربيره دوی لنډې چړې)خنجر(او دوه ميله ښکاري توپك لرل.

خلکو دا پريکړه هم وکړه، چې د جوبې وره په مخ کې به ټول شي او د شاوخوا غونډيو په ډېرو کې به ځايونه ونيسي. د کابل خلکو د رواج له مخې له لرغوني زماني نه راپه ديخوا د جوبې جشن نيوه. د پسرلي په هره جمعه کې به خلك هلته له سماروارونو، قالينچو، ديګونو او لوښو سره د ميلې او سات تيرۀ لپاره ټوليدل. د شپې له خوا به بازارونه ډير شول، جلبې او ماهي به يې خرڅول، چې د جشن اصلي څيزونه وو. کبابونه او خواږه به هم پريمانه وو. د ځغاستې لپاره به ډګر او د ډنډو لپاره به دايرې جوړ شوي، تنګ تکور او سندرو به هوا ډکه کړه.

د جهاد لپاره غونډې به هم په همدغه ډول وي، يواځينی توپير په دې کې و، چې د سندرو او تنګ تکور پرځای به د "الله اکبر" او "اوه! څلوريارانو مرسته وکړئ!." د توپکو له اوازونو سره اوريدل کيدلې. داسې ښېښه شوه، چې د خلکو په دغې ګڼه ګونه کې يو دغسې ترکان استاد هم و، چې د ټوپونو په کارخانه کې يې کنداغونه جوړول. ده چې د توپچي افسرانو نه شته والې حس کړ، چې په عادي حال کې په خپلو ځليدونکيو يونيفورمونو کې په خاص ډول روان دي، د يوه جنرال يونيفورم يې واغوست او فلزي خولۀ يې په سر کړه او يوه جغه يې پرې وتومبله. په داسې حال کې چې د توپخاني خو هغو عسکرو ورسره مرسته کوله، چې بې ملګري وو، ده وکولی شول چې شپږ ميل کښونکی غټ توپونه او څو نور غوايي کښونکی توپونه ځای پرځای کړي. په دغه وخت کې خبر راغی، چې د يوه نظامي ښوونکي کرنيل مامدجان)محمد جان(په قومندانۀ درې کنډکه او څلور قاطري کښوونکي توپونه له چاريکارو [ارغنده[نه راروان دي.

په ماسپښين کې د ټوپونو ډزو او د سندرو او ترومپټونو اوازونو د برتانويانو د رادمخه کيدلو خبر ورکړ. همدا چې اولـه کولۀ د اسمان په لور جګه شوه، بې وسلو کابليانو په داسې حال کې چې سماوارونه يې په لاسونو کې نيولي او قالينچې يې په اوږو اچولي وي، د ښار په لور په تيښتې پيل وکړ. سره له دې هم د استاد ترکان له ټوپونو نه ډزې کيدلې او تلفات يې اړول. ځينو بيباکو ځوانانو چې د ديوالونو تر شا يا په غوچانو کې پټ و، په دښمن باندې ناڅاپي بريدونه کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغو ګډوډو اغيزه لږه وه او د ماښام پر مهال يو غازي هم نه ليدل کېده. ټول په خپلو کورونو کې پټ شول او د خپلو ورونو شا ته يې اړمونه واچول. په بله ورځ برتانوي پوځ يوه اثر ښونکي ننداره وښودله، په داسې حال کې چې مارشونه يې کول، په ښار کې وګرځېدل او بيا خپلو بارکونو ته ستانه شول.

په هغه ورځ زموږ کورنۍ او د کابل وطنپالو او حساسو خلکو ځانونه د وير او مصيبت په پنجو کې ګير حس کړل. مور مې، خوينډو مې او ما سخت ژړل، زموږ اخوند افسوس کاوه "اوه اسلام! افسوس زموږ پر عقيدې." پلار په خپل لمونځ ځې ناست و، دعا يې کوله. بيرغ وړونکي کنځل کول او لعنتونه يې ويل، هم باندنيو ته او هم د هيواد خاينانو ته. رامان لاپې وهلې، چې که موقع په لاس ورغله دا او هغه به وکړي.

خو په نورو کورونو کې د خوښۍ ميلمستياوې وې، دا هغه خلک وو چې د پرنګيانو راتګ ته يې هرکلی ويلی و او د هغو په خپلو خبرو "د دوی غمه خوړله شوې وه." دوی زياتره شيعه او قزلباش وو، چې د ښار په مينځ کې په چنډولو کې اوسېدل، چې شاوخوا يې تينګ ديوال او خندق وو. دوی په خپل فرقه يې تعصب سره نامسلمانان تر مسلمانانو نه غوره ګڼل.

لکه چې دمخه وويل شول مامد جان او د هغه کنډکونه راروان وو، کابل ته په رسيدلو سره يې په نيمه شپه کې په اسه مايي غره باندې دفاعي ترتيبات ونيول. زه به د خپلې خوښې هغه ژور احساس تل په ياد ولرم، چې په سبا يې چې له خوبه پاڅيدم کورم چې د اسه مايي غره په سر د افغانستان بيرغ رپيږي. يوه شيبه وروسته برتانويان د شير دروازې له پاسه ښکاره شول. "د درې ورځو او درې شپو جنګ " چې د "اسه مايي او شير دروازې جنګ" باندې هم ياديږي، پيل شوی وو.

دا دغسې يوه څرګنده منظره وه، چې په ليدلو سره يې زړونه رپيدل او اوښکې تويېدلې. دوستانو دعا کوله او دښمنانو لعنت وايه. زه به هر سبا د لمانځه په وخت کې بام ته ختلم، هلته به دوربين په لاس تر ماښام پورې پاتې کيدلم. مور مې بيخي خپه وه، ويريدله چې کومه خطا کولۍ راباندې ونه لګيږي، خو ما مقاومت کولی نه شو. په شپه کې چې د برتانويانو له توپونو نه ډزې کيدلې زياتره په ښه نه لګيدلې. د مامد جان، د جهاد پهلوان د څلور لنډ هدفه توپونو ډزې د برتانوي پوځ په مينځ لګيدلې. په بله شپه افغان پوځونو چې برتانويانو محصور کړي وو او د ارتباط لارې يې پرې شوې وې، بله چاره نه لرله خو دا چې خپل توپونه له کار نه وباسي او د چاردهي او پنجشير په لور په شا شي. برتانويانو په پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې کابل په رسمي ډول ونيوه او نظامي حکومت يې اعلان کړ. شيرپور يې نوى ښار)شهرنو(ونوماوه او خپل پوځ يې هلته ځاى پرځاى کړ.

سردار ولي محمد د امير شير علي کشر ورور، چې زوړ او د انګريزانو رښتيني خادم و، د جنرال رابرتس)د انګريزي پوځ قوماندان(له خوا د کابل والي وکومارل شو. نور برتانوي پلوه سرداران او د طلايي سردار)سلطان محمد(د کورنۍ د غړيو په کډون د هغه درباريان او ماموران غوره شول[20]. په عين حال کې خپل بل پولي سردار شير علي)د سردار مهر دل زوى(يې د کندهار والي وټاکه. لنډه دا چې د هيواد مهمې سيمې د برتانوي امپراتورۍ تر بيرغ لاندې شوې او سوبمن انګريزان په کابل، جلال اباد او کندهار کې ځاى پرځاى شول.

د مقاومت پياوړې کېدل

پرله پسې غرغرو د خلکو په زړونو کې کرکه او دښمني وکرله. په اوله کې بزګران راضي وو چې خپل محصولات په انګريزانو باندې په لوړه بيه خرڅ کړي، خو همدا چې خاين سرداران واليان شول او نورو مامورانو د خلکو په ځپلو پيل وکړ. په تيره چې له خلکو نه يې ځيزونه په تيټه بيه اخيستل، دوى له وهمه ازاد شول. قومونو چې په عادي حال کې يو بل وژل او لوټول درک کړه، چې د بل قوم او دين خلک يې په وطن باندې مسلط شوي دي، له يو بل سره تړاو تينک کړ په دغه مقصد چې سره ملګري او يو موټى شي. په ټول ملک کې ملايان، چې زياتره يې د خانانو او لويانو له ملاتړ نه بهره من وو، د رښتيني اسلام په تبليغ پيل وکړ او د جهاد روحيه يې پياوړې کړه. ځينو قومونو لوړه وکړه، چې د ځان او مال په قيمت به د هيواد ساتنه کوي.

د مقاومت مرکز غزني او د هغه چاپيريال و. هلته يو پرهيزګار او عالم مجاهد ملا مشك عالم خلك د جنګ لپاره هڅول. د مقاومت نامتو اتل کرنيل مامد جان ورسره يو موټى شو او ډير جنګيالان يې پرځان راټول کړي وو.

برتانويانو چې مهمه ګڼله د کابل پوځ د کندهار له پوځ سره مربوط کړي، فيصله وکړه چې په غزني کې ديره ځاى ولري. مجاهدان چې له دغې پريکړې نه خبر شول، والي سردار محمد حسن ته لاړل او ترينه يې وغوښتل، چې د هغوى مشرې په غاړه واخلي او ورته يې وکړه چې "موږ مشر نه لرو، ته چې پاچا زوى يې بايد زموږ قوماندان اوسې. که مو وګټله ته به زموږ امير اوسې، نوم به دې تلپاتې وي او لوى ځښتن به د اخرت په ورځ درته اجر درکړي." سردار

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاطرې: د يوې دورې لنډيز

محمد حسن چې د معمول په شان پوچ خولی و، په خپل ښځينه آواز سره يې په قسم خوړلو باندي شروع وکړه:"اوه! تاسي سپيو او جاهلو مجاهدو! تاسي څنګه کولی شئ د برتانيي له حکومت سره ځانونه پرتله کړئ؟ تاسي بې وسلي او پشي ابلي خلك څنګه کولی شئ له انګريزي قدرت سره مقابله وکړئ؟ تاسي خه او خه ځئ ورك شئ، د خپلو کارونو غمه وکړئ!." مجاهدانو چې په دغو خبرو سره وپاريدل پري ودانګل او توته توته يې کړ، بيا نو دوی يواځي په چاقوکانو، سوتيو او يو څو ټوپکو سره لاړل، چې د انګريزانو له راتلونکي پوځ سره په شش ګاو کي مقابله وکړي.

په بنګلور کي يوه انګليس کرنيل ماته ددغي جګړي قصه وکړه. دی په هغه وخت کي د برتانوي پوځ يو قومندان و، دی هلته يو ډګروال و او زه د خپلي کورنۀ له کډوال کيدو نه وروسته په هند کي په سفر وم. اوس يې نوم زما په ياد نه دی، خو دی يو ښکلی جك ځوان و او په کيني غمبوري باندي يې يو شين داغ و. ماته يې وويل، چې "ما د جاسوسانو د راپور له مخي خپل پوځ په يوي ژوري دري کي ځای پرځای کړ، چې د راتلونکي انساني سيل مخه ونيسم. همدا چې افغانان په رنکه بيرغونو او د ډول په يوه ډوله اواز سره له لري نه ښکاره شول، خپلي توپخاني ته مي د دوو پرله پسي ډزو بولۀ ورکړه. ما فکر کاوه، چې سخت تاوان مي ور اړولی او د اور بند امر مي وکړ. دودونه لا هم په هوا کي و، چې په دغه وخت زما په سر باندي ناڅاپه د سوتي وار وشو. له درد نه يې نړدي و، چې له اس نه ولويږم او نتيجه يې دغه داغ دی. زما سړيو غوښتل، چې دغه وهونکی توته توته کړي، خو ما پري نه شوول. "هغه **55** کلن په مزاج کي درويش ډوله و او جنډه جامي يې پر تن وي. پرتوك يې ارت او په غوتو سره تړل شوی و. له هماغي توتي نه يې يو خيرن کميس پرځان و او دغسي زوړ وړين واسکت يې په تن و، چې د رنګ تميز يې په مشکل سره کيده. ملا يې له غاړي نه په يوي تراړي تړل شوي وه، يوازينۀ وسله يې د لرکي يو سوتی و. يوه زړه چرمي کڅوړه يې له اوږو نه ځړيدله، چې سوړۀ سوړۀ وه او په يوي رسۀ سره تړله شوي وه. د جواري نيمه تيکله او د مچنغوزي لپاره يو څو کتي پکي وي. وروسته له دي چې مخ يې ووينځه او بنداژ کړ، دغه سړی مي راوغوښت او ومي پوښته چې "آيا ته سرتيری يې؟" ويې ويل چې "نه". بيا مي وپوښته چې "ته د کوم خيل يا قوم مشر يې؟" ويل يې "نه، زه بزګر يم." بيا مي وپوښته چې "کوم ضرورت او کوم اجبار او کوم قدرت ته اړ کړي، چې ددغو ډزو او خطر مينځ ته راشي؟" ويلي چې "پرون زه د کلي د ماجت ترڅنګه تيريدلم، ډير خلك غونډ شوي وو. يوه ملا تبليغ کاوه، چې دا زموږ ملك کاپرو نيولی، د لوی خښتن او د هغه د پيغمبر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا وظيفه لرو، چې د خپل هيواد او د دين له دښمنانو سره وجنګيږو. که مو ووژل غازيان او که ووژل شوو شهيدان به يو. په دواړو حالتونو کې به جنت زموږ انعام وي. ما خپلو ملګرو ته وويل، چې په دې کې ګټه نه شته، چې دغه خلك ووژل شي، د هغه پرځای موږ بايد دوی په دوستۀ سره جلب کړو او د هغو له سوچه عقيدو نه د روسانو پر ضد استفاده وکړو."

برتانوي پوځ د ټوپکو دغو پرله پسې ډله ييزو ډزو سره هم غزني ته په مخکې تك ونه کړای شو. مجاهدانو هم درك کړه، چې که څه هم شمير يې بيخې ډير دی، دا به ځانمرګي وي چې د انګريزانو له دغسې زورورو ډزو سره مقابله وکړي، خو دوی سره له دې هم کابل ته خپل وړاندې تك ته دوام ورکړ. په عين حال کې چې دښمن يې اړ کړ، چې په هماغې ليکې باندې بيرته په شا شي، دوی يواځې نه وو. په واقع کې د ټول ملك قومي لښکرې د پای تخت د چاپيرولو په لور روانې وې. جنرال رابرټس ددې لپاره چې دغه فشار لږ کړي، له سردار ولي محمد نه وغوښتل، چې په چاردهي کې د ټوپونو او اس ځغلولو ننداره جوړه کړي. دا ددې لپاره و، چې شيرپور ته د برتانوي پوځونو په شا تګ يو څه اسان کړي.

"د درې ورځو او شپو جګړې" نه وروسته کابل په نسبي ډول ارام معلوميده. توپير دا و، چې اول د مجاهدانو او بيا د انګريزانو د په شا تللو اوازې روانې وې. بيا نو يو سهار په اسه مايي او شير دروازه باندې د انګريزانو له ځايونو نه زورورو ډزو وهڅولم، چې خپل بام ته وخيژم. څرګنده ده، چې غازيان له غزني نه د راتللو په حال کې وو، ما دا هم وليدل چې د دښمن توپونه شيرپور ته په شا کيدل. په حاضر وخت کې افغان بيرغونه په اسه مايي باندې په رپيدو شول. د الله پاك شکر دی، زه د خپل وړوکتوب د خوښۀ ژورتيا او معصوميت په ژبه بيانولی نه شم، خو افسوس چې عمر يې لنډ و، ځکه چې د انګريزانو متقابلې حملې غازيان ښار ته په ننوتلو اړ کړل. له ښه مرغه لږ څه وروسته له جنوبي نه قومي لښکرې صحنې ته ورسيدلې او ورځ يې له تخت شا نه په حملو سره وګټله.

تر ماښامه پورې د برتانيې له هندې امپراتورۀ نه يو ځانګړی کس هم بيرون پاتې نه شو، ټول د وفا منو سردارانو په ګډون په شيرپور کې کلابند شول.

د ميوند جګړه

ددې لپاره چې ددغې نوميالۀ جګړې په اړه يو فکر درکړم، زه له دينه بل ښه خه نه شم کولی، چې د خپلو دوو ورونو روايتونه درته بيان کړم، چې پکې يې ګډون کړی و.

خالق:)د نور علي په کنډکونو کې د يوه ټولي کفتان و. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاطرې: د يوې دورې لنډيز

ياد به مو وي چي برتانويانو سردار شير علي د کندهار والي ټاکلی و. دغه سردار چي انګريزانو ته بي له کوم شرط نه تسليم شوی و، د هغو مرستندوی شوی و. له خپل هيواد سره ددغه خيانت او له انګريزانو سره دغي وفا لرلو له لامله هغه دا خپله اخلاقي دنده ګڼله، چي د هغو لپاره شپږ ښه وسله وال کنډکونه تنظيم کړي. ددغه مقصد لپاره يي خپل مشر زوی سردار نور علي د خپلو قوتونو قومندان او خپل نور زامن، ورونه او نور د هغو افسران وکومارل.)دوی ټول به د سردار محمد ايوب د پوځ په برابر کي د سپر په شان کار وکړي.(د جکړي په درشل کي ما او دده نورو کفتانانو د خپل مشکل په اړه سوچ وکړ. په پای کي مو سره لوړه وکړه، چي موږ به د خپلو وطنوالو پر وړاندي ونه جنګيږو، چي غواړي هيواد د باندنيو له جغ نه ازاد کړي. دغسي بي ننګي به موږ په پاتي ژوند کي تل وځوروي. بيا نو موږ دغه پلان له خپلو عسکرو سره شريك کړ، چي دغه تجويز شوی ياغي توب ته يي تيار کړو.

په بل سهار زموږ د دم ځای تروم زموږ د خيمي دباندي د سر قومندان په امر وغږول شو. ترمونو او شکرونو اوازونه او د اسونو حرکتونه او شنهاری د جکړي لپاره د تياري نشي وي. همدا چي موږ ته د وړاندي تللو قومنده راکړل شوه، موږ شودل شوی سمت پريښود، د غونډۀ ډډي ته وختلو او له هغه ځايه مو په برتانوي پوځ باندي ډزي وکړي. زمږ کرنيلان، چي د سردار شير علي زامن وو، اصلي پوځ ته په تللو سره زموږ په پريښودلو پيل وکړ. موږ داسي وښودله، چي دوی مو ليدلي نه دي. زموږ عمل په نورو ټوليو کي دغسي پاروني وکړي، چي يوه غټه غوغا يي کډه کړه. نور علي او خپلوانو يي برتانوي لوی پوځ ته په تللو سره له تينکتيا نه پرار غوره وګانه.

کل محمد: موږ د کوکناري له پيښي نه وروسته کابل پريښود او کندهار ته په کړاو سره ورسيدلو. څنګه چي ما نه د برتانيي او نه د سردار شير علي د حکومت پروا کوله، فيصله مي وکړه چي هرات ته لاړ شم او د سردار محمد ايوب له پوځ سره يوځای شم. هلته چي ورسيدلم سردار ته مي خپل ځان ورساوه. هغه مهرباني وکړه، زه يي په خپلو ملګرو کي ونيولم. د هغه له پوځ سره چي جنرال حفيظ الله يي قوماندان و او د هرات له خزاني سره کندهار ته مخه وکړه، چي خپل هيواد ازاد کړو.

د جنرال حفيظ الله پوځ له نهو پليو، دوو سورو[کنډکونو؟]، دوه مخ په وړاندي توپخانو او دوه زرو هغو سورو نه جوړ و، چي په سورو خانانو پوري يي تعلق لاره، کندهاري قومي لښکر هم پلی و. ځينو يي وسلي نه لرلي. په هغه سربيره ډير شمير ملايان او طالبان هم په دغه پوځ کي وو، چي د جهاد په تبليغ سره يي د جنګياليو

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنويات لوړول. قوميشخو هم په هغه کي کډون وکړ، چي اوبه يي په مشکونو کي وړلي او حماسي بدلي يي ويلي.

په لار کي ډيري قومي ډلي زموږ له پوځ سره يوځاى شوي. د شير علي کنډکونو چي زموږ په خوا اوشتي وو، هم زموږ مادي او معنوي قوت ډير کړ. په پاى کي کندهار ته نږدي په ميوند کي دواړه پوځونه سره مخامخ شول. د تعجب ځاى دى، چي سهار د وختـه له کوم نامعلوم ځاى نه برتانوي کولي په غلي ډول د خپلو هدفونو په ويشتلو پيل وکړ. جنرال حفيظ الله د جکړي دغسي پلان وايست، چي هغه په دغه حقيقت بنا و، چي موږ د دښمن له اوږدو هدفونو ويشتونکيو ډزو سره مقابله نه شو کولى. د هغه له مخي پلي سرتيري، چي د زيږو ځايونو په حفاظت کي به وي د برتانوي پوځ په کيني خوا کي به پرمخ ځي. توپونه او سواره به دغسي ځاى ته ځانونه رسوي، چي له هغه ځايه به دښمن تر ډزو لاندي راځي او وروسته له هغه چي هغو ځايونو ته به ځان رسوي، ډزي به کوي. په عين حال کي نور واحدونه به د دښمن تر رسيدلو نه ړومبى هغه نږدي بند)Dam(ته ځانونه رسوي. سردار محمد ايوب او ملګري به يي ددغي جبهي په دفاع کي ورسره يوځاى کيږي. دغه ستراتيجي بي له کوم خنډ نه پلي شوه. له خونړۍ جکړي نه وروسته دغه بند ونيول شو. دښمن له اوبو نه ليري شو او د پر شا تګ لار يي له خطر سره مخامخ شوه.

ډګروال به روز)Burrows(چي پوه شو ايسار شوى دى، قومانده ورکړه چي پوځ يي بايد يو مثلث جوړ کړي، چي له دغه يرغل سره مقاومت وکړي. دواړو خواوو ته درانده تلفات واوښتل. په پاى کي دى د په شا کيدو امر ورکولو ته اړ شو. اول په منظم ډول او ورو ورو د سورو او پليو د فشار له امله او بيا دغه په شا تګ د بي نظمۍ او کډوډۍ له حال نه په مصيبتناك پړاو او ماتي بدل شو. ډير بنديان ونيول شول او توپونه يي وران شول[21]. ډګروال به روز او د هغه افسران له ډګر نه روغ ووتل. سردار شير علي تينګ کوښښونه وکړل، چي په هغو کي له کندهاري مشرانو نه د هغه غوښتني هم وي. په واقع کي انګريزانو ته دا د هغه يو ډير غټ خدمت و. انګريزانو ته درانده تلفات واوښتل. ډير يي چي په ويلو، ځاکانو او باغونو کي پټ و، دښځوله لاسه له مينځه يوړل شول.ښځوله بامونو څخه درانده ډيزونه لکه بغرۍ، تيږي، خرڅي او داسي نور پري باندي اچول.

نو لکه هسي چي ما په خپل واړه دوربين سره په شيرپور کي د انګريزانو ايساريدل ليدلي وو، اوس مي له خپلو ورونو نه د کندهار ښار په چونۍ کي د انګريزانو له ايساريدو نه هم واوريدل او بيا هم هغسي چي په کابل کي يو شمير سرداران د خيانت په کولو سره دغه "امتياز" وګاټه، چي له انګريزانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره محصور شي، شير علي او د هغه کورنۍ)زما مشر ورور زمان په کډون چې د شير علي خوريی و(او نور سرداران په هماغه ځال کي په کندهار کي هم ايسار شول.

بيرته کابل ته...

هر سبايي به چي په سلکونو غازيان ښار ته ننوتل، زموږ د کور له مخي تيريدل. زموږ کور د دري لويو سړکونو د يوځای کيدلو په محل کي پروت و. دوی چي جامي يي سره متفاوتي، قواري يي مختلفي او اوازونه يي زيږه وو، په ډلو ويشل شوي وو. ځيني يي جك قدي، غټ او پياوړي وو، دغسي اوږده په غوړيو غوړ ويښتان يي لرل چي تر اوږو پوري رسيدل. تر دغه وخته پوري ما د دوی په شان خلك ليدلي نه وو. هري ډلي يو بيرغ او يو يا دوه ډولچيان لرل. دوی به د ډول له اواز سره سم يوه کليمه ييزه يو ډوله سندره ويله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوی لــومړۀ دنـــده دا شــوه، چــې پــه شــيرپور كـــې د ايســار شـــويو ســـردارانو كورونـــه چـــور كـــړي. دوی د هغـــو كورونـــه دومـــره ښـــه پيژنـــدل، چـې لكـه د هغــو لسـت د دوی پـه جيبونــو كـې و. داســـې هـــم دوی تـــه د شـــتمنو كورونـــه معلـــوم و. د بيلګـــې پـــه ډول زمـــوږ د كـــور مخـــامخ د يـــوه ميـــرزا كـــور و، چـــې د ولـــي محمـــد) د انګريزانـــو لـــه خـــوا د كابـــل ټاكـــل شـــوی والـــي(د دفتـــر آمـــر و. لـــه غازيـــانو نـــه يـــوه غـــږ كـــړ، چـــې "دغـــه كـــور بايـــد لـــوټ شـــي." سمدلاســـه د هغـــه ټينـــګ ور يـــې مـــات كـــړ، پـــه كـــور يـــې ننوتـــل، د ورونـــو او كړكيـــو پـــه ګـــډون يـــې هرڅـــه ترينـــه وايســـتل. زمـــوږ د كـــور د مخـــې چـــې راورســـيدل، يـــو نظـــر يـــې واچـــاوه او چـــې پـــوه شـــول دا د دوی دی، پـــه خپلـــه لاره ســـيخ لاړل. غازيـــانو نـــه يـــواځې لوټـــول كـــول، پـــه پرلـــه پســـې يرغلونـــو ســـره يـــې پـــر انګريزي پوځ د كلابندۀ كړۀ هم تنګوله.

دلتـــه غـــواړم د مقاومـــت د وتليـــو اتلانـــو نومونـــه راوړم، چـــې نومونـــه يـــې پـــه درنـــاوی ســـره خيســـتل كيـــدل او پـــه قصـــيدو كـــې ابدي كيدل[22].

محمـــدجان وردك، چـــې "د دري ورځـــو او شـــپو جنـــګ" او پـــه غزنـــي كـــې د ډيـــر فعاليـــت لـــه املـــه يـــې د يـــوه اتـــل پـــه شـــان نـــوم كټلـــی و.

مـــلا مشـــك عـــالم، يـــو عـــالم او يـــوه روحـــاني و، چـــې د خلكـــو پـــوره اعتمـــاد يـــې ترلاســـه كـــړی و. ددې لپـــاره چـــې جنګـــې لـــوازم ولري، هغه خپلې ټولې ځمكې او حتی كتابونه هم خرڅ كړل.

ميـــر بچـــه، چـــې د كوهســـتان خلكـــو هغـــه خپـــل مشـــر غـــوره كـــړی و. دغـــه حقيقـــت، چـــې دی د حضـــرت محمـــد صـــلی الله عليـــه وســـلم زوزات ګڼل كيده، د هغو اعتماد يې لا هم پياوړی كړی و.

غـــلام حيـــدر څرخـــي، يـــو منلـــی جنګـــې اتـــل، چـــې د هغـــه پـــه كوښښـــونو ســـره د برتانويـــانو توپونـــه لـــه اســـه مـــايې غـــره نـــه شيرپور ته په شا شول.

پـــه داســـې حـــال كـــې، چـــې د شـــيرپور كلابنـــدۀ دوام لاره، غازيـــانو چـــې كابـــل نيـــولی وو، پريكـــړه وكـــړه چـــې دوی بايـــد يـــوه اجرائيـــوي شـــورا ولـــري، خـــو دوی حاضـــر نـــه وو پـــه خپلـــو كـــې يـــو غـــوره كـــړي، نـــو ځانونـــه يـــې اړ وليـــدل، چـــې دغســـې يـــو پـــه نامـــه مشـــر ولـــري، چـــې هغـــه د دوی تـــرلاس لانـــدې وي، نـــو دوی د اميـــر محمـــد يعقـــوب اووه كلـــن زوی موســـی جـــان خپـــل اميـــر غـــوره كـــړ. داســـې هـــم دوی لازمـــه وګڼلـــه، چـــې د هغـــه د قـــوم يـــو مشـــر د عنعنـــوي وزيـــر پـــه توګـــه دنـــده ترســـره كـــړي. څنګـــه چـــې د هغـــه لـــه پـــلار نـــه پرتـــه بـــل داســـې څـــوك نـــه و، دوی ټولـــو فيصـــله وكـــړه چـــې دغـــه دنـــده بـــه دوی ترســـره كـــوي، خـــو دغـــه ســـتونزه ډيـــره ونـــه پاييـــده، ځكـــه چـــې يـــو څـــو ورځـــې وروســـته غازيـــانو ناڅاپي ماته وكړه او بيا يو هم په ښار كې نه ليدل كيده.

پيښـــه دا وه، چـــې تركانـــان لـــه كورونـــو نـــه وايســـتل شـــول او ديتـــه اړ شـــول، چـــې پـــه شـــيرپور بانـــدې د يـــوه لـــوی بريـــد لپـــاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيني جوړې کړي. په يوه تاکلي ورځ سهار د وخته د اسماني غره په سر د بريد لپاره د نشي په ډول اور ولګول شو. د "الله اکبر" په تکبير او "ځلورو يارانو مرسته وکړئ!" په ويلو سره دوی له ټولو خواوو نه بريد وکړ. په يوه محاذ کې دوی ديوال ته دغومره ډېر نږدې شول، چې يې وکولی شول زيني ودروي. په واقع کې مير بچه او د هغه جنګياليو په ننوتلو پيل وکړ. په داسې حال کې چې په ختيځې خوا کې غازيانو سخته ماتې وکړه، برتانوي سورو پرمخ ودانګل او درانه تلفات يې ورواړول. د معمول په شان هغسې چې په قومي جنګونو کې پيښيږي، کله چې په يوې خوا کې شاته تګ پيل کيږي، اثر يې دغسې زر خپريږي لکه مالګه چې په اوبو کې ويلې کيږي. په دې ډول همدا چې په ختيځه خوا کې بريد په شا وتمبول شو، غازيان په نورو جبهو کې په اسانۀ سره مات شول. کونکوسی دا و، چې يوه خاين مشر) په غالب احتمال محمد شاه(له دښمن نه په بې ننګۀ سره بډې اخيستلي وي.

برتانويان له خپل بري سره سره په سختو ستونزو اخته وو. دوی د **1841** کال د غټ مصيبت له بيا پيښيدلو نه ويريدل، چې هلته د هغوی **16000** پوځ پوپناه شوی او يواځې يو ډاکتر برايډن جلال اباد ته ورسيد او هلته يې انګريزي پوځ له دغه مصيبت نه خبرکړ[23]. يو ځل بيا په کابل او کندهار کې د دوی پوځونه محصور شول، د ارتباط لاري بندې شوې، له هند نه ملاتړ وررسيدلی نه شو او)افغان(قومونه سره يو موټی شوي وو، چې له مينځه يې يوسي. بله بده يې لا دا وه، چې دوی دغسې مشر پيدا کولی نه شو چې ددې لپاره چې وخت ترلاسه کړي له هغه سره د ځان په ګټه خبرې وکولی شي. د کابل غازيان بې واکه او بې ارادې وو، له سردار محمد ايوب سره سوله کول مصلحت نه و، په دې چې هغه د خپل بريو له امله هم مغرور و، غير له هغه هم هغه په طبيعت کې يو مغرور انسان و[24].

خو دوی په پای کې د هغه د تربور سردار عبدالرحمن په وجود کې، چې دولس کاله يې په بخارا کې د روسي حکومت د ميلمه په شان په کډوالۀ تير کړي وو، د معاملې کولو لپاره يو مناسب او د خوښې شخص وموند. دوی پيغام وړونکی له ليکونو سره ورواستول او له روسي حکومت نه يې وغوښتل، چې له تاشکند نه د هغه وتل اسان کړي[25]. همدا چې دغه سردار له امو نه تير شو او د افغانستان په خاوره کې يې پښه کيښوده، هغه د امير لقب غوره کړ او د کولاب او بدخشان له مشرانو سره يې سخت جنګونه وکړل[26]. په لار کې چې به هرځای تميده، مناسب اصلاحات يې کول او د خپلې خوښې واليان يې ټاکل. د تابعيت ليکونه له ټول ملك نه ورته استول کيدل، خلکو د هغه امير کيدلو ته د بيرغونو په ښورولو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډولونو، چمبو او سرنيو په وهلو سره هرکلی وايه. شاعرانو پخواني او اوسني اتلان او په باندنيو باندي خپل بريالي توبونه په قصيدو او شعرونو سره ستايه.

دا ځل انګريزانو هرڅه ښه پلان کړي وو. د يوې جوړې روغې له مخې چې يې په ذمه کې له عبدالرحمن سره وکړه، دوی بريالي شول چې خپل پوځ په خپلو شرايطو سره خوندي وباسي. هماغه سرحدونه يې چې له امير دوست محمد سره په تړون کې منلي وو او هغه د ګندمك په نومي تړون کې بيا تاييد شوي وو، بيا ياد شول(27).

د خپلواکۀ کلمه ذکر شوي نه وه او د افغانستان باندنی سياست د معمول په شان د برتانويانو په صلاحيت پوري وتړل شو(28). حقيقت دا دی، چې دوی تل غوښتل، چې زموږ هيواد د ځايي کسانو له لاري په نيغ يا نانيغ ډول تر کنترول لاندي ولري. حتی نن ورځ (1933) هم زه له جاري پيښو نه وينم، چې دوی د محمد نادر په غوښتنه او مرسته سرحد تړلی او قوم يې بندي کړی دی(29).

يو ستونزناك پړاو

اوه کرانه خدايه! څه عجيبه شپه ده، چې غازيان وتښتيدل او څه عجب سهار و، چې موږ د يوه پناه تون په لټه کې شوو. تازه کونکوسی رواني وي، چې انګريزان د غرو دپاسه توپونه پرځای کوي، چې له هغه ځای نه ټول کابل وولي او وران کړي او خلك يې له مينځه يوسي. چندول او مراد خاني به په دغه پروګرام کې نه وي، ځکه چې هغو د انګريزانو خوا نيولي ده. خلکو خپل کورونه خوښي کول او شش ګروهي ته تلل. هغو چې په چندولو کې ملګري او پيژندګلويان لرل، هغي خوا ته بيره کوله.

لکه هسي چې قسمت و، زموږ تيښتي د صاحبزادګانو کور ته اړ کړو، چې هغو خلکو ته پناه ورکړو، چې د انګريزانو تر ساتني لاندي وو. د کورنۍ تړاو دا و، چې د هغه لور يا له سردار ولي محمد سره اوسيدله يا د هغه برعکس او دا چې د هغه ښځه او خپلوان چې له غازيانو نه پټ شوي وو، هلته اوسيدل.

سهار د وخته و، چې د پلار يو نږدي ملګري مامد جان (چې د خان په نامه هم ياديده(له خپل زوی عبدالله سره چې زما په منك و، زموږ کور ته راغی. زما او د عبدالله فکرونه او خويونه سره يو وو.

خان: "له پرون نه راپه ديخوا زه د يوه پناه تون په لټه کې وم او هغه مي زموږ په کاونديتوب کې، په تويچي باغ کې د صاحبزادګانو په کور کې وموند، چې هلته د سردار ولي محمد کورنۍ هم هم پناه موندلي ده. ښه به دا وي، چې موږ هلته سمدلاسه لاړ شو، چې د انګريزانو له خوا له خطر نه بچ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوو."

پلار: "زه فکر نه کوم چې انګريزان به کابل وران کړي، نو موږ ولې بېځايه شو؟"

خان:"حتی که دوی ورانی هم ونه کړي، همدا چې د دوی سرتيري خواره شول، دغه خطر به وي. عسکر يې په غضب دي او بدل به واخلي. دوی به غازيان او د هغو پلويان او حتی تاته هم ضرر ورسوي. تاته به چې د پاچا زوی وليعهد پخوانی وزير وې لا ډېر خطر وي."

پلار :"ښه ده نو، ستا په فکر چې داسې ده، ځئ چې ځو."

څنګه چې دا وخت د ژمي پای و، لا هم ساړه و او سړکونه په يخو واورو او ختو سره پوښل شوي وو، مور او پلار او خويندې مې په داسې حال کې چې شالونه يې په اوږو وو، په مېنځ کې عبدالله، خان او زه دمخه او زموږ معلم او رامان تر شا روان شو. سړکونه خالي او يواځې وو، له جوش او خروش نه د ډکو خلکو نښه هم نه وه، نه د سرنيو او ډولونو او نه د غازيانو چيغې وې، چې پرون يې صحنه څومره غالمغالي او توده کړې وه. داسې فکر کېده، چې ځمکه لکه په ننداري کې د څوځېدونکي صحنې په شان سمدلاسه ورکه شوې وي.

څه وخت چې موږ هلته ورسيدلو، خان، زما پلار او زموږ معلم خپل کور ته بوتلل او له ما څخه وغوښتل شول، چې ښځې د صاحبزاده په کور کې دښځوبرخي ته بوځم. ورونه او کړکۍ تړل شوي وې، هيڅ اواز نه اورېدل کېده. مور او خويندې مې د مخکينۍ کوټې دمخه کيناستلې، داسې ښکارېده چې د ونو او ګلانو بڼ په هديرې بدل شوي وي. بيا نو په دغه وخت کې چې لمر خپلې لومړنۍ سور بخنې وړانګې د اسه مايي او شير دروازه په لوړو څوکو غوړولې، يوه ځګه ښځه په سپينې چادرې کې سمدلاسه ښکاره شوه، داريايي له غيږې نه وايستله او هغسې تودې سندرې يې سر کړې، چې د ودونو او د سنت کولو په جشنونو کې ويلې کيږي. دا د پردو د ليرې کولو لپاره نښه وه. ډېر زر يوه زړه چاغه ښځه، چې ځان يې په پټو سره پيچلی و، ښکاره شوه. په ژور اواز سره يې ناري کړې چې "د جبار موري! ووايه چې څه خبره ده؟."

"اوه کرانې ميرمنې! ته بايد ددغه زيري لپاره ماته انعام راکړې، هغه سپي غازيان مات شوي دي."

"اه! نه مې درته ويلی چې ته څنګه هغه پشې ابله ګدايګر له انګريزي حکومت سره پرتله کوي. يو يې هم په کابل کې نه دی پاتې شوې، بايد همدغسې شوي وای. ددغې ورځې لپاره له خدای پاك نه زر واري مننه."

نوري ميرمنې او د هغو کنيزې رانتوتلې او له هغې زړې ميرمنې نه يې د زړه نه مننه وکړه. هغه د سردار)ولي محمد(

(c) ketabton.com: The Digital Library

ميرمن وه او د جبار مور په خپلو سندرو او غازيانو ته په بد ويلو سره د دوی وخت تير کړ. زمور په غم لړلي ډله يواځينۍ استثنی وه. مور په اوښکو ډکو سترګو او ژورو افسوسونو سره ننداره کوله، په سختۍ سره مو نفس کاږه. له عبدالله نه پرته چي شوخي يي کوله، زه يي پوښتلم چي "دغه کاپران څوك دي؟ دوی يا رابرتس يا چمبرلين؟")30("لعنت دي پر دواړو خواوو وي."

"کرانه وروره! دوی زمور خپلوان دي، وبه ګورو چي هغوی اوس له تاسو سره څه ډول چلند کوي؟."

په دغه وخت کي يو ځوان هلك دښځوپه جامه کي له بلي کوټي نه راننوت، هغه به ارومرو د کورنۍ هلك و، چي جامي يي د غازيانو له ډار نه بدلي کړي وي. دا نو د عبدالله لپاره د توکو ملنډو يو لوی کان شو. ما هم له دينه ډډه ونکړه، چي د ټول هغه څه ملاتړ وکړم، چي هغه ويل. په دي ډول مور ددغو ميرمنو او د جبار د مور د طعنو يو څه جوکه شوو.

تر دغه وخته پوري د کور د مشري ميرمني پام مور ته نه و، سمدلاسه يي په مور نظر شو"اوه! دوی څوك دي؟"

"دا زه يم د استاد محمود مور، نه مي پيژني؟"

"اوه، بلي! ښه راغلي! هيله کوم چي حال مو ښه وي. خدای دي کړي، چي وضع مو خرابه نه وي، چي په دغه سهار کي دلته راغلی يي."

"دا يقيني ده، چي غازيان مات شوي دي او خلك وايي، چي ټول وژنه به وي، مور په دغه دليل ستاسي کور ته پناه راوړي ده."

"غواړم تاسي يو بل ځای پيدا کړئ. زه هغو ته پناه نه شم ورکولی، چي برتانويانو ته بد نيت لري."

بيا نو هغه له کړکۍ نه ليري شوه. مور مي هم جکه شوه او وروسته له هغه چي يو څو زيري خبري يي وکړي او طعني يي واورولي، مور ووتلو. مور لا يو څو کامه اخيستي نه وو، چي پلار، خان، زمور معلم او سوداګر عبداللطيف راښکاره شول.

لطيف چي د پلار پخوانی او رښتينی ملګی و او په چندولو کي اوسيده، د احتياط له مخي زمور کور ته په بيړه تللی و، چي مور خپل کور ته بوځي. هلته يي چي څوك ونه مونده، د خان کور ته لاړ او هلته زما له پلار او نورو سره يوځای شو. د صاحبزادګانو خوا ته لاړ، څه ښه تصادف.

مور د لطيف تر شا روان د چندولو په لور حرکت وکړ، له وړي کړکۍ نه پرته ور تړل شوی و، له کابل نه د بي شميره نارينه وو،ښځواو کوچنيانو ډلو يوه لويه ګڼه ګونه جوړه کړي وه. يو په بل پسي له تنګي کړکۍ نه واوښتل، چي په هغه ورځ بايد د "ژغورني ور" بلل شوی وای. دغه سوداګر او ملګري يي پوهيدل، چي څنګه مور له دغي ګڼه ګوني نه تير

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او په پای کې په ډېر کړاو سره موږ خپل هدف ته ورسيدلو. ټوله کورنۍ موږ ته په درناوي سره هرکلی ووايه. دوی په خپلو تودو او پاکو صندليو کې ځای کړو. ورسته له دي چې زر تياره شوي ډوډۍ مو خوړله، خپلو کوټو ته لاړو.

د سهار نږدي دوه بجې وي، چې د ترومونو اوازونه مو واوريدل، چې د ټوپونو له ډزو سره کډ شوي وو. ما په هيلې او انتظار سره خبر کړل، ما خيال وکړ چې غازيانو په متقابل بريد لاس پوري کړی دی. په دهليز کې د کوربه له مشر زوی سره مخ شوم، ويې پوښتلم چې چيرته روان يې ؟

"غواړم بام ته وخيژم، چې د غازيانو بريدونه وګورم."

"ته به هسې خيال کوي، دا برتانوي سرتيري دي، چې د خپل بريالي توب جشن نيسي او په ښار کي ډله ډله کرځي."

دا ډيري دردناکي کلمې وي، خپلې کوټي ته ستون شوم او سر مې تر خپلې برستني لاندي کړ او دومره ډيري اوښکي مې تويي کړي، چې هغه نمجنه شوه، د زړه درد مې ښايسته ارام شو.

د پلار ليدنه له جنرال رابرتس سره

د لطيف په کور کې مو دري ترخې او له انديښني نه ډکې ورځې تيري کړي. د څلورمي ورځې په سهار يو افسر له دوو هندي نوکرانو سره له يوه ليك سره زما پلار ته راغی. په ليك کې کښل شوي، چې پلار له جنرال رابرتس سره وګوري. يوه هيبتناکه غوغا جوړه شوه، موږ ټولو فکر کاوه چې له هغه نه به تحقيق وشي او جزا به ورته ورکړ شي. مور او خويندو مي په ژړا او واويلا پيل وکړ.

پلار مې د خان، زموږ د معلم، لطيف او زما او عبدالله او البته د هغه افسر او د هغه د نوکرانو په ملګرتوب د شيرپور په لور روان شوو. هر چيري برتانوي سرتيري وو. د "وزير مور")د امير دوست محمد ملکه او د وزير محمد اکبر مور(هستوکنځی يو ځل بيا د برتانوي حکومت د ښاروالۀ او ضبط دفتر غوره شوی و. ځيني غازيان هلته د مجازات کيدلو لپاره وړل شوي وو. موږ په شيرپور کي وليدل، چې د برتانوي افسرانو جنازي، چې د کنډکونو په رنګونو پوښل شوي وي، په ټوپونو باندي هديري ته وړل کيدلي. د نظامي موسيقۀ يوي ډلې د جنازي موزيك واهه او سرتيري په دواړو خواوو کې ورو ورو روان وو، په داسې حال کې چې د ټوپکو سرونه يې مخ ښکته وو. زموږ د پګړيو په ليدلو سره دوی "ملا، ملا" ويل او غاښونه يې له ډير غضب نه چيچل. دغو خطرناکو منظرو د يوي ناوړي پايلې وړاندوينه کوله.

چاونۍ ته په ننوتلو سره موږ هغې ودانۍ ته بوتلل شو، چې د رابرتس هستوکنځی، دفتر او نظامي قوماندانۍ وه. يواځي پلار دننه بوتلل شو. عبدالله او ما په يوه ميدان کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوي ويالي په غاړه ژړل، په داسي حال کي چي نورو لمونځونه کول. زمونږ زړونه رپېدل، ځانونه مو ريږديدل او سترګي مو د وره په لور نيولي وي. هره دقيقه د يوه کال په شان وه. بيا نو په پای کي د عزتمن پلار مبارك او درونډ مخ په وره کي وځليد. دوه نوکران ورپسي روان و، چي د هر يوه په شا يوه بوجۍ وه.

خان: "ماته خوښ ښکاري، زه هرڅه ښه وينم."

"هو، لوی ځښتن او د وليانو زور دوی ړانده کړل. هغوی با ادبه وو او څلور زره روپۍ زما د تنخواه پاتي يي راکړي. زه به توله قصه وروسته وکړم، اوس د خدای مهرباني ده، ځئ چي ځو."

نوري کورنۍ چي د هيبتناك خبر په فکر وه، افسوس او واويلا کوله. د نه فکر کيدونکي زيري په اوريدلو سره په دوی کي ساه بيرته ورغړيدله. پلار له يو څه وخت نه وروسته په دغه ډول قصه وکړه.

"يوه هندي چي جك لنګوټی يي په سر و، زه ومنلم. هغه د جنرال رابرټس نايب و، هغه ولاړ او يو څو دقيقي وروسته راوګرځيد. "مهرباني وکړه په دغه لار ځه، جنرال رابرټس درته سترګي په لار دی." زه چي کوټي ته ننوتلم، رابرټس قدم واهه، جګ بوټان يي له يو څو پيوندونو او تنګ غاړي يونيفورم سره په پښو و، له يو څو ګامه نږدي کيدلو نه وروسته يي وويل چي "ته سردار غلام محمد يي؟ زه يم، جنرال رابرټس." "مهرباني وکړه کينه." دی د ميز تر شا کيناست او د مخي څوکۍ يي ماته پرېښوده "ته د وليعهد پاچا زوی وزير وي، ايا همدغسي نه وه؟"

"نه، د وليعهد پاچا زوی نه، بلکي د امير موسی." زما ضمني انتقاد دی يو څه نارام کړ او دا موضوع يي کرد سره پرېښوده. "ايا ته له امير عبدالرحمن سره اشنايي لري او يا تاته خپله تنخواه دررسيږي؟" "هو، زه نه يواځي د هغه پر خوا بلکي د هغه د پلار امير محمد افضل او تره پلوی هم وم. امير شير علي وپاريده او ما د هغه او د هغه د زوی محمد يعقوب د يوولسو کلونو په واکمنۍ کي ځان ګوښه ونيوه او په يوه کم عايد مي ګوزاره وکړه."

"البته، په دغو سختو کلونو کي به معاش دررسيدلی نه وي؟"

"دا سمه ده، البته يوه پيسه هم نه."

هغه زنك ووهه او له نوکر نه يي وغوښتل، چي نايب ته غږ کړي. پخوا له دي چي هغه زمونږ خبرو ته بيرته وګرځي، هغه ته يي يو څه وويل. رابرټس له مانه د امير شير علي او له ورونو سره يي د جنګونو په اړه پوښتني وکړي. د امير عبدالرحمن د ځانګړتياوو او د هغه د طريقو په اړه يي هم وپوښتلم ترڅو چي نايب يي له دوو نوکرانو سره راننوت. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر نوکر په شا يوه بوږه وه، په داسي حال کي چي د صورت حساب پاني ته يي کتل رابرتس وويل چي "ددغي محاسبي له مخي ته د څلور زره روپيو مستحق يي او هغه دا دي."
موږ سره خداى په اماني وکړه او دا دى زه دلته يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير عبدالرحمن د واکمنۍ لومړی کال (1880_1881)

اوازې وې، چې امير چاريکارو ته نږدې کېږي. له بدخشان نه يو ډاډ ورکوونکی ليک راورسيد، د نورو څيزونو په ترڅ کې پکې ليکل شوي وو، چې "زه به له خپلوانو او دوستانو سره هغسې چلند وکړم، چې زما نيکه)امير دوست محمد(کاوه او کوښښ به وکړم، چې ستاسې د ملاتړ او دوستۍ حق ادا کړم."

وروسته څرګنده شوه، چې زما د پلار نوم د هغه د دوستانو په ډله کې دی، چې د انګريزانو په سپارښتني سره د هغه له خوا برابر شوی و. برتانويان چاريکارو ته د هغه تر راتګ نه دمخه له هغه سره د سولې د شرايطو په اړه پوهاوي ته رسيدلي وو. خلک خوښ وو، چې په پای کې يو افغان پاچا زوی او د تخت وارث ومونډل شو. امير په خپل وار خانانو ته ليکونه استول او په هغو کې يې د سولې کوښښونه د ملي ګټو پر بنسټ شرح کول. په دغه مقصد چې هيواد د باندنيو له منګولو نه ازاد کړي. هغه خپل پيغامونه په وعدو او انعامونو سره خواږه کول.

پلار د هغه يوه ليک ته ځواب وليکه، چې شخصاً زه به يې وررسوم. دري ورونه، چې وزيرخيل قوم ته منسوب وو، د پلار له دوستانو سره به چاريکارو ته زما د تګ ملګري وي. په درييمه ورځ زه له خپل اس نه ولويدلم او بجلکه مې بيځايه شوه. زما د درد چيغې اسمان ته رسيدلې، په ډير کړاو سره په هماغه ماښام د امير ديره ځای ته ورسيدلو. څنګه چې له هغو دري ورونو ته يوه يې د امير او انګريزانو ترمينځ پيغامونه وړي وو، دغه ليک يې وروسپاره. دوی زما مشکل هم ورته بيان کړ. امير حکم وکړ، چې زه بايد هغه ته وروستل شم. دغو ورونو ورته کړه، چې هغه په سخت درد اخته دی او له علاج نه وروسته به يې په حضور مشرف شي، خو امير تينګ و او ويل يې چې "د هغه علاج بايد دلته زما په مخ کې وشي."

يو څو نوکرو زه هغه ته يووړم، په داسې حال کې چې له ويرې نه ريږديدم، ما خپل احترام ورته ادا کړ. "اوه، ته خوارکی، نو ته د کاکا طرزي زوی يې؟" بيا يې نو خپل جراح يو ازبک راوغوښت، چې زما د بجلکې چاره وکړي. جراح راته نږدې شو او ارام ولم يې. د قالينې يوه څنډه يې جکه کړه او په چاکو سره يې په ځمکه کې يو سوری وکاږه. زه يې ستونی ستغ کينولم او بې له دې چې زما دردونو او واويلاوو ته توجه وکړي، زما بيځايه شوې بجلکه يې په سوري کې ننويستله. هغه يې په خپلې پښې سره په زور کيکاږله ترڅو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زما بجلکه بيرته پرځای شوه. بيا يې تينګه بنداز کړه، سمدلاسه زه له درد نه خلاص شوم.

امير خپله مهرباني په نورو بنو هم وښودله. يو خاورين برك اس او دوه نوکران يې زما په اختيار کړل. ما په دغي زده کړي پيل وکړ، چې اس څنګه زين او قيضه کړم؟ ماته د لومړي ځل لپاره د عسکر کيدو او سفر کولو ذوق پيدا شو.

بيا نو موږ د امير او پوځ ملګري شو، چې د ذمي غونډۀ ته ورشو، چې له پلازميني نه دوه کړۀ ليري پرته وه. په يوي شني غونډۀ باندي يوه لويه خيمه وه، چې شاوخوا يې نوري خيمي وهل شوي وي. هلته د افغانستان امير او انګريزانو د دوستۀ يو تړون لاسليك کړ، چې د هغه له مخي برتانويان به په **48** کړيو کي خپل پوځ له کابل نه راوباسي او هيواد به عبدالرحمن ته سپاري.

ښه به دا وي، چې ددغه تړون نوري مهمي مادي دلته راوړم:

1_ د کوکناري د غميزي په بدل کي به بالاحصار، چې ټول وران شوی، بيرته ودان نه شي.

2_ موجودي پولي به د اعتبار وړ وي او د يوه ټاکلي کميسيون له خوا به حدبندي شي.

3_ د دواړو حکومتونو ترمينځ به هغه سياسي اړيکي پرځای وي، چې د امير دوست محمد وختو ته به رسيږي.

4_ برتانويان به د روسيي د تيري په مقابل کي هر کال د دفاعي مقصد لپاره يو نيم ميليون روپۀ ورکوي.

5_ د افغانستان يو استازی به د وايسرای له خوا منل کيږي او يو مسلمان هندی به د دوايسرای د استازي په توګه د امير له خوا منل کيږي)[31](.

دغه مادي په څرګند ډول شيي، چې افغانستان د امير دوست محمد له واکمنۀ نه وروسته خپلواکي نه لرله او دا سړی په فکر کي اچوي، چې ولي دغسي وشول)[32](. زما په نظر ددي لپاره دغه لاملونه راوړل کيدلی شي. يو دا چې افغانان د پوره خپلواکۀ په مفهوم نه پوهيدل)[33](. نو دا عجيبه نه ده، چې د خپلواکۀ ذکر نه په سراج التواريخ او نه په تاج التواريخ کي شوی دی، چې دواړه د امير حبيب الله په دستور کښل شوي دي)[34](. داسي ښکاري، چې افغانان هم د مزاج او هم د طبيعت له مخي د نورو عقيدو له خلکو سره يو خه دښمني لري. دوی د ميني تعصب دغه کار ته هڅوي، نو په دي ډول دوی ښه کني، چې د څو کاپرو پرځای له يوه کاپر سره معامله وکړي. که په ذمه کي د خپلواکۀ مفهوم او پايلي يي شي درك شوي وای، تر هغه به يو عزتمن تړون لاسليك شوی وای. د هرڅه په نظر کي نيولو سره په کندهار کي برتانوي پوځ ټول مات شوی او محصور شوی او خلك هر چيري د جهاد لپاره تيار وو. يواځي په کوهستان کي يو نيم لك

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګيالي امر ته سترګې په لار وو. که دوی او نورو او داسې هم د کندهار غازيانو خپل قومونه سره يوځای کړي وای. برتانويان به اړ شوي وای، چې د افغانستان پوره خپلواکي ومني.

خو افسوس او زر افسوس، د دوو تربورانو ترمينځ سيالي او دښمني)امير عبدالرحمن او سردار محمد ايوب(دوی دومره سره ليرې کړي وو، چې دوی انګريزانو ته د لا نږدې والي احساس کاوه حتی د سکه او ناسکه ورونو ترمينځ دومره مخالفت و، چې امير محمد يعقوب ويل:"خدای دې نه کړي چې زه د ايوب په رسته تخت ونيسم."

په ذمه کې وضع ورته وه، بلکې لا بده وه. دبيلګې په ډول برتانويانو له عبدالرحمن سره د مرستې په نامه محمد ايوب په کندهار کې وواهه. د ايوب عکس العمل دا و، چې تر لاس لاندې روحانيانو څخه وغواړي چې د هغه د تربور په مقابل کې جهاد اعلام کړي. ددې مانا دا کيدله، چې هغه او د هغه پلويان نور نو مسلمانان نه دي. برتانويان د تل په شان ډير خوښ وو، چې له دغو دښمنيو او کينه ناکو رقابتونو نه ګټه اوچته کړي.

په پای کې د يادولو وړ ده، چې د افغان قومونو سريله توب په اړه، چې انګريزان يې مات کړي وو، د امير عبدالرحمن انديښنه رښتيني وه. ددې لپاره چې هغوی لاندې کړي، هغه په عاجل ډول وسلو او پيسو ته اړه لرله. ذمې ته چې بيرته وګرځو، جنرال رابرتس ځينې پوځونه له لوازمو او يو شمير "عزتمنو" متحدو سردارانو سره پيښور ته واستول. بيا نو په خپله يې د يوه غوره شوي پوځ په قوماندانۀ کندهار ته مارش وکړ، چې خپل محصور شوی پوځ له ماتيدلو نه وژغوري. د هغه بل مقصد دا و، چې کندهار د امير مامورانو ته وسپاري)[35]. رابرتس په مشکې کې په يوه سخت جنګ کې افغان قومونه، چې پخواني ايسار شوي عسکر هم ورسره يو ځای شوي وو، مات کړل او سردار محمد ايوب او پوځ ته يې دغسې ضربه ورکړه، چې هرات ته په شا شو، بې له دې چې په لارې کې تم شي. رابرتس ته ددغه بريالي توب په وياړ د "کندهار رابرتس" لقب ورکړل شو.

په عين حال کې امير عبدالرحمن کابل ته ننوت او د شيرپور کندهاري ور يې خپل موقتي مرکز وګرځاوه. پلار مې ورته ځان حاضر کړ او له هماغي ورځې نه د هغه مصاحب شو. هره ورځ به زه له ده سره دربار ته تللم او تر ماښام پورې به هلته پاتې کيدلم. په نتيجه کې زموږ په ژوند طرز کې پوره بدلون راغی، له هغې ورځې نه چې امير ماته خاورين برک اس وباښه له اسونو سره مې شوق تر دې حده پيدا شو، چې حتی په خوب کې به مې هم ليدل. ماته نوکران او ساتونکي هم راکړل شول، چې د دربار د سردارانو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري وو. د پلار معاش مې څلور واري ډېر شو او يو ښه کور زموږ په اختيار کې شو. دغو تجربو نه يوازې زما پوهه ډېره کړه، ديته يې هم وهڅولم، چې د ډېرو نويو چيلنجونو لپاره ځان تيار کړم.

په دې ډول زه د سورو لرونکيو مشرانو په قطار کې حساب شوم او د پنځوسو سورو ساتلو امتياز مې ترلاسه کړ. تاسې د ټولو هغو څيزونو تصور کولی شئ، چې زه يې بايد وکړم: پنځوس ځوان وړ سواره استخدام کړم، پنځوس پياوړي او روغ اسونه واخلم او هغو ته ضروري څيزونه لکه وسلې، جامې او نور برابر کړم. دلته بايد اعتراف وکړم، چې ددغو ټولو په زړه پورو چارو په څنګ کې د عربي ژبې صرف او نحو زده کول نه يوازې زړه بدوونکی وو، بلکې د زغم وړ هم نه و، په تيره چې زما د خپلې ژبې ګرامر پوره له ياده وتلی و. خو وخت چې ما دغه ذهني قيدونه خپل معلم ته ويل، هغه به ځواب راکاوه چې له عربي ګرامر نه پرته يو څوک حتی قرآن مجيد هم سم ويلی نه شي.

دمخه مې د ځينو افغانانو د سرايله توب موضوع، چې تينګه وه بيان کړه، چې په هغو کې سرداران، خانان او روحانيان راځي. دوی په واقع کې ډېر زړور شوي وو او امير عبدالرحمن يې تر خپل لاس لاندې (Protégé) کانه. د بېلګې په ډول ملا مشك عالم، چې به کله دربار ته، ته مريدان به يې له کور نه تر شيرپور پورې د سړك په دواړو غاړو کې دريدل. بل مشر محمد جان له ورته قدرت نه بهره من شو. امير دغې نتيجې ته ورسيد، چې د هغو د له مينځه وړلو لپاره يوې اغيزناکې نظامي قوې او پاخه سياست ته اړينه ده. د يو خو مياشتو په بهير کې يې درې دغسې کنډکونه، چې هر يوه يې اته سوه کسه لرل، تنظيم او په عصري وسلو سمبال کړل[36]. دی د خپل لومړي حرکت لپاره اماده و. يوه ورځ چې دواړه مشران په دربار کې وو، د مخکې تجويز شوي پلان له مخې يې دواړه احاطه او بې وسلې کړل. دواړه يې بندي کړل او محمدجان يې په هاغه ورځ شمال ته واستاوه او چيرته په لار کې له مينځه يووړل شو. ملا مشك عالم بيا په کور کې بندي شو[37].

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير عبدالرحمن د واکمنۀ لومړى کال

لومړى څيز چي په ياد راځي هغه د امير عبدالرحمن واده دى، د هغه له ترلي بي بي حليمي سره. د واده جشن د رواج له مخي نيول شوى و. د ورا په ورځ ناوي د امير هستوکنځي ته وړل کيدله. هغه په دغسي ښکلي او انځور شوي ډولۀ کي ناسته وه، چي څو کسانو په اوږو وړله. په ډولۀ پسي په سلکونو جپه نونه)Jappans(وړل کيدل، چي د وړي ډولۀ په شان د يوه او يا دوه کسانو لپاره و. سرداران او خانان په يو شمير پيلانو باندي سواره روان وو، د ډولۀ ترمخه د موزيك ډلي او پلتنو نه روان وو. دوى به په خاصو ګامونو سره مارش کاوه او په هر سل فوته فاصله کي به يي په ټوپکو سره ډزي کولي. د اشرافو زامن، زما په ګډون، پاچايي غلام بچه ګانو او نورو ځوانانو د ناوي په مخ کي د پريت په حال کي د خپلو وسلو او اسونو ننداره جوړوله.

زه د خوښۀ دوه نور جشنونه هم په ياد لرم، چي زموږ په کور کي ونيول شول. يو يي د واده او بل يي د يادوني لپاره و. د واده جشن زما د خور و، چي له يوه سدوزي ويزر زوى سره واده شوه. د شادۀ دغه ځلانده پيښه د امير په غوښتنه او د ستور و، چي ټول لګښت يي هغه په غاړه اخيستى و. زموږ کور د يوي اونۀ لپاره د خوښۀ او سات تيرۀ په جنت بدل شوى و.

د يادوني غونډه زما د نيا بي بي هوا لپاره وه، چي په کندهار کي مړه شوي وه. امير د غم لړلي کورنۀ د غړي په شان پکي ګډون وکړ. بي بي هوا د يوي نوميالۀ او درني ميرمن په شان په کندهار کي ډير اوږد عمر تير کړى و. په ميان جوى کي يي چي د ارغنداو د سين په خولي کي يي چي د ښي هوا په لرلو سره يو په زړه پوري کلى دى، ځمکه، باغونه او لوى کور لاره. داسي پيښه شوي وه، چي عبدالرحمن پخوا له دي چي په روسيه کي مهاجر شي، د هغه زوى او ښځه په کندهار کي د امير شير علي په امر تر سختي څارني لاندي نيول شوي وو. سره له دي هم بي بي هوا هغوى په منظم ډول ليدل او هر ډول مرسته يي ورسره کوله. څنګه چي هغه د سردار رحمدل ميرمن وه او هغه د امير شير علي تره و، هغه کوم اعتراض ونه کړ. د هغه بر عکس هغه هر وخت د هغه د احساساتو قدر کاوه.

د عبدالرحمن بله ښځه په روسي ترکستان کي پاتي شوي وه، چي د هغي سيمي د کوم نامتو مشر لور وه. هغه چي د "مير لور" په نامه ياديدله، بي اولاده وه. نو يي له خپلو په نامه شويو نجونو څخه يوه چي د هغي کنيزه وينځه وه، امير ته وړاندي کړه. له دغه پيوستون څخه دوه زامن پيدا شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر یو حبیب الله)چي له هغه وروسته په **1901** کي امیر شو(او بل نصرالله ونوماوه)37 الف(. امیر پخوا له دي چي کندهار ته لښکر وباسي، کابل ته یي د خپلي کورنۀ د راوړلو ترتیب ونیوه. څنګه چي د امیر شیر علي د پلان له مخي د شیرپور د چاونۀ تکمیلول ډیرو پیسو او وخت ته اړه لرله امیر فیصله وکړه، چي یو ډیره ښکلي، ښه ساتل کیدونکي او ډیره ساده مانۀ ودانه کړي او د "ارك" نوم پري کښیږدي.

کندهار ته لښکر ایستل

په عین حال کي په هرات کي سردار محمد ایوب د واك کتلو لپاره د پلان په جوړولو بوخت شو. د رپوټونو له مخي دی له یوه لوی پوځ سره د کندهار پر لور روان شو. وروسته د امیر عبدالرحمن پوځ په ګرشك کي مات او د غلزیو کلات ته په شا شو. په پای کي کندهار هم د سردار ایوب په لاس ورغی. امیر سخت ټکان وخوړ. په یوي اونۀ کي یي خپل لښکر راټول کړ او کندهار ته په بیړه روان شو. د هغه پوځ له **25000** پخو جنګیالیو نه جوړ وو. د هغه دري قومندانان په تصادفي ډول غلام حیدر نومیدل، چي هر یو یي بیا د خپل قوم په نامه یادیده لکه توخی اورکزی او څرخي)38(. څرخي د سرښندني، زړورتیا او هوښیارۀ له امله ګام په ګام پرمخ تللی او سپاه سالار شوی و.

امیر غوښتل چي څومره ژر کیدلی شي کلات ته ځان ورسوي، چي په خپل مات شوي پوځ باندي د بلي حملي مخه ونیسي. که په دغه کار کي بیرته پاتي شوی وای، د بریالیتوب چانس به یي ډیر لږ شوی وای. له ښه مرغه سردار محمد ایوب د کندهار له نیولو نه وروسته او ملګرو یي په څښلو او سات تیري کولو پیل وکړ. هغه یوه ورځ په غزني کي تیره کړه. څنګه چي ما د هغه د سترتوب، کلتور، شتمنۀ او ښکلا په هکله ډیر خه لوستلي وو، زه په ژور ډول ناهیلی شوم. هغه خه چي ما ولیدل زیارتونه او کنډوالي دي. غزني په واقع کي د یوي غونډۀ دپاسه او تر هغي نور هم دپاسه یوه تینګه کلا وه، چي د جنګي حصار فکر پري کیږي. موږ په ښار کي له ننوتلو نه ډډه وکړه، که خه هم ما یي د لیدلو تلوسه لرله، ځکه چي ما هلته د لومړي ځل لپاره سترګي غړولي وي.

امیر وکولی شول، چي په یوي اونۀ کي کلات ته ورسیږي. زموږ د ورتلو ورځ رخصتي وه، امیر د دري ورځو د تم کیدو امر وکړ، ددي لپاره چي پوځ ارام وکړي او مات شوی پوځ پیاوړی شي. امیر پخوا له دي چي له کابل نه حرکت وکړي، خپل یو قومندان سردار عبدالقدوس یي مامور کړی و، چي له هزاره جات نه په هرات حمله وکړي. مقصد دا و، چي سردار محمد ایوب د ماتیدو په حال کي د بیرته تللو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای نه محروم وي. سردار عبدالقدوس په لار کي د امير له خوا ډير خلك او د هغو لويان وهڅول، چي ورسره يوځای شي. هرات بي له سختۍ نه ونيول شو.

امير عبدالرحمن د زمري په شان چي خپل ښكار ته نږدې كيږي، په دريو ورځو كي او په غور او فكر سره كندهار ته ورسيدل، چي خپل ويروونكى حضور څرګند كړي.له بلې خوا نه د نه غبرګون په ښوولو سره هغه په دې فكر شو، چي ايوب دفاعي حال غوره كړی دی. هغه سمدلاسه يو نظامي پريټ ونيوه، چي د هرات د نيولو جشن ونيسي. دغه جشن او دغه كار ايوب په تعجب كي كړ[39]. د امير مقصد دا و، چي د خپل رقيب معنويات خراب كړي او د خپل نوي ترلاسه شوي قدرت نندارە جوړه كړي.

پوځ په نيمه شپه كي د ښار په مخامخ غونډيو كي ځای پرځای شوی و. امير په خپلې خيمې كي چي قومندانان يې شاوخوا ولاړ وو، د دوو شمعو په رڼا كي د جنګ پلان وايست. زما د سورو معنويات لوړ و، ما د جنګ له خطر نه انديښنه نه لرله. زما ټول فكر دېته متوجه و، چي زه به په جنګ كي څنګه تبارز وكړم، چي د امير توجه جلب شي؟ زما ډير خوبونه د نشتو په اړه وو، چي په هغو كي زما اس تر ټولو دمخه وي.

بل سهار د وختە چي د لمر روښانه كوونكي لومړۍ وړانګې د غرونو په څوكو كي وځليدلې، زمونږ ټوپونو ډزې وكړې او بيا پريټونه او مارشونه پيل شول. مقصد دا و، چي د ايوب توجه ختيځې خوا ته واړوله شي او مونږ له لويديځې خوا نه يرغل وكړو، چيرته چي زمونږ ټولي لښكري په واقع كي ورو ورو ټولي شوي وي. مقابل لوري ته وخت له وخت نه تير و، چي خپل پوځونه په اغيزناك ډول له سره ځای پرځای كړي. د دواړو خواوو د مخكينيو واحدونو ترمينځ نشتي پيل شوي. د جګړې لانديني بيان زما د خپلو ليدنو كتنو له مخي دی.

كندهار زمونږ په شي خوا كي و، مخامخ مو د نكار غونډۍ د ديوال ډولي غونډۍ په خير ولاړه وه، چي د سر په اخره كي يې د نيمروز نامتو ښار) چي اوس زوړ ښار نوميږي(پروت و. له دې نه يې چي باغونه او پټي غځيدلي وو، زمونږ په كيني خوا كي پراته وو. د سردار ايوب سواره كنډكونه چي ټول شمير به يې دوه زره وو، په دې كي زمونږ دقرارګاه او كيني خوا باندې د حملي كولو لپاره ځای پرځای شوي وو. سردار او ملګرو يې د زاړه ښار د تينګ حصار د كنډوالو ترمينځ سباناری كاوه. كندهار په ټوليز ډول د يوې جنګي كلا بڼه غوره كړي وه او د ارتباط محفوظي لارې جوړې شوي وي.

د امير د خپلې شخصي قوماندانۍ لاندې درې كنډكونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاص ساتونکي وو، چې په سرو واسکټونو، سپينو پرتګونو سره د خاتول ميدان ته ورته وو. دوی زمونږ کينې خوا ته د باغونو او خندقو تر شا ځای پرځای شوي وو. سورو لرونکيو لويانو دغسې موقع نيولې وه، چې کولی يې شول هرې خوا ته يې چې زړه وشي، ورشي. د امير مقصد دا و، چې کندهار ګوښه کړي او په پرله پسې حملو سره يې محصور کړي. داسې ښکاريده، چې دی د جنګ پوره کنترول په لاس کې لري. په داسې حال کې چې په خپل نصواري رنګ اس سپور و او د ګوليو د بارانونو پروا يې نه کوله، دی هر چيري حاضر و او خپل پوځ يې ځای پرځای کاوه او لا پياوړی کاوه. يو وخت مې وليد، چې يوه وران شوي توپ ته منډه کوي، چې د ترميم کولو او امتحان کولو څارنه يې په خپله وکړي.

د هغه پرخلاف ايوب په داسې حال کې چې پوځونو يې له زاړه ښار نه دفاع کوله، لا هم په سباناري بوخت و. د کندهار رضاکاران له لونګونو، چاکوګانو او ډنډو سره د خپلو ملايانو او طالبانو په تينګار د جهاد لپاره سره ټوليدل. دوه مهم ملايان چې خلکو ته د اعتبار وړ وو، د ايوب له خوا اړ شوي وو چې فتوا ورکړي، چې له امير سره جنګ کول لکه د کاپرو سره چې جنګ وي. کندهاريان چې يې فکر کاوه د جنت ورونه يې پرمخ خلاص دي، د ګوليو او ډزو د بارانونو په مقابل کې په بيړه روان وو.

زه له يوې عجيبې صحنې سره مخ شوم، زمونږ پر وړاندې له توپچيو سره يوه ډله توپونه وو، بې له دې چې له ملايانو او طالبانو نه پرته بل څوك ورسره وي او دوی چيغې وهلې چې "ياچاريار! دا جهاد دی، دا د کاپرو پر ضد جهاد دی." له بلې خوا د هغوی ملاتړ سواره بيل شوي وو، چې د خپل حرص له کبله زمونږ کيمپ چور کړي.

د جنګ صحنه ناڅاپه بدله شوه، له مقابلې خوا د ټوپونو اواز غلی شو. وروسته چې زوړ ښار زمونږ له خوا پرلپسې او په تينګه وويشتل شي، سردار محمد ايوب د ترصد د برج له سر نه خپله پياله په ځمکه وهله، په خپل اس باندې يې توپ کړ او وتښتيد او په سختو لارو ايران ته لاړ[40]. کندهار تسليم شو، امير عبدالرحمن پوره بريالی او په ټول هيواد باندې يې حکم جاري شو.

زما پلار د امير د مصاحبانو د مهم غړي په توګه کوښښ وکړ، چې څومره کولی شي کندهاريان وژغوري. مونږ هم چې صحنې ته ورسيدلو، د هغه په پله روان شو. مونږ د امير له حکم سره سره چې په جنګ کې ګډ شوي ټول کسان بايد ووژل شي، اټکل دوه سوه کسان له وژل کيدلو نه وژغورل. امير پلار ته د درناوي له لامله زمونږ کوښښونه وزغمل، خو په زړه کې يې واچوله.

د مړو او ټپي شويو ټيټو جسدونو د چمنونو، باغونو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاکو ميرو د نښتو ځايونه د ذبح په ډګر بدل کړي وو. امير په داسي حال کي چي په يوې صفي ناست وو او قومانداناو او مهم سرداران يي شاوخوا ولاړ وو، د خپل پوځ د تګ ننداره وکړه. همدا چي پريت پای ته ورسيد، هر يوه خپلي خيمي ته مخه وکړه. ما خپلي خيمي ته په رسيدلو سره حس کړه، چي ډير ستړی شوی وم او همدا چي خپله بستره مي وليدله، هغه ځه مي چي کولی شوه دا و چي ملاوستني او توپك ايسته وغورځوم او په بستره باندي اوږد وغځيږم.

زه تر سهاره پوري په درانده خوب ويده وم او سهار د لمانځه لپاره پاڅيدم. پلار غوښتل چي ميان جوی ته ولاړ شم، چي خپل کور له تالاکرو او سرتيرو نه وژغورم. امير ځرګنده کړي وه، چي سرتيري کولی شي کندهار)په يوې شپې او ورځي کي(تر شپږ کيلومتري پوري چور کړي. دا يواځي د انعام لپاره نه و، بلکي د مغلوبو د جزا لپاره هم و، چي د ملايانو په هڅوني سره يي په جنګ لاس پوري کړی وو. ما ځان ناتوانه او بې حرکته حس کاوه، له خپلو نورو ملګرو سره چي پينځه يي وژل شوي يا ټپي شوي وو، موږ د ميان جوی په لور روان شوو. په لار کي مو د خلکو له چيغو او واويلا او د سرتيرو له چور نه پرته نور څه نه ليدل، خو دوی له دينه منع شوي وو، چي وژل وکړي يا ټپي او باغونه له حد نه ډير چور کړي.

موږ د اروابښادي مور واړه انګړ ته ورسيدلو، دننني انګړ يي له دوو باغونو سره د شخصي هستوګنځي لپاره و. دا په معمول ډول د اوړي کور او کوټي، حمام، پلخنځي او نور څه يي لرل. سرتيرو هغه د څلورم ځل لپاره تالا کړی و. ټوله کورنۍ د پلار د هرکلي لپاره سترګي په لار وه، زما ناسکه ورونه ګل محمد او خالق او د هغوی مور هلته وو. وروسته له اوږده بيلتون نه چي خه روغبړ کول، افسوس خوړل، ژړل او خندل چي هلته نه وو. دغه خاوري ليکونکی که څه هم په اصل کي د کندهار دی او د خپل وړوکتوب دوه لومړي کلونه يي هلته تير کړي وو، دا په غم لړلی حال و چي د لومړي ځل لپاره يي خپل وطن، مور، ورينداراو وريرونه وليدل. په خاص ډول د خالق ورور ليدل، چي هغه يو خوږ ملګری هم و، د هغه له سترګو نه يي اوښکي و بهولي.

موږ په کور کي ناست وو او چای مو لا خلاص کړی نه و، چي د جنرال فراموز د راتګ مو واوريدل. څنګه چي هغه له پلار سره خاص اخلاص او ټينګه ملګرتيا لرله، موږ داسي ګڼله چي هغه ددي لپاره راغلی، چي له موږ سره ورځ تيره کړي او د کباب، چلاو او شيرچای مزه وڅکي. موږ چي ننوتلو، فراموز او ورسره يو څو نورو منصبدارانو ملګرو يي قدم واهه. په منده يي پلار، زه او خالق په غيږ کي ونيولو او په داسي حال کي، چي پلار ته يي کتل، وويل چي "محترم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سردار صاحب! د ملګرتيا لپار دا نه ده، چې ته دلته له موږ نه پرته ميله او مزه وړې. پردې سربيره دا يوه مناسبه ورځ هم نه ده، ځکه چې پاچا دربار خلاص کړی او هر يو ورته ورځي او مبارکي وايي."

پلار په ځواب کي وويل، چې "له معلوماتو نه دې مننه، خو زه دلته راغلم چې کور مي له تالاکړو نه وژغورم، ما هيڅ فکر نه کاوه چې نن به دربار وي، خو راځه چې پخوا له دې چې هلته لاړ شو، يوه پياله چای وڅښو."

يو څه وخت وروسته موږ په اسونو سپاره د کندهار په لور وخوځيدلو. د عادت له مخي ما د ويالو او خندقو له پاسه خپل اس ځغلوه او خيزونه وهل، چې په دغه وخت کي زما مصاحب ورسيد او راته يې کړه چې "ځنګه دې زړه دی، هغسي خيز وهه، خيز وهه. ويريږم چې دا به دې وروستۍ ځغستا وي. شاوخوا دې وګوره." ما وليدل چې د سورو ډلي موږ نه چارپيريږي او جنرال فراموز له موږ نه ليري کيږي. د هغو له وضع نه ښکاريده، چې موږ معزول شوي يو او دوی زموږ د نيولو اراده لري. همدا چې د امير هستوګنځي ته ورسيدو، ګومان مو په يقين بدل شو. همدا چې موږ پلي شو، پاچايي سرتيرو زموږ سړيو او اسونو ته منډه کړه. د امير خيمه له افسرانو، خانانو او سردارانو نه ډکه وه. امير زما له پلار نه وغوښتل، چې مخي ته يې کيني. په داسي حال کي چې يو ليک يې ورښوده)چې بې له شکه د ايوب په پلوي و(ويې پوښته چې "دا ستا ليک دی؟".

پلار ليک ولوست او په ځواب کي يې وويل چې "نه، دا زما ليک نه دی." "ته څنګه له دينه انکار کوي؟" بل څوک په دغه ډول ليکل کوی شي؟؟"(41). زه نه پوهيږم، چې بل څوک به دغسي ليکنه وکړي، خو په دې پوهيږم چې دا زما ليکنه نه ده او دغه حقيقت دی." په دغه وخت کي د کوهستان يوه خان د پلار هغه ليک له جب نه وايست، چې څو ورځي دمخه يې وراستولی و. "راځئ وګورو که دغه دوه ليکونه سره ورته وي." يو درجن نورو ملګرو هم هغه ليکونه وړاندې کړل، چې پلار په دغو نږدې وختو کي وراستولي وو. ما هم د پلار په قلم يو څو شعرونه وړاندې کړل، چې ټول يې ووينې. هغه يو شان نه وو.

امير لومړی کس و، چې وغږيد. "ګوره دغه ليکونه سره ورته نه دي. داسي ښکاري چې ته په هر ډول وغواړې ليکلی شې. پلار مې وويل چې "دا يوه پلمه ده، ته په زړه کي څه اصلاحات لري، چې پخوا دې له ما سره پرې خبري کړي وي. اوس چې غواړې پلي يې کړې، شرع يې له ما نه کوي." "زه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دينه پرته بل هيڅ په زړه کي نه لرم، چي ته بايد د حج ادا کولو لپاره مکي ته ولاړ شي." "دا به ستا ډيره مهرباني وي چي له ما سره يي کوي." تحقيق پای ته ورسيد او امير خپل د دربار آمر بای محمد ته امر وکړ، چي تر تبعيدلو پوري مور بندي وساتي. له دغي دقيقي نه وروسته زمور نه پای ته رسيدونکي نيکمرغي په سختي بدمرغي واوښته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوزخ او د هغه د ساتونکيو يوه منظره

هو، بې له مبالغې نه مونږ د دوزخ د ساتونکيو له نمونو سره چې په مبارك قرآن او نورو کې يې ذکر شوی، مخامخ شو. د امر مطابق مونږ د دربار په هغه مامور پسې روان شولو، چې يو ناشولته، ناوړی، بيسواده، جلاد ډوله ازبك و. له مخ نه يې د بې رحمۀ او ناوړي چلند نښې ښکاريدلي، د بڼ آخر ته يې ورسولو چې هلته د هغه او دنورو نوکرو د اوسيدلو لپاره خيمې قطار ولاړې وې. هغو ته نږدې يوه لويه خيمه وهل شوې وه، چې له هغې نه د بندي خاني کار اخيستل کيده، خو نور بنديان چې په غاړو او پښو کې يې زولنې وې، د يو څو رژيدونکيو پلو دپاسه په نيم لوڅې حال کې ناست وو.

مونږ چې په خيمه کې دننه شوو راته امر وشو، چې په هغه گلم باندې کينو چې پکې خور و. صاحب په داسې حال کې، چې په يوه کتکې باندې ناست و، په دوو شډلو او ربړ ورکوونکيو نوکرو باندې غږ کړ، چې "جامې يې وباسې، نور نو هغه ته اړه نه شته." هغو د پلار په لور منډه کړه، چې قيمتې، طلاکاري شوی شال او بالاپوش يې وباسې. پلار په سوچه کندهاري او محمدزي ډوله غضب سره هغوی وايستل او وويل چې "دوی ته نه شايي زما جامې وباسې. که حاجب صاحب جامو ته اړ وي، زه به يې په خپله وباسم." د جامو په ايستلو يې پيل وکړ او خپل قيمتې کالي يې ور غوزار کړل: بالاپوش، يو ډير ښکلی واسکت او د سراو ملا خامك دوزي شوي ډيرې ښکلې پټۀ گاني، چې د هغه حرص يې پارولی. څنگه چې زمونږ جامې گرانې نه وې، هغه مونږ ته توجه ونه کړه، خو هغو زما ملاوستنی، توره، تو پانچه، بوټان او څړيدلې چاړه يا خنجر، د شعرونو يوه وړه کتابچه چې په ښکلي خط ليکل شوي وو او يو وظيفات چې مور مې زما په غاړه کې اچولي و، رانه واخيستل.

په لږ وخت کې دوی زما د پلار له نوکرو څخه يو له کاليو او نورو څيزونو سره رادننه کړ، ټول څه يې ترينه په زور خپل کړل او هغه يې له بڼ نه وشاړه. په لمر پريوتو سره دغه خيمې ډاروونکې او دوزخ ته ورته منظرې وي. يوه ژوره تياره راخوره شوه، د بندي خاني مخې ته اور بليده، سربيره پردې چې شاوخوا يې يو څه روښانه کړ، له هغه نه يو گن تريخ لوگی وته، چې بندي خانه او زمونږ سترگې يې ډکې کړې او په دغې ناڅاپي غميزې يې زمونږ اوښکې د درد له ژړا سره گډې کړې.

بای محمد دوه کرۀ وروسته له امير نه راغی او په خپل کتکې باندې کيناست، چې ددغې پريکړې اعلام وکړې:"لومړی دا چې تر هغو چې د محترم غلام محمد طرزي او زامنو د سفر ترتيب نيول کيږي، دوی به د حاجب تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښارني لاندې وي. دويم، سردار ته به هر ښاشت او ماښام له پاچايي پخلنځي نه دوه غوري پلاو له قورمې سره رسېږي. دريم، سردار له دينه منع دی، چې له باندې سره اړيکې ټينګ کړي، خو له کور نه به يې دغسې ځيزونه لکه ډوډۍ او جامې وررسيږي. ده ته دا د پاچا حکم دی، ورته دعا کوه."

پلار:" مور، به هيڅ داسې نه کړو، دعا بايد په خپله وشي او له زړه نه راووځي." بای کړه چې "ته دا ځيزونه په خپله پوهيږې، زه نه پوهيږم." هغه نو بيا امر وکړ، چې ډکروال دې حاضر شي. دوه نوکران په خيمه راننوتل او له نيم درجن زنځير شويو بنديانو نه يې هغه ونيوه، چې له ځان نه يې شال راتاو کړی او پريښانه وړی و. هغه يې لاس نيولی په کشولو سره حاجب ته بوته.

"ډکرواله! راځه حقيقت وايه، ولې ځان او مور ربړوې. د ايوب د يوه نږدې مصاحب په شان ته بايد په دې پوه شې چې دغه ليکونه چا استولي وو؟" بيچاره ډکروال چې لنډ قدی هراتی و، په خپلې خاصې لهجې سره وويل چې "محترم حاجب صاحب! په ټول احترام سره ته له پرون راهيسې له مانه همدغه پوښتنه کوې، تا پرون سل واره په ډنډې سره وهلی يم، د يوه عسکر په توګه زما کار د بيرون و، دغه خوار روح به څنګه په هغه ځيز خبر شي، چې دننه پيښيدل؟."

حاجب په خپل خاص ازبکي قار سره ريږديده)وايي چې صد رحم ازبک، يک قهر افغان.("ته که حقيقت نه وايې، تاته به وښيم چې حقيقت څه ځيز دی." هغه يوه نوکر ته اشاره وکړه، چې د ډکروال د پښې پونده تر يوه نيمايي شوي ميوکي پوري وتړي. نوکر يوه پانه ننويستله او په داسې حال کې، چې ميوکی يې نيولی و، نورو هدايتو ته منتظر ودريد. زه نو اوس پوره پوه شوم، چې له پاني نه د کړولو د يوې وسيلې په توکه څنګه کار اخيستل کيږي؟.

پلار ددې لپاره، چې دغه غم لړلې صحنه يې ونه ځوروي، د خوب په ستره بستره کې پريوت او په داسې حال کې، چې خپلې سترګې يې په لنګوټې سره پټې کړې وي، ويده شو خو ما او خالق په ناطاقتۀ سره انتظار کاوه، چې نور به څه پيښيږي.

"ووايه! وبه يې وايې يا به يې ونه وايې؟" "صاحبه! زه څه ووايم؟ څنګه د يوه ځيز په اړه څه ووايم، چې پرې خبر نه يم؟" "اوه! ته لعنتي کاپر، ته هيڅ په درد نه خورې." بيا نو هغه په نوکر باندې امر وکړ، چې ميوکي ته تک ورکړي. بيچاره ډکروال چيغې کړي:"د خدای لپاره والله که راته معلوم وي." ناري يې سر کړي، دغه سخت زړې سړې په دغومره قوت سره تک ورکړ، چې د بندې له ګوتو نه وينې وبهيدې. په زړه سوځوونکې چيغې سره بې هوشه شو، نوکر پښه ورخلاصه کړه چې بيرته په هوش راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا نو د یوه میرزا وار راغی، چي دغه بدبخت هم د هرات او د ایوب د حساب د دفتر غړی و. هغه چیغي کړي، چي "د خدای لپاره زه نور دغه پانه زغملی نه شم، لاسونه او پښي مي شل شوي دي." لعنتي حاجب په غضب سره چیغي کړي، چي "غم مه کوه، زه به ستا ښکلي لاسونه او پښي تپي نه کړم، نن شپه د سرو تیلو وار دی، د سرو تیلو!" خوارکی محاسب په داسي حال کي، چي زاري او عذر یي کاوه، د دوو نوکرو له خوا په زور یوووړل شو. یو څو شیبي وروسته دوی یو څه تیل په یوه لوښي کي واچول او په منقل باندي یي کیښود. په لیدلو سره یي بیچاره بندي زارۀ پیل کړي:"حاجب صاحب! زه به زر ځله خپل ځان له تا نه قربان کړم، زه یي زغملی نه شم، سمدلاسه مي ووژنه." "میرزا صاحب! موضوع ستا په لاس کي ده، راته ووایه چي یو نیم لك ورکي شوي روپۀ چیري دي؟" "دغه او هغه کاپر حقیقت هیڅ نه وایي، شا یي لوڅه کړئ." هغه جارو په تیلو کي تخته کړه او یو څاڅکی یي پریښود، چي په ملا یي ولویږي. میرزا په ساه نیولي اواز وستمیده "مهربانه خدایه!" او بي هوشه شو.

اوس نو د دریيم بندي وار و. "قوماندانه! رادمخه ښه." حاجب په پوچو ویلو شروع وکړه. یو دنګ ځوان او د خوښي طبع خاوند په وقار سره جك شو، په داسي حال کي چي د زولنو څوکه یي نیولي وه، د هغو د کړپ او کړوپ په مینځ کي راښکاره شو. "قوماندان صاحبه! راځه حقیقت ووایه، څله موږ او ځان ربړوي. ووایه چي چا له کابل نه ایوب ته لیکونه استولي وو؟". د قوماندان قواري او کړو شودله چي د درني کورنۀ سړی دی او دا اول ځل دی، چي له تحقیق او کړاو سره مخ کیږي.

" زه د ایوب نږدي مصاحب نه وم، زه به د ورځي یو ځل دربار ته تللم، کله به مي سلام وکړ او ستون به شوم. په نورو وختو کي به مي د څاشت ډوډۀ خوړله او بیا به رخصتیدلم. څنګه به له دغسي شخصي موضوع ګانو نه خبریدلی شوم؟ که ته زما په خبرو باور نه کوي هر ښه مسلمان وپوښته. زه په دي پوهیږم، چي ته به د نورو په شان ما هم وکړوي. څنګه چي زه د قین او پاني تاب نه لرم، ځان به ووژنم. ښه به دا وي چي ته ماته هغه سړی وښیي، چي غواړي ته یي تورن کړي او زه به د هغه نوم درکړم او خپله ازادي به وګټم." "له هزاره حسن علي نه یو لیك رارسیدلی دی." "دا لومړی ځل دی، چي ته د هغه نوم اخلي. څنګه غواړي چي ځواب درکړم؟ هو، یا نه؟" حاجب په تعجب کي شو، هیجاني او ګډوډ شو، په خپلو سږیو باندي یي غږ وکړ چي "دغه سړی ډیر سپین سترګی دی، دا به ټوله ورځ او زموږ د کړولو د ټولو وسیلو استعمال ونیسي، چي دی د بلبلي په شان په خبرو راوستل شي. ته بدکاره انسانه! ځغله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه ويده ښه، د سبا لپاره تيار اوسه."
دا د بـاى محمـد د بـي رحمـۀ او کړولـو د ډرامـي وروسـتۀ پرده وه، چي له هغه وروسته جك شو او لاړ.
د دوزخ د تيلـو بـوى نـاك سـور رنګـه دود ورو ورو لړيـده، د دوزخ سـاتونکي خپلـو خيمـو تـه سـتنيدل، سـرتيري لـه نيغـو نيـزو سـره خوريـدل. د سـوځول شـوي پـوتکي د مـخ د ويښـتو مـردار بـوى چـي لـه خپـه کوونکيـو او تينګـو زاريـو سـره ګډيـدل، زمـا احساسـونه يـي ډېري وړي کـړل، تـر دي حـده چـي لـه خـوب نـه يـي محـروم کـړم او لـه سـترګو نـه يـي راتـه ترخـي اوښـکي وبهـولي. مـوږ نـه پـوهيږو چـي د حاجـب دغـه کـړه ددي لپـاره وو، چـي مـوږ وډار کـړي يـا د کـوم بـل مقصـد لپـاره؟ کيـدلى شـول چـي هغـه پـه کومي بلي خيمي کي شوي واى.
دغـه ويروونکـي او د بيخوبـۀ شـپه پـاى تـه ورسـيده، پـه سـبا يـي حاجـب راښـکاره شـو چـي ووايـي "تولـه اوږده شـپه مـي کـار وکـړ، چـي د تاسـو لپـاره ددغـه بـڼ پـه تهکـاوي کـي يـوه کوتـه پيـدا کـړم. تاسـي بـه هلتـه ښـه ارام اوسـئ، جـك شـئ چـي ځـو." دغـه کوتـه نمجنـه وه او يـو څـو تـوتي ګلمونـه پکـي غوړيـدلي وو. د پـلار لپـاره مـي لـه بسـتري سـره يـو کـټ او زمـا او زمـا د ورور لپـاره دوه توشـکي، دوه بالښـتونه او دوه خيرنـي کمپلـي پرتـي وي. د اوبـو يـو صـراحي او يـوه مسـي کاسـه هـم زمـوږ لپـاره هلتـه ليـدل کيـدل. پـه مثبتـه خـوا کـي يـو خـه کورنـۀ غـذا، ميـوي او نور خه له کور نه استول کيدل.
کـوم ځيـز چـي زه يـي وسـاتلم او د بنـدي تـوب کـړاو يـي راتـه کـم کـړ، هغـه زمـوږ د تبعيـد او د پـلار لپـاره د حـج د ترتيـب نيولـو هيلـه وه. دا بـه پـه مـا کـي د سـفر لپـاره يـوه ژوره علاقمنـي وتخنـوي او شـي هيلـي او خيالونـه بـه مـي روښـانه کـړي. حاجـب بـه مـي هـره ورځ پوښـته چـي "دوى بـه څـه وخـت مـوږ حـج تـه واسـتوي؟" هغـه بـه ويـل چـي "غـم انديښـنه مـه کـوه، هغـه بـه زر وشي."
د اميـر سـرتيرو دوه ورځـي وروسـته د هيلـي پـرخلاف زمـوږ ورونـه ګـل محمـد او شـير محمـد ونيـول او زمـوږ بنـدي خـاني تـه يـي راوسـتل. پـلار چـي ورسـره خپـه و، پـه دي چـي هغـوى پـه ظـاهر کـي پـه يـوي حساسـي شـيبي کـي هغـه پـري ايښـى وو، ورسـره پـه بـي ميلـي سـره روغبـړ وکـړ. خـالق او زه ډيـر خـوښ شـوو چـي دلتـه بـه يـي ولـرو، کـه څـه هـم پـه بنـدي تـوب يـي خپـه وو. موږ يواځي سره ورونه نه وو، ښه ملګري هم وو.
کـه زه ټـول هغـه څـه بيـان کـړم، چـي هـره ورځ پيښـيدل، هغـه بـه پـاى ونـه لـري. پـه لنـډ ډول زمـوږ بنـدي تـوب دري مياشـتي اوږد شـو. مـوږ ځلـور ځلـي حرکـت وکـړ او د حاجـب بنـديان مـخ پـه ډيريـدو وو. اوسـنۀ بنـدي خانـه يـو رارو)کاريـډور(و، چـي پـه هـري خـوا کـي يـي برنـډه وه. پـلار او مـوږ ځلـور ورونـو يـورارو پـه کـډه لاره او نـور يـي د نـورو سـردارانو او خانـانو لپـاره وو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي په هغو کي د سردار شير علي ورونه او د هغو يو تربور)انور(هم و، چي تېښې شوی و. درارو په غولي باندي يو عجب او نوم بدی شخص هم پروت و. عجب په دي چي شکل او ځان يي ډير ويروونکی و، اوږد قد يي لاره، له اوږدو ږيرو سره، ږيره يي د ژړا ولي د څانګو په شان په غير منظم ډول د هغه د سترګو له کونجونو نه لاندي ځړيدله او بيا د يوه بوتي په څير تر نامه يي رسيدله. سترګي يي چي نيمايي يي په وريځو سره پټي وي، د يوه وحشي ځناور د سترګو په څير ځليدلي. د پريږي خمتا يو لنډ کميس يي په ځان او دومره خيرن و، چي په سختۀ سره يي د توتي تميز کيده. خلاص او بي تنۀ کريوان يي د هغه د سيني او ږيري د ويښتانو يو مخلوط ښوده، چي له قد سره يي سيالي کوله او د لينکيو او ليچو ويښتانو يي د وزي ويښتان شرمول. له سر نه تر پوندو پوري يي ځان د پسه په خام اوږده پوستين پوښلی و. له غاړي نه يي دغسي زنځير راتاو و، چي ان تر بجلکو يي رسيده، چي شايد شپږ کيلوګرامه وزن يي درلوده. له موږ پنځو نه پرته ټول بنديان زنځير او غراب وو.

دغه سړی سدو نوميده، چي د يوه بل بدنامه داړه مار د دو ملګری و. دغو داړو او د دوی په شان نورو د لته بند په هسکو او شاوخوا درو کي لاروي شکول، په کاروانونو باندي يي بريدونه کول او خاروي او پيسي يي ترينه خپلولي، سړي يي ترينه وژل او د هغو واړه او ښځی به يي خرڅولي. امير پخوا له دي چي کابل ته ستون شي، د کابل قوماندن [پروانه خان] ته امر کړی و، چي دغه ياغيان له مينځه يوسي[42]. د قوماندان عسکرو او سورو دغه سيمه احاطه کړه او د سدو او د دو په کډون يي ډير داړه ماران ونيول او امير ته يي د سوغات په توکه وليږل.

د تياري په خوريدلو سره به له خاص احتياط نه کار اخيستل کيده. بای محمد به بنديان د غولي دپاسه سره وتړل او قلف کړل او کلي به يي په خپل جيب کي واچوله او لاړ به. دغه کار بنديان په کړاو او بيخوبه کول. پلار چي په نسبي ډول يو څه امتياز لاره، د بنديانو په دفاع کي يي له حاجب سره په پرله پسي ډول دليل وايه. "دا چي هغوی په زنځيرونو کي دي او دلته يواځي يو ور دی، چي دولس سرتيري يي تر شا ولاړ دي، ته ولي هغوی له خوب او ارامتيا نه محروموي؟ په داسي حال کي چي د هغو پرار ناشونی دی." "دا زما کار دی او ته حق نه لري، چي زما په چارو کي ګوتي ووهي."

پلار په بيړه صراحي ته لاس کړ او د حاجب په لور يي په قوت سره ګوزار کړ. که يي ځان ګوښه کړی نه وای، نيغ به يي په سر لګيدلی او د سر کوپړۀ به يي ورماته کړي وای. د هغه په ځای يي په سينه ولګيد او ډير يي ودرداوه. هغه نيغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

امير ته د شکايت لپاره لاړ، امير څه ونه ويل، يواځې د احتياط او فکر خبرې يې وکړې، خو کنداغونه ليرې شول او بنديان يو څه ارام شول.

يو څو ورځې وروسته ژمی راغی او ساړه شول حتی ډنډ هم يخ ونيوه. ښاغلی سدو له خپلې ږيرې او وحشي قوارې سره په ځان فرض ګانه، چې غسل وکړي. خپل د وړيو پوستين يې له خپلو اوږو نه ليرې واچوه او په داسې حال کې، چې خپله درنده او شرنګ او شرونګ لرونکې زولانه يې په ځان پسې خشوله، په بې پروايۀ سره د وره په لور روان شو. ساتونکي سرتيري ته يې يو څه وويل او هغه سمدلاسه د ډنډ غاړې ته وروست. سدو کالي وايستل او په داسې حال کې چې د زولانې په څوکه يې يخ مات کړ، پکې ننوت. د مذهبي رسومونو له مخې يې درې ځله په اوبو کې غوته کړه، کالي يې بيرته په ځان کړه او په داسې حال کې چې يخ يې په وېښتو، ږيرې او ځان باندې اوبه کيده، بيرته بندي خانې ته راغی. نور بنديان مجبور شول په بخارۀ کې ډير لرګي واچوي، چې تود اور د هغه په انتظار کې وي. سدو بې له دې، چې د مننې يوه کلمه هم ادا کړي، د بخارۀ ترڅنګه کيناست او ځان يې تود او وچ کړ.

دلته د يادولو او اند کولو وړ ده، چې ملايانو او روحاني ښوونکيو ددغو ناايلو ا وقانون نه منونکيو خلکو په دماغونو کې څنګه سره متناقض تعصبونه ورننويستي دي. دی ويده کيږي، شهواني خوب ويني او خالي کيږي، چې په هغه سره هيڅ ګناه نه کوي، خو ملا صاحب بې د شرايطو له کتنې نه هغه واقعيت ګڼي او د غسل حکم ورته کوي او دغه حکم په دغسې عقيدې او اجبار سره اجرا کيږي، چې د سړو او کنګل پروا هيڅ نه کيږي. په عين حال کې هغه خلك کړوي، وژني، کورونه ورانوي او د مريو په نامحدودي سوداګرۀ بوخت کيږي. دغه ټول جرمونه په تينګه منع شوي دي، نه يواځې د اسلام په رښتيني دين کې، بلکې په نورو دينونو کې هم. سدو او د هغه په شان نور چې په ټول هيواد کې په زرګونو ميندل کيږي، په دې عقيده شوي چې د بد پر ضد حکمونه عين هغه دي، چې د ښو لپاره دي لکه په اصطلاح له شيطان غولولو نه وروسته، چې تلپاتې جنت يې انعام وي. که دا د مذهبي مکتبونو او روحاني مشرانو ملايانو له خوا نه وي، نو دغه جاهل او بې لارې شوي د بل چا له خوا او په څه ډول په ناسمه لار باندې رهي کړل شوي دي؟.

په پای کې زما د معمولي پوښتنې په ځواب کې حاجب وويل چې "امير به په يوې اونۀ کې کابل ته ستون شي او تاسې به هندوستان ته وليږل شئ، خو باور وکړه چې تاسې به هلته هم بندي اوسئ. څه وخت چې باندنې جيل وانان ووينئ، بيا به په ما شکر وکړئ."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته د انتظار هره ورځ د کال په شان وه، نوکرانو به هره ورځ مونږ ته له کور نه څېزونه راوړل، نن يې مونږ ته وويل چې سرتيرو بيبيانو ته خبر ورکړى چې "ځانونه اماده کړئ او څيزونه بار کړئ، ذاکر ته به لاړ شئ، چې هغه د هند په لور لومړى ګام دى." په دغه خبر سره خپګان او شورماشور جوړ شو، ما ويل چې "خپګان ولې؟" "عجبه پوښتنه! کورونه چور شوي دي او سردار او نور ټول په بندي خانه کې اچول شوي دي، تر هغو بده دا ده چې له خپل پلارني هيواد څخه شړل کيږي او د کاپرو له خوا بندي کيږي او ته بيا هم وايي چې ولې؟"

ما په ځواب کې وويل، چې "مونږ به بندي نه شو، حتى که بندي هم شو هغه به د هند په شان يو پراخ هيواد کې وي، چې د هغه ښارونه د کرکې وړ له دغې بندي خانې نه ښه دي. زه پوهيږم ځکه چې دا مې له لطيف او سوداګر نه دغسې اوريدلي دي."

"صاحبه! زه بايد درته ووايم چې کنيزې له خوښۍ نه په جامو کې نه ځاييږي." "هغوى ولې دومره خوښې دي؟" "وايي چې هندوستان د راج او ازاد ملک دى، همدا چې هلته ورسيدلو هغوى به د دوى ازادي اعلام کړي او دوى به ازادي شي."

مونږ يو ځل بيا په ظاهر کې له يوه تناقص سره مخ شو. د اسلام د رښتيني دين له مخې همدا چې يو څوک په دغه دين له زړه نه مشرف شو، مريى توب لغو کيږي. "لا اله الا الله محمد رسول الله" مونږ دغسې وينو او هم مومو لکه "په اسلام کې مريي توب نه شته" او "د عدالت نوکر ښه چې ازاد اوسي." په اسلام کې برابرى چې ټولو ته برابر حقونه منې، تينکه رېښه لري. که ددغې اساسي اسلامي برابري رعايت په عام ډول شوى واى، د قانون له مخې به خاوند او مريى، شتمن او غريب نه واى او نړۍ به جنت واى، خو له بده مرغه په دي لاري کي کوښښونه بريالي شوي نه دي.

په واقع کې په اسلام کې دغه حقوقي فريضې [په افغانستان کې] تر شلو کالونو لږ دوام کړى او نن ورځ مونږ ددغسې يوه حال شاهدان يو، چې ځواني ښځينه مرياني ددي لپاره چې ازادي وي، غواړي باندني ملک ته په مهاجرت لاړې شي. دا چې مونږ د دوى ځېل کيده په نظر کې ولرو، د پوهاوي وړ ده. ه په خپل وار په زړه کې په يقين سره د دوى په خوښۍ کې ځان شريک ګنم.

بل سهار د وختنه حاجب له يوه افسر سره راغى، هغه د يوه شپانه په شان چې خپل پسونه مشتري ته سپاري پخوا له دي چې مونږ يوه سپاره افسر ته وسپاري، وشميرلو. مونږ مننه وکړه او له سدو او نورو بنديانو سره مو خداى په اماني وکړه. مونږ چې له دغه ځايه وتلو، د خاصو سورو 16 سواره

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مور سره يوځاى شول. په ذاكر كې درې ورځې پاتې شو، ددي لپاره چې نور هم د تللو لپاره هلته تول شي. په پاى كې مور وخوځيدلو، خو څه يوه صحنه! دښځويوه شپيته كسيزه ډله، چې په هغو كې پينځلس بيبياني او نوري مريانې او نوري وې، له مور سره يوځاى شوې. زه وګومارل شوم، چې د بې بې جان او بوجان په نومونو د خپلو ميرو مسؤليت ولرم. دا لومړى ځل و، چې له ماشومتيا نه وروسته زه خپل دغه نږدې خپلوان وينم)د ورونو كورنۀ، حاضري او غايبې(. زه دوه كلن وم، چې كابل ته ولاړم او دوى په كندهار كې پاتې شول. كلونه كلونه مې هيله كوله او خوب مې ليده، چې كندهار ته او خپلې كورنۀ ته بيرته وګرځم، خو ما هيڅ فكر نه كاوه چې هغه به په دغسې ناوړې حالت كې وي. دا يو غم لړلي او زړه ماتوونكى پيوستون و، په خاص ډول زمور مېندو ته ډېره ګرانه تماميده، چې له پينځلسو كلونو نه وروسته خپل ميړه د لور نسب يو سردار او د كورنۀ يو بچوړى او رسيدلى جوهر د بندې توب او درد په حال كې ويني. مور ژړل، يو بل مو په غيږ كې نيول، لاسونه مو سره وركول او نرمې خوږې خبرې مو سره كولې.

له دغو تودو احساساتو سره سره زر مې درك كړه، چې لويې كورنۀ په خاصه توګه هغوى، چې د سر سړى يې خو مايني لري، په خپلو كې خاص سياست او ديپلوماسي كوي. د بيلګې په ډول هره ماينه په مهارت او هوشيارۀ سره هڅه كوي، چې د ميړه په زړه كې ځاى ونيسي. زمور په قضيه كې زه د پلار د منلي په توګه سمدلاسه د خاصې توجه مركز شوم.)دغه حقيقت چې زه ناروغ او له خپلې سكه مور نه محروم شوى وم، هم رول لاره.(هر هغه څه چې زړه مې غوښتل، لرلى مې شوه. ميرو مې ددې لپاره چې په خپلو سياليو سره د پلار زړه خپل كړې، په تودوشې او مهرباني كولو كې تر يوې بلې نه زياتى كاوه. زمور په كاروان كې نوري كورنۀ هم وې لكه د سردار شير علي كورنۀ له پنځوسوښځواو بې شميرو ښځينه مريو او كنيزو او مريانو سره. هلته د تره زوى انور، د هغه كورنۀ او له ښځويا بې له ښځوسره ځينې خانان هم وو. اسلم چې د يوولسو كلونو او يو خپلوان و، يواځينى كس و چې زما نږدې ملګرى شو. د سيمې جګ او خواخوږى خو د انتقال يوه د ډاډ وړ وسيله وه. يواځې د اسلم نيا او يوې بلې ميرمنې چې له اتيا كلونو نه اوښتې وه، يو اوښ لاره. د تره زوى انور هم يو اوښ او هم يو اس لاره او ددې لپاره، چې پلار خوښ كړې، ماته به يې په هغو باندې د سپريدلو اجازه راكوله. هر سهار مور د سورو تر څارنې لاندې خوځيدلو او دوى په تورو او نيزو سمبال وو. دا چې د هغوى وسلې د كار نه وې او اسونه يې هم پياوړې نه وو، د خالق ياغي طبيعت يې هڅاوه، هغه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل چې "که د پلار ډار نه وای ما به دغه خرکاران لاندې کړي او له اسونو او وسلو سره به تښتېدلی وای."

اوس به د سفر موضوع پرېږدم او د کندهار له دوو نامتو ملایانو سره به د امیر په چلند وغږېږم. سردار محمد ایوب دوی اړ کړي و، چې فتوا ورکړي چې له امیر عبدالرحمن سره جنګېدل به داسې وي لکه د کاپرانو پر ضد جهاد وي. دغه قصه موږ په بندي خانه کې واورېدله.

د مبارکې خرقې په مخ کې د هغو وژنه د افغانستان په تاریخ کې یو بیساری عمل و. په دغه کار سره د هغه د پناه غوښتلو هغه رواج نقض کړ، چې خلکو په خرقه او نورو زیارتونو کې پناه موندله. د ګناه دغه بدعت په واقع کې د جزا په اړه د مذهبي او مدني قانونو د استعمال رسم له منځه یووړ.

امیر عبدالرحمن د جمعې له لمانځه نه وروسته په داسې حال کې چې د جومات نه دباندې ولاړ او توره یې په لاس کې وه، امر وکړ چې مولوی واسع چې یو تن من سړی و او نکریزي رېږه یې لرله، ورته راوړل شي[43]. عبدالرحمن په عربي کې کلمه ورته په لوړ اواز وویله. "ملا! ښه غوږ ونیسه." بیا یې خپلو ملګرو او سرتیرو ته کړه، چې دوی هم کلمه ووایي. غږ یې په کبندې او ډیوډۀ کې هیبتناك انعکاس وکړ. په داسې حال کې چې روحانیانو او دیني پوهانو ته یې کتل، امیر وویل چې "ستا دیني حکم څه دی؟ موږ خوك یو؟" "تاسې ټول مسلمانان یئ، سوچه مسلمانان!" "ښه بیا نو ستا حکم د هغه چا په اړه څه دی، چې په هغو معتقدانو باندې د کفر حکم کوي، چې نه یوازې په خپله مسلمانان دي، بلکې تیر شوي یې هم مسلمانان دي؟" دغه نامتو مولوی په ځواب کې وویل، چې "د الیاس د تفسیر له مخې هغه کس کاپر دی." هغه دا هم وویل، چې "ما دغسې فتوا ورکړې نه ده، چې په هغې کې مې د تا یا ستا د سرتیرو نوم اخیستی وي." "ټول هغه څه چې ما ویلي دي، دا دي چې له کفر سره مرسته کول، بېدیني ده. زه پوهېدم چې که مې دغومره نه وای ویلي، ایوب به زه په کړولو سره د هغه لاسلیك کولو ته اړ کړی وای."

امیر په غضب سره چیغې کړې، چې "څنګه مې له کاپرو سره مرسته کړې وه؟ په یقین سره نه د کندهار سردار شیر علي په شان او نه د کابل محمد ولي یا د پېښوري سردار په شان، چې د کاپرانو پر خوا له مسلمانانو سره وجنګېدل. زه راغلم، چې هیواد د باندنیو له اشغال نه ازاد کړم. اوه، ته لعنتي! ته، نه زه کاپر یم." بیا یې خپله ققفازي توره له تیکي نه وایستله، یو کام دمخه شو او د ملا په شي اوږه یې په دغسې قوت سره ګوزار وکړ، چې هغه له کمره نه دوه ځایه شو. بیا یې امر وکړ، چې هغه بل مولوی عبدالرحیم ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړانـدي کـړي. پـه يـوه وار سـره يـي د هغـه سـر لـه ضـعيف بـدن نه بيل کړ او د فوتبال د توپ په شان يي وړاندي وغورځاوه.

دغـو وژنـو او د پلاربنـدي تـوب د کنـدهار د وړو او زړو پـه زړونـو کـي ويـره واچولـه. د وروسـتۀ پيښـی اهميـت ځکـه غـت شـو، چـي پـلار د کنـدهار پـه حاضـرو سـردارانو کـي يـو وتلـی کـس و. اميـر تـه د هغـه نږديـوالی او د هغـه احساسـونو تـه د هغـه درنـاوی ټولـو تـه معلـوم و. لـه اميـر سـره کنـدهار تـه د هغـه ملګرتـوب د هغـو پـه زړونـو کـي هيلـي غـوړولي وي. پـه پـای کـي د هغـه، هغـه تينـګ کوښښـونو تـه د هغـو پـه دفـاع کـي، چـي د خپـل رضـايت پـرخلاف پـه جنـګ کـي ښـکيل شـوي وو، د قـدر پـه سـترګه کتـل کيـدل. نـو اميـر عبـدالرحمن دغـي پـايلي تـه ورسـيد، چـي کـه اول يـي د سـردار غـلام محمـد طـرزي چـاره کـړي نـه وي، د هغـه لپاره به د اصلاحاتو عملي کول ناشوني وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سـرحـد تـه رسـيدل

(د 1882 کال اول)

دغـه سـفر چـې پـه عــادي ډول څلــور ورځــې نيســې، مــوږ پــه لسـو ورځـو کـې پـاى تـه ورسـاوه، ځکـه چـې زمـوږ کــاروان د خــرو و. مـوږ پـه پـاى کـې عبـدالله کـلا تـه ورسـيدلو، چـې زمـوږ د هيـواد اخـره برخـه ده، چـې زمـوږ د ځپـل کيـدلو لـه املـه مـوږ تـه لـه ليـري نــه د يــوه هيبتنــاك اعــراف يــا د ګنــاه تويیــدلو ځــاى پــه شــان ښــکاره شـو. زمـوږ سـاتونکي خـوښ شـول، چـې دوى وکـولى شـول مـوږ مقصـد ځـې تـه ورسـوي، بـې لـه دي چـې څـوك تښـتيدلي وي، خـو د دوى غـرور او خوښـې پـوره بيځايـه او بـې دليلـه ښـکاره شـوه. ښـځينه مريــاني او مريــان خــوښ وو، چـــې خپلـــه خپلـــواکي بـــه ترلاسـه کـړي، پـه داسـې حـال کـې چـې خاونـدان او بيبيـاني خپـه وي، ځکــه چـــې هغــوى خپلــه شــتمني او ځمکــې لــه لاســه ورکــوي. حقيقـت دا دى، چـې پـه دغـه کـاروان کـې هـيڅ يـو)زمـا پـه ګـډون(د هيــواد لپــاره احساســونه، نــه لــرل. د برتــانيې د نفــوذ او قــدرت پـــه هســـکيدو او پـــه افغانســـتان کـــې د هغـــو پـــه خوريـــدلو ســـره د هيوادپـــالني، ازادۍ او خپلواکـــۍ ايډيالونـــه د خلکـــو لـــه ذهنونـــو نـــه ورو ورو وتلـــې وو. دا ډيـــر وروســـته و، چـــې هغـــه بيرتـــه ژونـــدي شـول. مـا لـه ښـځينه مريـو سـره خواخـوږي کولـه، خـو تـر هغـه زيـات مـا غوښـتل هغـه هيـواد تـرك کـړم، چـې بـې لـه کـوم څرګنـد دليل نه يې څومره ډير دردولى وم.

زمــوږ کرنيــل، چــې خپــل تونــد او غــوڅ امرونــه يــې پــه زوره ورکـول، اړ کـړو چـې سـبا د وختـه تيـار اوسـو. لـه دغـې ويـرې نـه چـې هسـې نـه پـه دغـې بيطرفـې سـيمې کـې لـه مـوږ نـه څـوك وتښــتي، لــه برتانويــانو نــه يــې وغوښــتل، چــې د انتقــال لپــاره راشــې. د هغــه د غوښــتنې پــروا ونــه شــوه، ځکــه چــې د افغــان پــه خــاوره کــې د برتانويــانو ننوتــل غيــر قــانوني وو. مــوږ چــې لــه بيطرفـــې ســـيمې نـــه ســـرحد تـــه واوښـــتو، درې ملکـــې ســـواره چـــې اوږده لنګــوټې يــې پــه ســر او عــادي خــاکي دريشــې يــې پــه ځــان وې، راښـکاره شـول. يـو يـې زمـوږ خـوا تـه راغـى او وويـل چـې "زه ددغو برخو د محصول ټولوونکى يم."

کرنيـل:" زه د هــژده نهـر کرنيـل يـاور يـم، مـا بنـديان راوسـتي دي او رسيد غواړم."

محصـــول ټولـــوونکى:" ماتـــه هـــدايت دى چـــې هغـــوى تســـليم کــړم او د چمــن تــر نظــامي هــډې پــورې اوبــه او خــواړه ورتــه ورسوم."

کرنيــل چــې پــه نــاوړو او طعنــه يــې کلمــو ســره غږمبيــده، وويــل چــې "د ماليــاتو مــامور صــاحبه! ســتا پــه خبــرو زمــوږ ســر نــه خلاصـيږي، زه بـه دغـه بنـديان يـو پـه يـو درتسـليم کـړم، تـه يـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شميره او رسيد راکړه. خبره نوره خلاصه ده."

مامور: "زه او ته پسونه، نه اخلو او نه خرڅوو، چي زه يي يو يو وشميرم، بنديان پرېږده او په خير سره ستون شه."

هغه د يوي توتي کاغذ له پاسه زمورږ د رسيدلو يو څو کرښي وليکلي او ليك يي کرنيل ته ورکړ "صاحبه! دغه دی رسيد."

کرنيل پوهيده، چي د دوو بي وسلو مامورانو په وړاندي څه شی نه شي کولی، نو په دي ډول وغړمبيده"اوه! که د امير عبدالرحمن له ډار نه، نه وای ستا د ژوندانه قمچيني به مي درکړي وای."

هغه په خپلو سورو باندي غږ کړ، چي بنديان وشميري، چي باوري شي چي څوك تښتيدلي نه دي بيا يي نو خپل سړي قطار ودرول او د ستنيدو امر يي ورکړ.

په دغه ډول زمورږ د خپلو خلکو له خوا او زمورږ له خپل هيواد څخه باندنيو ته او په باندني ملك کي زمورږ د انتقال ډرامه پای ته ورسيده.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادښتونه

د محمود طرزي ليکنه په فارسي ده، حميد طرزي هغه په انګريزي اړولي، چې ما په دغه ډول پښتو کړې ده. د حميد طرزي د يادښتونو په اخر کې د هغه نوم ليکم او خپل يادښتونه بې نومه پريږدم.

"محمد حسن کاکړ"

1. ددغې لومړنۍ فقرې اخرې جمله په يقين سره په خپله د محمود طرزي نه ده، ځکه چې هغه په کال **1933** زيږديز کې مړ شوی و.
2. د افغان_انګليس په لومړي جنګ کې د انګريز پوځ د کابل_جلال اباد په پخوانۍ لار کې د **1942** کال په ډير سخت ژمي کې د شاوخوا خلکو ياني د غلزيو له خوا د غازي محمد اکبر او محمد شاه بابکرخيل په سرواله له مينځه وړل شوي، يو شمير يې يرغمل شوي او يواځې جراح ويليم برايډن په نيم ژواندي حالت کې جلال اباد ته ورسيد او هلته يې بل انګريز پوځ، چې د جنګ په سر کې ديره شوي وو، په موضوع خبر کړه.
3. امير هغه د "منلي پوه" په لقب ياد کړ او د کال **120000** روپۀ يي ورته معاش وټاکه.)حميد طرزي(
4. امير دوست محمد د پيښور د بيرته نيولو لپاره ډير کوښښونه وکړل، خو په خپلو کوښښونو کي پاتي راغی.

4)الف(: دغه پيښه چې د غلزي کلات په کج باز کې شوي ده، په کال **1863** کي نه، بلکي په کال **1865** کي شوي وه.

5. د امير شير علي په واکمنۍ کې په کابل، کوهدامن او نورو ځايونو کې الکولي خښني او واين)WINE(جوړيدل، خرڅيدل او څښل کيدل. د امير او نورو ډلو واين او نڅاکري لرلي. (حميد طرزي)
6. نظامي څانګه له يو شمير سردارانو او مشرانو نه جوړه وه، چې هغو ته مواجب ورکول کيدل او هغوی له پنځوسو نه تر سلو پوري سواره ساتل. هغه نوري دوه څانګي د پليو، سورو عسکرو او توپخاني وي او خاص کنډکونه د ژاندارم وو. (حميد طرزي)
7. روسان وروسته له هغه، چې د کريميا په جنګ کې په)**1854_1856**(کې د نورو اروپايي هيوادونو له لاسه مات شول او مديترانه يې په مخ کې د ازاد تګ راتګ خنډ وګرځول شو، منځنۍ اسيا ته په تينګه مخه وکړه. په کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

1868 کې يې بخارا لاندې کړه او د امو غاړې ته ورسيدل او په دغه ډول د افغانستان ګاونډي شول.

8. د محمود طرزي دغه وينا صحيح نه ده، د شاه شجاع دويمه واکمني، چې له نظره وغورځوو ځکه چې افغانانو هغه زر له افغانستان نه د انګريزي پوځ په ايستلو سره پاى ته ورسوله. افغانستان تر **1880** پورې له باندني او دننني خپلواکۍ نه برخمن و. دغه حقيقت له هغو تړونونو نه هم څرګند دی، چې د امير دوست محمد او برتانوي هند حکومت ترمينځ په کال **1855** او **1857** کې وشول. طرزي هم په ضمني ډول د روسي جنرال ستالي توف په راتګ سره د امير شير علي په وخت کې د افغانستان په پوره خپلواکۀ اعتراف کوي. انګريزانو چې د **1878** کال په نومبر کې په افغانستان باندې په نظامي يرغل لاس پورې کړ، په اصل کې ددې لپاره و چې امير شير علي نه غوښتل خپله باندنۀ خپلواکي د هغو په غوښتنه محدوده کړي.

9. د امير شير علي په دويمي واکمنۀ کې په کال **1876** کې د هند برتانوي حکومت د قلات خان، چې د احمد شاه دراني له وخت راهيسې د افغانستان تابع و. د يوه توافق ليك له لارې تر خپل نفوذ لاندې ونيوه او له بولان او کوټي نه يې چې د افغانستان خاوره وه، د افغانستان د حکومت لاس لنډ کړ، خو خيبر د امير شير علي په واکمنۀ کې د افغانستان تر حاکميت لاندې او چترال ازاد و. خيبر وروسته د ګندمك په تړون سره د برتانوي هند حکومت لاس ته ورغى او دا کلونه وروسته په کال **1995** کې و، چې انګريزانو چترال لاندې کړ.

10. سردار محمد يعقوب له **1874** نه تر **1878** پورې د کابل په بالاحصار کې څلور کاله بندي و، نه شپږ کاله.

11. د کندمك په تړون سره افغانستان له کرمي نه، چې يوه برخه يې وه، تير شوى نه و. داسې هم له پشين او سوي يا سبي څخه تير شوى نه و. په دغه تړون سره ددغو سيمو اداره د انګريزانو لاس ته ورغله او هغوى منلې وه، چې د افغانستان د امير په نامه به دغه سيمې اداره کوي او اضافي عوايد به يې افغانستان ته ورکوي. دغه سيمې انګريزانو وروسته له عبدالرحمن سره د لومړيو مذاکرو په وخت کې تصرف کړې.

12. له لويي کوکناري سره د هغه منشي، طبيب او نظامي اتاشه او **25** سواره او **50** پلي عسکر د امير محمد يعقوب د هستوګنځي تر څنګه د امير محمد اعظم په حويلۀ کې د **1879** کال د جولاى په **24**مه ميشته شوي وو.

13. د محمود طرزي ددغه پاڅون د لامل تشخيص سم نه دی، يا لږ تر لږه د هغه دغه تشخيص ساده دی. دا سمه ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د معاش موضوع د عسكرو لپاره سملاسي محرك شو، خو دا په اصل كې په ډګر كې د كندمك د تړون پلې كېدل، په حكومتي چارو كې د كوكناري لاس وهنه او له هغو سره د سردار محمد ايوب، ډيرو نظامي افسرانو او نورو مخالفت وو، چې د هغو افسران او د كابل خلك يې د پاڅون لپاره وهڅول. دغه موضوع ما د هغه وخت د رسمي او نورو رپوټونو پر بنسټ چې په لندن كې مې د انډيا افس)اوس د برتانيي كتابتون(نه راټول كړي وو، په خپل يوه اثر "جنګ دوم افغان_انګليس" كې په قانع كوونكي ډول بيان او شرح كړي ده. دغه اثر، چې په اصل كې مې د پوهاندۀ رتبي لپاره ليكلى و، په كال **1989** كې په پيښور كې د افغانستان د ملي اسلامي محاذ له خوا خپور شوى دى.

14. د محمود طرزي دغه وينا هم سمه نه ده، چې امير محمد يعقوب د پاڅون په وخت كې څه ونه كړل. هغه لومړى خپل د پوځ سپاه سالار داود شاه، بيا خپل خسر سردار يحيى، له خپل واړه زوى سردار موسى جان او بيا جنرال عبدالكريم د غلزيو او كوهستان له يو شمير مشرانو سره پاڅون كوونكيو ته واستول، خو پاڅون كوونكيو د هغو په خوله ونكړل. وروستيو لا هغوى وهڅول چې " خپل كار زر خلاص كړئ." پاڅون كوونكيو ته لا د شپږو مياشتو معاش وركولو وعده هم وركړل شوه، خو هغوى سره له دي هم خپل پاڅون ته دوام وركړ. په دغه ډول د معاش موضوع د پاڅون اصلي انګيرنه، نه بلكې يوه پلمه وه. د تفصيل لپاره وكتل شي، زما كتاب "جنګ دوم افغان_انګليس" ياد شوى اثر، **59_60**مخونه.

15. د جنرال رابرتس په وينا **97** افغانان او د محقق فريدرك هري سن په وينا **122** كسه د كوكناري او د هغه د ملګرو په بدل كې غرغره شوي دي. پورتنى اثر، **82**.

16. د محمود طرزي د ليكني پرخلاف د امير خسر سردار يحيى، چې د پاچا محمد نادر نيكه و، د انګريزانو مخالف و. په هغه وخت كې په محمدزي سردارانو كې دوه ډلې هسكي شوي وي، يوه يې د سردار ولي محمد، د امير محمد يعقوب د تره په مشرۀ انګريزي پلوه او بله يې د سردار يحيى په مشرۀ د انګريزانو مخالفه وه. لومړنۀ ډلې ته خلكو "كوكناري زي" او بلې ته "يعقوب زي" ويلې. كاكړ، پورتنى اثر، **52**مخ.

17. د محمود طرزي دغه خبري سطحي دي. يعقوب خان د همدغه كال په پاى ياني دسمبر كې هند ته تبعيد شو او سردار محمد ايوب د بل كال په جون كې ياني شپږ مياشتي وروسته له هغه نه، له خپل پوځ سره له هرات نه د كندهار په لور روان شو او د جولاى په مياشت كې يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ميوند په دښته کي انګريزي پوځ ته ماتي ورکړه.

18. دا پخوا له هغه و، چې هغه به د انګليس د استخباراتو له خوا کنترول شوی وي.

19. محمد جان وردك دمخه د عسکرو له خوا غټ مشر يا جنرال غوره شوی و. په دې ډول محمد جان وردك د افغانستان لومړنی غوره شوی جنرال دی. ده له افغانستان نه د انګريزي پوځ تر وتلو پوري د پښتنو او تاجکو د يو موتي کولو لپاره د غزا په نامه بيخي ډير کوښښونه وکړل، چې د هغو له امله خلکو ورته د يوه پير په شان درناوی کاوه.

20. جنرال رابرتس په اوله درجه "کوکناري زي" او نور انګريزي پلوه سرداران په واك کړل، له "يعقوب زي" سردارانو نه يې لري. هغه هم په اطراف کي په مقامونو وګومارل.

21. د ميوند په جګړه کي د مك لين په نامه يو انګليس بندي له افغانانو سره و، چې هغه هم وروسته ووژل شو، نور يي شايد په هماغه اول سر کي وژل شوي وي.

22. له انګريزانو سره د جنګ افغان اتلان د فارسي او پښتو په ولسي شعرونو کي هم ستايل شوي دي:

محمد جان خان مرد ميدان است
ايوب خان شير غران است
مير بچه خان رس رسان است
آزادي فخر افغان است
راپت کل لات کلان است
بيا بيا در انګور بخو

)غبار، مير غلام محمد، افغانستان در مسير تاريخ، موسسه چاپ کتب، کابل 1967، 624(.

يعقوب خان يي ونيوه زما وروره
نور يي زر کوز که له لاهوره
اوس د خاوند کارونه ګوره
شاباش په محمد جان ښه پور يي وګاته عالمه
پوځونه يي کړل جمعه

محمد جان وکړله توره
ده په هرځای کي مشهوره
که خپل خاوند ته شي مشهوره
راويي شکه پرنګي کړو له خيبره يي بهار
خاوند که تار په تار

محمد جان خان وکړ مطلب
راضي په ده باندي و رب
دی په هرځای کي يي دبدب
خپه پري پرنګيان شول سترکي يي ډکي دي له نمه
پوځونه يي کړل جمعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرنګیان راغله په ماتي
کولي به دوی زیاتي
کابل بنه له دوی پاتي
شاباش په محمد جان بنه مدام به و خوشرنګ
اختیار کوي د جنګ

)باغ و بهار، د پښتو چاربیتي، تالیف قاضي عبدالحلیم اثر افغاني سالارزی، خپرونه د پښتو اکاډمي، پېښور یونیورسټي، **2006**، **156**. په دغه اثر کې د پېښور د شاوخوا شاعرانو چاربیتي راټولي شوي دي. له محترم ډاکتر فضل رحیم مروت نه مننه کوم، چي د هغه یوه نسخه یي ماته ښېلی ده.(

23. لکه چي په دویم لمبر یادښت کي راغلي، د انګریزانو دغه پوځ د کابل او ګندمك ترمینځ له مینځه یوړل شول. دغه پوځ له **4500** منظم انګریزي سرتیرو او **12000** هندي خدمتکارو نه جوړ و. دري سوه تنه یي یرغمل ونیول شول او یو څه نامعلوم شمیر یي په کلیو او باندو کي خواره شول او یواځي یو تن جراح ویلیم برایډن ځان په نیم ژواندي حال کي جلال اباد ته ورساوه او هلته یي انګریز پوځ له دغه مصیبت نه خبر کړ.

24. د محمود طرزي د لیکني پرخلاف سردار محمد ایوب د میوند له بریالي جنګ نه وروسته د کندهار له پوځي قوماندان جنرال پرم اوزر سره د بي بي هوا له لاري، چي د سردار رحیم دل کونده وه او دغه انګریزي جنرال یي خپل "زوی" بللی و، د خبرو ور پرانیست او هغه ته یي مهلت ورکړ، خو مهلت لا پای ته رسیدلی نه و، چي جنرال رابرتس له لسو زرو غوره شوي پوځ سره له کابل نه کندهار ته ورسید او د سردار محمد ایوب پوځ ته یي ماتي ورکړه او هغه بیرته هرات ته په شا شو.

25. انګریزانو یا په دقیق ډول د هند برتانوي حکومت، د سردار عبدالرحمن په اړه د روسیي حکومت ته په دي اړه، چي افغانستان ته د هغه راتګ اسان کړي، لیك استولی نه دی، خو څه وخت چي امیر محمد یعقوب له خپلو ځینو لوړ رتبه مامورانو سره هند ته واستول شو، سردار عبدالرحمن په خپل نوښت او د روسانو په هڅوني سره د کولاب له لاري د **1880** کال په جنوري کي بدخشان ته راغی او چي خان آباد ته ورسید او انګریزان یي په راتك خبر شول، په کابل کي د انګلیس سیاسي استازي "لیپل کریفن" د خپل حکومت په امر دري افغانان ورواستول او د امیر کیدو لپاره یي ورسره خبري پیل کړي.

26. سردار عبدالرحمن د جولای په **20**مه د افغان مشرانو له خوا په چاریکارو کي نه، په بدخشان کي د امیر په توګه غوره شو. تر هغه دمځه د سردار او انګریزانو ترمینځ د هغه د امیر کیدو په اړه سره موافقه شوي وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

27. د محمود طرزي دغه وينا هم سمه نه ده، امير عبدالرحمن په خبرو كي له انګريزانو نه په تينګه وغوښتل، چي دى بايد د امير دوست محمد د وخت افغانستان امير وي، خو انګريزانو ورسره ونه منله. انګريزانو له امير سره حتى هغه افغانستان هم ونه مانه، چي د ګندمك په تړون سره يي منلى و. امير عبدالرحمن له انګريزانو سره له كندهار او هرات نه پرته يواځي د "شمالي افغانستان" په نامه امارت منلى و. وروسته دا د ميوند د جګړي زور او د انګريزي پوځ ماتي وه، چي انګريزانو كندهار چي د والي سردار شير علي په كورنۍ كي يي "خپلواك" اعلان كړى و، امير عبدالرحمن ته د **1881** كال په اپريل كي تسليم كړ. امير د همدغه كال په سپتمبر كي فاتح سردار محمد ايوب چي كندهار يي بيا نيولى و، په كندهار كي مات كړ او هرات يي هم له ملك سره يوځاى كړ او ټول افغانستان يي سره يو موټى كړ او يو تينك مركزي حكومت يي پكي په پښو ودراوه.

28. دلته د محمود طرزي "د معمول په شان" افاده بيځايه ده. لكه چي دمخه ويل شوي، افغانستان د امير دوست محمد او د هغه د زامنو په واكمنۍ كي خپلواك و او يواځي د امير عبدالرحمن په وخت كي يي باندني روابط د انګريزانو له لاري ترسره كيدل.

29. د اد انګريزانو په مقابل كي د اپريديو پاڅون ته اشاره ده. پاچا محمد نادر له دينه ډډه وكړه، چي د هغو ملاتړ وكړي او په كابل كي يي د هغو جرګه د ميلمنو په شان د يو څه وخت لپاره وساتله.

30. سرنيوال چمبرلين هغه څوك دى، چي تر جنګ نه دمخه بايد كابل ته تللى واى. (حميد طرزي)

31. واقعيت دا دى، چي د ذمي په دوه ورځنۍ غونډه كي)**31**جولاى_اكست**1**، **1880**(د امير عبدالرحمن او د برتانوي سياسي استازي ليپيل كريفن ترمينځ كوم تړون شوى نه دى. په دغه وخت كي د هند برتانوي حكومت شك لاره، چي امير به د سردار محمد ايوب په مقابل كي بريالى شي. سردار محمد ايوب وروسته له هغه، چي د جولاى په **27**مه يي د ميوند جګړه كټلي وه، په كندهار ښار كي يي د انګريز پوځ محاصره كړى و. په دي ډول كندهار او هرات د هغه په كنترول كي و. امير عبدالرحمن سره له دي، چي له انګريزانو سره يي د تړون كولو لپاره ټينګار وكړ، ليپيل كريفن د تړون لپاره حاضر نه و. د تړون پرځاى يي هغه هم په پټه امير ته يو ليك وركړ، چي په هغه كي انګريزانو دغومره منلي و، چي كه په افغانستان باندي له پارول كيدو نه پرته يرغل وشي، له امير سره به د يرغل په شا كولو كي مرسته وكړي، خو چي امير د خپلو باندنيو اړيكو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجرا هغوی ته پرېږدي. ددغو دوو ورځو د خبرو ټول متن او جريان په لسو مخونو کې د ليکوونکي په دغه اثر کې نيول شوی دی: کاکړ، افغانستان، د داخلي سياسي انکشافونو مطالعه، **1880_1896** لاهور، **1971**، **261_280**. د طرزي د ياد شوي تړون له مادو نه يواځې پينځمه يې په ذمه کې د دواړو خواوو له خوا منل شوي وه. دا سمه ده، چې د دريمې مادې له مخې د افغانستان باندنۍ اړيکې امير ته په سپارل شوي ليک کې د برتانوي هند حکومت ته منحصر شوي وو، خو نه په هغه ډول چې د امير دوست محمد په وخت کې و. له دغه ليک او وروسته د ډيورنډ له توافق ليک نه پرته د امير عبدالرحمن او برتانوي هند حکومت ترمينځ د هغو د اړيکيو په اړه نه کومه بله موافقه او نه کوم بل تړون لاسليک شوی دی. ددغه ليک ټول متن د ليکونکي په يوه بل اثر کې، چې تازه چاپ شوی لوستل کېدلی شي: کاکړ، د افغانستان سياسي او ديپلوماتيک تاريخ **1863_1901**، د برل خپرونه، هاليند، لندن، **2006**، **167_168**.

32. لکه چې دمخه ويل شوي، افغانستان له اول افغان_انګليس جنګ نه تر دويم افغان_انګليس جنګ پوري خپلواک هېواد و. امير شير علي خپله واکمني په اصل کې له دې امله بايلله، چې د انګريزانو د غوښتنې پرخلاف حاضر نه شو، چې افغانستان له باندني خپلواکۍ نه محروم وي.

33. دا يو ډير زيږ او په واقع کې يو ناسم حکم دی.

34. "تاج التواريخ" په اصل کې د منشي سلطان محمد په قلم د امير عبدالرحمن ژوند (The life of Adbur Rahman(د انګريزي متن ترجمه ده. دا امير عبدالرحمن و، نه امير حبيب الله، چې سلطان محمد يې چې د هغه منشي و، په کال **1894** کې د هغه د ليکلو لپاره وګوماره. ددغه کتاب بله مهمه ځانګړتيا دا ده، چې د هغه وروستۍ برخه يا دويم ټوک په لندن کې جعل شوی دی. ددغه ټول کتاب په اړه ما په خپل يوه بل اثر کې په تفصيل او مستند ډول بحث کړی دی: کاکړ، په افغانستان کې حکومت او ټولنه، د امير عبدالرحمن واکمني، په استين کې د تکساس پوهنتون خپرونه، **1979**. استين، لندن، **246_249**.

35. په دغه وخت کې انګريزانو فيصله کړې نه وه، چې کندهار به امير عبدالرحمن ته سپاري. کندهار دوی له اوږده بحث نه وروسته د **1881** کال په اپريل کې امير ته وسپاره.

36. امير عبدالرحمن په خان اباد کې د پوځ خاوند شوی و، په دغه ډول چې د مزار هغه پوځ، چې قطغن ته استول شوی و، هغه ته تسليم شو. د امير د بريالي توب غټ راز

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا و، چې دی د پوځ د تنظيمولو متخصص و او د خپلې واکمنۀ تر پايه پوري يې نږدې يو لك منظم پوځ تنظيم او په ډول ډول عصري وسلو سمبال کړی و.

37. محمد جان وردك، چې د انگريزانو په مقابل کې يې د ملي مقاومت په دوره کې بيساري فعاليتونه وکړل او د هغو له امله عامه خلکو د پير په شان د هغه لاسونه ښکلول د 1881 کال په پای کې په کوتل ابدو کې د عبدالغفور اخوندزاده او نورو په گډون د امير په حکم ووژل شو.

37)الف(: د طرزي دغه وينا هم سمه نه ده. د امير دغه مايه د روسي ترکستان د کوم مشر لور نه وه، هغه په اصل کې د بدخشان او د امير د هغې ښځې وينځه وه، چې د بدخشان د يوه نامتو مير، مير جهاندار شاه لور وه. ددغې ميرمنې له مرگ نه وروسته امير د هغې وينځه، چې گلريز نوميده، په نکاح کړه. امير حبيب الله او سردار نصرالله ددغې بدخشانۀ ميرمنې زامن وو.

38. ځرخ د قوم نوم نه دی، په لوگر کې د يوې سيمې نوم دی. دغه غلام حيدر په قوم يوسف زی و.

39. هرات د کندهار له سقوط نه لس ورځې وروسته د اکتوبر په دويمه نيول شوی و.

40. دغه تاکونکې پېښه د 1881 کال د سپتمبر په 22مه وشوه، چې ما په خپلو دوو اثرونو کې بيان کړې ده. د سردار محمد ايوب پوځ اوولس زره او د امير دا څوارلس زره و. د سردار پوځ د امير په پوځ يرغل وکړ او لومړی بری يې هم ترلاسه کړ. مخکې هم ويل کيده، چې د سردار پوځ به بريالی وي، خو په عين جنگ کې وضع اپوته شوه. د نښتې په تودوښې کې د سردار د شاليکو سرتيرو د خپلو مخکې ليکو پر سرتيرو ناڅاپه ډزې وکړې، چې د هغو له امله ټول پوځ په شا او تيت شو او د امير پوځ په دې ډول بريالی شو. دغه برې امير په دې بريالی کړ، چې له ميمنې نه پرته ټول افغانستان سره يو موټی کړي. په کال 1884 کې يې ميمنه هم وکتله. سردار محمد ايوب غازي اول مشهد ته او بيا په 1887 کې له خپلو اتو سوو پلويانو سره د فارس او هند حکومت په موافقه د عراق او کراچۍ په لار لاهور ته لاړ او هلته هستوگن شو او په کال 1914 کې د زړه په يرغل مړ شو.

41. لوی طرزي په ښه ليکلو کې جوړه نه لرله. (حميد طرزي)

42. سدو، چې په اصل کې کروخيل غلزی و، په رښتيا يو ويروونکی ياغي او داړه مار و. دی به يا له بندي خانې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشــي شــوی يــا تبنــتيدلی وي، چــي څــو کالــه وروســته لــه ســردار نــور محمــد او نــورو ســره د اميــر پــه مخالفــت لــه شــنوارو ســره ملګــری شــو. ســردار نــور محمــد د ســردار ولــي محمــد زوی و، چــي د انګريزانــو لــه خــوا د کابــل والــي ټاکــل شوی و او خلکو "لاټي سردار" باله.

43. اميــر عبــدالرحمن د ســردار محمــد ايــوب لــه مــاتولو نــه وروســته د کنــدهار لــه خرقــي نــه پــه خپــل امــر يــواځي يــو مولــوي وايســت، چــي هلتــه يــي د رواج لــه مخــي پنــاه وړې وه. دغــه مولــوي عبــدالرحيم)کــاکړ(نوميــده، چــي د تــاريخپوه عبــدالحی حبيبــي پــلار و. ســلطان محمــد، د عبــدالرحمن ژونــد، لــــومړی تــــوك، **216**. کــــاکړ، د افغانســــتان سياســــي او ديپلوماتيکي تاريخ، **61**.

✵ ✵ ✵

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library